

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

EMILĖ INDRAŠIŪTĖ

II kurso studentė

**ES GYNYBOS INDUSTRIJA: TARP PROTEKCIONIZMO IR KONKURENCINGUMO.
LIETUVOS GALIMYBĖS PROTEKCIONUOJAMAME SEKTORIUJE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: doc. Dr. Margarita Šešelgytė

Vilnius, 2021

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Indrašūtė, E. ES gynybos industrija: tarp protekcionizmo ir konkurencingumo. Lietuvos galimybės protekcionuojamame sektoriuje: Politikos mokslų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė Doc. Dr. M. Šešelgytė. – V., 2021. – 49 p.

Reikšminiai žodžiai: Europos Sąjunga, gynybos pramonė, gynybos sektorius, protekcionizmas, konkurencingumas, PESCO, EDF, CARD, CDP, Bendra saugumo ir gynybos politika, gynybos politika, nacionalinės preferencijos, Europos Sąjungos Taryba, Europos gynybos agentūra, Europos Komisija.

Šiame darbe nagrinėjama Europos gynybos pramonės integracijos problema. Darbu siekiama iširti, kokią įtaką šios srities integracijai turi institucinė sąranga, žaidimo taisyklės, Europos Sąjungos valstybių gynybos pramonės dydžio skirtumai bei santykis tarp valstybės ir joje esančių gynybos pramonės įmonių. Darbe nagrinėjami Europos Sąjungos gynybos industrijos nuostatai ES lygmeniu bei atrinktų ES valstybių narių – Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos, Švedijos ir Lietuvos nacionaliniai gynybos industrijos ir jos finansavimo nuostatai. Tyrime įvardinamos ES gynybos industrijos politikos ir nacionalinių politikų suderinamumo problemos bei pateikiamos rekomendacijos Lietuvos gynybos pramonės politikai vystyti.

Pateikiama Europos Sąjungos gynybos pramonės integracijos analizė racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorijos rėmuose. Analizės periodas – nuo 2016 m. pabaigos iki 2021 m. gegužės.

Turinys

Įvadas.....	6
Teorinis pagrindas: racionalaus pasirinkimo institucionalizmas.....	11
Metodologija.....	16
Institucinė sąranga ir naujų iniciatyvų sąveika.....	19
Žaidimo taisyklės: teisinis pagrindas ir valstybių preferencijos ES autonomijos klausimu.....	24
Europos Sąjungos gynybos industrijos žaidėjai	29
Prancūzija.....	29
Vokietija.....	32
Italija	34
Švedija	36
Belgija.....	38
Balansavimas tarp protekcionizmo ir konkurencingumo	40
Lietuva.....	41
Gynybos pramonės apžvalga	41
Gynybos pramonės vystymo strateginė linija.....	42
Dalyvavimas NATO ir ES platformose.....	45
Išvados ir rekomendacijos	48
Rekomendacijos Lietuvos gynybos pramonės vystymui.....	49
Literatūros sąrašas	51
Summary.....	55
Priedai.....	57

Įvadas

Europos Sąjunga yra išskirtinė organizacija, skatinanti glaudų bendradarbiavimą tarp panašias vertybes turinčių Europos valstybių. Už buvimą tokios sąjungos dalimi, valstybės narės, atidavusios dalies ekonomikos, socialinių bei finansinių klausimų sprendimų prerogatyvą bendriems ES sprendimų priėmimo organams, turi galimybę kartu greičiau ir efektyviau pasiekti bendrų rezultatų. Konsensuso būdu nustatant bendras vystymosi gaires, ES sėkmingai integruojasi ekonomikos, klimato kaitos, susisiekimo bei kitose sferose. Išimtis šiuo klausimu neabejotinai yra gynybos sfera. Valstybių nacionalinis saugumas ir su juo susiję klausimai pirmiausiai yra sprendžiami valstybių viduje – šis klausimas kiekvienai valstybei yra aukščiausios svarbos ir nereikalaujantis kompromisinių sprendimų su kitomis Sąjungos valstybėmis. Natūralu, jog valstybėms sunku būtų rasti bendrus ir, svarbu, efektyvius sprendimus gynybos srityje: skiriasi valstybių narių strateginės kultūros: tiek „priešų“ už Sąjungos ribų suvokimas, tiek bendradarbiavimo preferencijos bei iniciatyvumo saugumo ir gynybos srityje lygis. Vis dėlto, bendradarbiavimas tam tikrose gynybos srityse ES mastu atrodo įmanomas ir reikalingas. Po 2014 m. įvykių Ukrainoje, griežtos buvusio JAV prezidento Donald Trumpo retorikos NATO atžvilgiu, Jungtinės Karalystės sprendimo pasitraukti iš ES, migracijos krizės bei teroristinių išpuolių buvo iš naujo įvertinta pakitusi saugumo situacija, pareikalavusi naujo požiūrio į ES saugumo ir gynybos politiką. Kelerių praėjusių metų bėgyje, nuo 2016 m., atsiradusios tokios programos ir iniciatyvos kaip Europos gynybos fondas, Europos gynybos pramonės plėtros programa, Koordinuota kasmetinė gynybos apžvalga ir Nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas nurodo į Sąjungos siekį apjungti valstybių narių pajėgumus bei tikslus, tam pasitelkiant Europos gynybos agentūros centralizuotai atliekamas gynybos pajėgumų analizes. Tačiau nors iniciatyvos yra orientuotos į didesnį pajėgumų suderinamumą ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą, darbe siekiama iširti, ar ES integracija gynybos srityje vyksta bei kokie elementai šiai integracijai yra būtini.

Europos Sąjungos gynybos industrijai nagrinėti svarbiausiais šaltiniais laikomi (1) oficialūs taisyklės ir veikimo principus nustatantys dokumentai – tiek ES lygmeniu, tiek nacionaliniu bei kitų formatų lygmenimis; (2) analitinės studijos, dažnai sudarytos nacionalinių ekspertų bei ekspertų grupių (pavyzdžiui, *Ares group*) arba viršvalstybinių institucijų (tokių kaip Europos išorės veiksmų tarnybos, EIVT). ES gynybos industrijoms bei planų įgyvendinimui itin aktualūs procesus skirtingose stadijose vertinančios studijos, tokios kaip „EU Defence: The White Book implementation process“,¹

---

¹ EU Defence: The White Book implementation process, European Parliament, Policy Department for External Relations, Directorate General for External Policies of the Union, 2018, doi:10.2861/146500.

skirtos įvertinti potencialias tolimesnės politikos vystymo kryptis bei apibendrinti esamas tendencijas, galinčias daryti įtaką. Tokio tipo dokumentai yra svarbūs tuo, jog leidžia numatyti galimus industrijos vystymo žingsnius artimiausioje ir vidutinio laikotarpio ateityje, turint omenyje sėkmingų bei nesėkmingų projektų vertinimo įtraukimą ir analizę. Siekiant suprasti ES poreikį integruotis, dalis literatūros yra skirta ES pajėgumų tyrimams,² taip pat didelė dalis – preferencijų nagrinėjimui ES rėmuose siekiant išsiaiškinti, ar nauja politikos linija gali būti veiksminga.³ Kadangi ES BSGP iniciatyvos yra naujos, literatūra nagrinėja jų veikimo principus ir sukuriama vertę,⁴ ES posūkį į didesnę integraciją bei to rezultatus,⁵ didelis dėmesys skiriamas Europos gynybos fondui ir jo įtaką tolimesniam Europos gynybos vystymuisi.^{6,7}

Kalbant apie ES gynybos industriją, literatūroje svarbiausios keliamos problemos yra trys: (1) ES ir NATO santykio apibrėžimas, (2) ar gynybos industrija turėtų būti orientuota į industrinį bendradarbiavimą, ar į gynybos sistemų integraciją, ir (3) ES gynybos klausimų valdymo struktūrų permąstymas ir koregavimas.⁸ Pirmosios problemos rėmuose kyla svarstymai, kokie ES tikslai turėtų būti apskritai – šiuo metu itin dažnai vartojama frazė „strategiškai autonomiška Europos Sąjunga.“ Dėl strateginės autonomijos termino nesutarant ES valstybėms narėms (VN), tolimesnių gairių formavimas yra apsunkintas, todėl konkrečiai neįvardinantis, kokios politikos turėtų būti laikomasi gynybos industrijos integracijos klausimais. ES autonomiškumo lygmens ir krypties nustatymas lemtų pasirinkimą tarp (daugiau ar mažiau) uždaresnės vidaus gynybos industrijos rinkos ir gynybos sistemų su NATO partnerėmis ir Sąjungos viduje derinimo, industriją paliekant daugiau ar mažiau nepalietą. Tai tiesiogiai susisieja su antrąja literatūroje randama problema – pasirinkimą tarp bendradarbiavimo ir integracijos. Valstybės narės turi pasirinkimą arba išlikti labiau nepriklausomomis ir turėti didesnę laisvę rinktis, su

---

² Alessandro Marrone, Jean-Pierre Maulny, Daniele Fattibene, Andrea Aversano Stabile, “Boosting Defence Cooperation in Europe: An Analysis of Key Military Capabilities.” IRIS, 2018. < https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2018/06/Defence-Cooperation-Europe_2018.pdf >

³ Vincenzo Camporini, Keith Hartley, Jean-Pierre Maulny, Dick Zandee, “European Preference, Strategic Autonomy And The European Defence Fund.” IRIS, 2017. < <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2017/11/Ares-22-Report-Nov-2017.pdf> >

⁴ Edouard Simon, Alessandro Marrone, “Linking PESCO and EDF: Institutional Mechanisms and Political Choices.” French Institute For International And Strategic Affairs, 2021. < <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2021/05/66-Report-PESCO-EDF-April-2021.pdf> >

⁵ Günter Bächler, Alexandra Dienes, Olivier de France et al., “Restoring European Security: From Managing Relations to Principled Cooperation.” Friedrich Ebert Stiftung, 2021. < <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/17733.pdf> >

⁶ Jean-Pierre Maulny, “Adoption du Fonds européen de défense : une révolution pour l’Europe de la défense ?” IRIS, 2021. < <https://www.iris-france.org/157553-adoption-du-fonds-europeen-de-defense-une-revolution-pour-leurope-de-la-defense/> >

⁷ Gueorgui Ianakiev, “The European Defence Fund. A Game Changer for European Defence Industrial Collaboration.” Armament industry research group, 2019. < <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2019/11/ARES-48.pdf> >

⁸ Europos Parlamentas, „EU Defence: The White Book implementation process.” Policy Department for External Relations, Directorate General for External Policies of the Union, 2018.

kuo ir kokiais principais remiantis bendradarbiauti gynybos pramonės srityje, arba integruoti pajėgumų ir technologijų vystymą, taip didinant ES kaip bendros industrijos konkurencingumą globaliame lygmenyje, tačiau daugiau sprendimų atiduodant ES struktūroms, ieškant konsensuso su visomis dalyvaujančiomis valstybėmis. Galiausiai, trečioji problema susijusi su antrąja – saugumo ir gynybos sektorius, kaip jau buvo minima darbe, yra valstybių nacionalinį saugumą apimanti tema, todėl didesnės prerogatyvos sprendimų priėmimo suteikimas ES institucijoms (pavyzdžiui, Europos Komisijai) gali būti nepriimtinas valstybėms siekiant išlaikyti sprendimų priėmimo galią valstybėse. Tuo pat metu, koreguojant sprendimų priėmimo saugumo ir gynybos klausimais arba bent jau gynybos pramonės vystymo klausimais koregavimas galėtų lemti didesnę ir efektyvesnę integraciją.

Apžvelgiant šios temos literatūrą taip pat ryškėja nuomonė, jog norėdama suteikti savo užsienio politikai didesnės galios ir svarbos, ES privalo atkreipti dėmesį į kietosios galios vystymą, skirtą atsakui į grėsmes, įgyvendinti ES ir valstybių narių interesus, iškelti bendrus tikslus ir įgalinti pasirinktus instrumentus.⁹ ES gynybos industrija, kaip viena pagrindinių kietosios galios išraiškos formų, yra itin komplikauta, turint omenyje, jog kai kurios valstybės yra gynybos kompanijų akcininkės, pavyzdžiui, Prancūzija valdo 62,33 proc. gynybos įmonės Naval Group,¹⁰ o Italijos Ekonomikos ir finansų ministerijai priklauso 30,204 proc. vienos didžiausių pasaulyje gynybos įmonių Leonardo.¹¹ Nors krizių ir pokriziniais laikotarpiais traukiantis gynybos biudžetams protekcionistinė gynybos pramonės politika valstybėms iš esmės atrodo nelogiška,¹² prieš COVID-19 pandemiją išlaidos gynybai kelerius metus didėjo (ES 2019-aisiais pasiekė aukščiausią gynybos išlaidų tašką per 15 metų)¹³, tai lėmė platesnį bendradarbiavimo galimybių spektrą, leidžiantį valstybėms pasirinkti, ar bendradarbiauti ES viduje, ar su išorės partneriais. ES šiuo atveju susiduria su dilema, kaip suderinti VN interesus ir stiprinti bendrą ES gynybos industriją – gynybos klausimams bandant suteikti ES institucijų sprendimų priėmimo prerogatyvą ir keisti jau nusistovėjusias oficialias gaires (tam prireiktų ir sutarčių perrašymo) galimai būtų susiduriama su pasipriešinimu, esą tai pažeistų valstybių suverenitetą gynybos srityje¹⁴ ir galimai

---

⁹ Jan Techau, „Will Europeans ever agree on the use of military force?“, *Think global – act European IV: Thinking strategically about the EU’s external action*, 245-292.

¹⁰ Prancūzijos Ekonomikos, finansų ir atsigavimo ministerija, „Rapport financier 2019-2020.“ 2020.

<https://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/agence-participations-etat/bro-a4-ape-ref.pdf>

¹¹ Leonardo, „Shareholders base.“ 2021. <<https://www.leonardocompany.com/en/investors/stock-info/shareholders-base>> [žiūrėta 2021 04 16]

¹² Jean-Pierre Darnis, „The European defence industry’s future: how European?“, *Think global – act European IV: Thinking strategically about the EU’s external action*, 284-292.

¹³ Europos gynybos agentūra, „European defence spending hit new high in 2019.“ 2021. <<https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2021/01/28/european-defence-spending-hit-new-high-in-2019>> [žiūrėta 2021 04 16]

¹⁴ Vivien Pertusot, „A Pragmatic Approach to Defence Cooperation in Europe: Why bi- and minilateral cooperation is not a passing phenomenon,“ EU International Affairs Conference, Briuselis, 2014.

prieštarautų valstybių nacionalinio saugumo principams. Čia kyla klausimas, ar be nuostatų perrašymo ES gali turėti bendrą globaliai konkurencingą gynybos industriją?

Nagrinėta literatūra pateikia du kelius: (1) didesnę prerogatyvą suteikti ES, kurti glaudesnę gynybos industrijos rinką, kuri taptų konkurencingesne globaliu mastu; (2) nekeičiant esminių nuostatų kurti veiksmingas ir finansiškai patrauklias platformas, kuriomis naudodamosios VN artimiau bendradarbiautų tarpusavyje, taip kurdamos tvirtesnę ES gynybos industriją. Pirmajam variantui priešintūsi ES valstybės narės, turinčios didžiausias industrijas ir siekiančios jas proteguoti net ES bendradarbiavimo atveju. Šis variantas taip pat galimai keltų įtampą tarp ES ir trečiųjų šalių, pavyzdžiui, JAV, kurios yra išreiškusios susirūpinimą ES strateginės autonomijos didinimu kaip siekiu silpninti bendradarbiavimą. Antrasis pasirinkimas atrodytų priimtinesnis, patrauklesnis ir, galiausiai, paprastesnis, nes nereikalautų esminių ES susitarimų pakeitimo ir pasiūlytų naudą pirmiausiai valstybėms – finansines paskatas bei aiškias platformas bendradarbiavimui. Šia linkme pasitelkiant tokias iniciatyvas kaip EDF, PESCO bei EDIDP ES juda paskutinius penkerius metus. Vis dėlto, svarbu atkreipti dėmesį, jog nekeičiant esminių nuostatų, naujos platformos sukuria erdvę didžiausias industrijas turinčioms valstybėms vadovauti atsinaujinančiai ES BSGP ir iniciatyvoms joje, taip pirmiausiai užtikrinant savo interesų išpildymą, o ne visų norinčių dalyvauti valstybių interesų suderinimą.

Turint omenyje ES lygmeniu siektiną valstybių įvairiai vertinamą strateginę autonomiją, įvardintą 2016 m. ES Globalioje strategijoje,¹⁵ šis darbas koncentruojasi į ES vidaus reguliavimus, numatytus principus ir vykdomą politiką, siekiant rasti būdus, kaip apjungti skirtingus VN interesus ir praktikas, į jas įtraukiant valstybes, turinčias mažas arba iš viso neturinčias gynybos industrijų. Tyrime bus siekiama įvardinti ES gynybos politikos ir gynybos industrijos politikos principus, paaiškinti naujausius Bendros saugumo ir gynybos politikos naujausių įrankių (PESCO, CDP, EDIDP ir CARD) veikimo principus ir protekcionistinę arba konkurencingą veiklą skatinančius veiksnius jų kontekste, kaip įvairių dydžių industrijas turinčių valstybių pavyzdžius išanalizuoti Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos ir Švedijos veiklą bei siekius gynybos industrijos kontekste, įvardinti esamą suderinamumą/nesuderinamumą tarp ES gynybos politikos principų ir protekcionistinę arba konkurencingą veiklą įgalinančių ES BSGP įrankių, galiausiai – pateikti rekomendacijas Lietuvos gynybos industrijos vystymui atsižvelgiant į esamą situaciją ES BSGP įrankių ir iniciatyvų įgyvendinime bei esamą gynybos pramonės situaciją Lietuvoje.

---

¹⁵ Europos Sąjunga, „Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy.“ 2016. <https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf> [žiūrėta 2021 02 18]

Darbo problema yra ta, jog Europos Sąjunga savo oficialiose gairėse išsikėlusį tikslą didinti Europos gynybos pramonės konkurencingumą, kuo paremta yra ir ES bendroji rinka, tačiau dalis ES valstybių, turinčių didžiausias gynybos pramonės industrijas, pavyzdžiui, Prancūzija, siekia didesnės Europos autonomijos, taip skatindamos protekcionizmą šiame sektoriuje. Dėl nevieningos oficialios politikos ir valstybių narių propaguojamos politinės krypties gynybos sektoriuje, Europos Sąjungos gynybos pramonė tampa sritimi, kurios integracija vyksta labai lėtai ir sunkiai, nepaisant didėjančių saugumo iššūkių pasaulyje. **Tyrime keliamas klausimas:** kokie veiksniai lemia Europos Sąjungos gynybos pramonės lėtą integraciją? Siekiant atsakyti į iškeltą klausimą, darbe keliamos **hipotezės**, jog gynybos pramonės integracija nevyksta, nes (1) suformuotos tik didžiausias gynybos pramonės turinčioms valstybėms palankios žaidimo taisyklės, (2) esama institucinė sąranga neleidžia į taisyklių keitimą įsitraukti mažesniems žaidėjams, (3) tarp valstybių yra itin reikšmingas gynybos pramonės dydžių skirtumas ir (4) didžiausias gynybos pramonės turinčiose valstybėse santykis tarp pramonės ir gynybos pramonės įmonių valstybės viduje yra glaudesnis. **Darbo objektas** yra įvairių dydžių ir skirtingas strategines kultūras turinčių ES valstybių gynybos pramonės (Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos, Švedijos ir Lietuvos) bei ES naujausių iniciatyvų, skirtos bendrą gynybos pajėgumų vystymui ir bendradarbiavimo tarp valstybių skatinimui.

Darbo tikslas yra įvertinti Europos Sąjungos gynybos pramonės integracijos procesą bei nustatyti veiksniai, jį stabdančius. Atitinkamai, **darbo uždaviniai** yra: (1) įvertinti oficialias ES gaires dėl gynybos pramonės konkurencingumo skatinimo, (2) išanalizuoti egzistuojančią institucinę sąrangą bei egzistuojančias žaidimo taisykles ir įvertinti jų poveikį gynybos pramonės integracijai, (3) išanalizuoti pasirinktų valstybių gynybos pramonės dydį bei ypatumus, bei (4) įvertinti dabartinę ES gynybos pramonės integracijos situaciją ir pateikti rekomendacijas mažą gynybos pramonę turinčiai Lietuvai.

Šiuo darbu siekiama ne tik analizuoti naujausių ES BSGP iniciatyvų veiksmingumą bei principus, tačiau įvardinti, kokie sisteminiai ir nacionaliniai aspektai gali prisidėti prie lėtos gynybos pramonės integracijos, remiantis skirtingų dydžių pramonės turinčių valstybių patirtimi. Svarbu tai, jog nors ES siekia plataus valstybių narių įtraukimo, būtina atkreipti dėmesį į veiksniai, neleidžiančius skirtingų dydžių pramonės turinčioms valstybėms sėkmingai integruotis į oligopolinę rinką. Kadangi ES BSGP įrankiai yra nauja sritis, joje matomas didelis potencialas, galintis sustiprinti tiek ES, tiek NATO struktūras, taigi, svarbu kaip įmanoma anksčiau išanalizuoti ES BSGP įrankių teikiamas galimybes, būdus į jas įsitraukti bei kuo anksčiau identifikuoti integracijos procesą stabdančius veiksniai. Tyrimo svarba taip pat yra ta, kad atsižvelgus į esamą ES gynybos pramonės integracijos lygį bei Lietuvos

įsitraukimą, bus pateiktos rekomendacijos spartesniam Lietuvos gynybos pramonės vystymuisi nacionaliniu bei ES lygmeniu.

Teorinis pagrindas: racionalaus pasirinkimo institucionalizmas

Darbo tikslui įgyvendinti pasitelkiama racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorija, leidžianti rasti ryšį tarp institucinės sąrangos – Europos Sąjungos institucijų – ir valstybių pasirinkimų. Svarbu tai, jog Europos valstybių integracija gynybos pramonėje vyksta tam tikrame kontekste, tai yra, ES institucinėje sąrangoje.¹⁶ Tam tikra institucinė sąranga gali turėti įtakos valstybių polinkiui bendradarbiauti: pirmiausiai, gali būti sukuriama patogesnė platforma bendradarbiavimui, pavyzdžiui, PESCO, antra, industrijos integracijai skirtos finansinės paskatos taip pat galimai turi įtakos valstybių apsisprendimui bendradarbiauti. Institucinė sąranga gali tiek padidinti kai kurių valstybių norą bendradarbiauti apskritai, tiek įtraukti, pavyzdžiui, mažesnius, žaidėjus į bendrą pajėgumų vystymą. Taigi, labai svarbu darbe atsižvelgti į institucinės sąrangos bei valstybių polinkio bendradarbiauti sąveiką. Teorija, tikėtina, padės atskleisti, kaip institucinė sąranga ir iš jos kylančios žaidimo taisyklės lemia Europos Sąjungos gynybos industrijos lėtą integraciją, nors ES buvo kuriama su tikslu bendradarbiauti ir, einant laikui, integruoti vis daugiau sričių. Nors institucijų samprata literatūroje yra įvairi, pagal L. Rakner, apibendrintai institucijos laikomos „suvaržančiomis ir ribojančiomis individualių pasirinkimų rinkinį, taip valdančios santykius tarp individų ar grupių ir taip tampa pagrindine stabilizuojančia arba pusiausvyros jėga visuomenėje.“¹⁷ Šio darbo kontekste institucijos – tokie ES organai kaip Europos Komisija, Europos Sąjungos Taryba bei Europos gynybos agentūra – koordinuoja santykius tarp valstybių, taip sukurdamas stabilų formatą tarptautiniam bendradarbiavimui.

Pirmiausiai, racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorija siekia paaiškinti politinius sprendimus, kurie yra veikėjų preferencijų ir institucinių taisyklių sandūros produktas, tai nurodo į egzistuojančius tiek sisteminius, tiek nacionalinius kintamuosius, galinčius daryti įtaką integracijai. Europos Sąjungos valstybės narės, racionaliai įvertinusios gaunamą naudą ir atiduodamas sprendimų priėmimo prerogatyvas, yra priėmusios sprendimą priklausyti bendrai valstybių tarpusavio bendradarbiavimo platformai – ES. Priklausymas institucijoms kartu su kitomis valstybėmis leidžia visiems pasiekti bendrų tikslų greičiau nei tai valstybės galėtų daryti po vieną. „Bendradarbiavimas, kuris

---

¹⁶ Lise Rakner, „Rational Choice and the Problem of Institutions.“ Chr. Michelsen Institute, Bergen:1996.

¹⁷ Ten pat, p. 13.

yra rizikingas ir brangus, jei vyksta tarp individualių veikėjų, yra įgyvendinamas institucijų lygmenyje. Praktika, susitarimai ir struktūros institucijų lygmenyje taupo sandorių išlaidas, mažina oportunistą ir kitas veikėjų „paslydimą“ formas taip padidindamos bendradarbiavimo naudos perspektyvas būdu, kuris paprastai yra mažiau prieinamas individualių veikėjų lygmenyje. Taigi, institucijos tampa tarsi *ex ante* susitarimais dėl bendradarbiavimo struktūros.¹⁸ Vadinasi, valstybių racionalus pasirinkimas lėmė sprendimą sumažinti išlaidas bei padidinti gaunamą naudą, bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis ES formate. „ES sprendimų priėmimo kontekste tai reiškia, kad naujų taisyklių ir politikos kūrimas yra strateginio tų žaidėjų elgesio, turinčio galią daryti įtaką kolektyviniam pasirinkimui, pasekmė.“¹⁹ Svarbu atkreipti dėmesį, jog G. Schneider ir A. Ershova mini sprendimų priėmimo ES tvarką skirtingose institucijose: tik Europos Parlamentas priima sprendimus paprasto balsavimo principu, tuo tarpu kitose ES institucijose sprendimų priėmimas dažniausiai vyksta per derybas arba tam tikrų užduočių delegavimą subordinuotiems veikėjams.²⁰ Šiame darbe tai yra svarbu dėl to, kad svarbiausiomis institucijomis ES saugumo ir gynybos politikos klausimais laikomos Europos Sąjungos Taryba, Europos Komisija ir Europos gynybos agentūra, tai reiškia, nepatenkančios į paprasto balsavimo principą. Tai bus svarbu nagrinėjant, kokią sprendimų priėmimo galią turi skirtingo dydžio gynybos industrijas turinčios valstybės.

Remiantis racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorija, institucijos yra laikomos taisyklių ir paskatų sistemomis – toks apibrėžimas tinka ES sąrangai paaiškinti, paskatomis laikant finansines subsidijas bei paskyrimus, ateinančius iš įvairių ES struktūrų (pavyzdžiui, Europos gynybos fondo).²¹ Teorija taip pat teigia, jog įtvirtintos taisyklės gali būti kvestionuojamos ir ginčijamos tam, kad tai būtų palanku tam tikrai politinei grupei (šiuo darbe tokia grupė bus didžiausias gynybos industrijas turinčios valstybės). Priešingai nei liberalaus tarpvyriausybės teorijoje, čia nekvestionuojamas valstybių preferencijų pokytis, tačiau yra laikoma, jog valstybės turi nekintančias nustatytas preferencijas, ypačingai tos valstybės, kurios yra labiausiai suinteresuotos tam tikru klausimu.²² Kalbant apie saugumo ir gynybos klausimus, tai yra svarbus aspektas, kuris gali būti siejamas su ilgo laikotarpio valstybių strateginėmis kultūromis. Be to, galima pastebėti, jog valstybės, turinčios didžiausias gynybos industrijas, nuosekliai laikosi tos pačios politikos preferencijų linijos ilgu laikotarpiu, kas nurodo į

---

¹⁸ Terry M. Moe, „Power and Political Institutions.“ *Perspectives on Politics*, vol. 3, no. 2, 2005, 215–233. P. 217.

¹⁹ Gerald Schneider ir Anastasia Ershova, *Rational Choice Institutionalism and European Integration.* Oxford Research Encyclopedia of Politics, Oxford : Oxford University Press, 2018.

²⁰ Ten pat.

²¹ Mark A. Pollack, „Rational choice and EU Politics.“ *Handbook of European Union Politics*, SAGE, 2006, 31-55.

²² Peter A. Hall ir Rosemary C. R. Taylor, „Political science and the three new institutionalisms.“ MPIfG Discussion Paper, No. 96/6, Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, Köln: 1996.

<<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/43185/1/214865738.pdf>>

nekintančias (arba itin mažai kintančias) preferencijas. Teorijoje taip pat nurodoma, jog institucinė sąranga daro įtaką individualiam valstybių elgesiui, o strateginė sąveika nustato tam tikrus politinius rezultatus. Teigiama, jog institucinės sprendimų priėmimo taisyklės Europos Sąjungoje yra leidžiančios didžiausioms valstybėms norima linkme pakreipti politinius sprendimus.²³ Siūlydamos sau palankius sprendimus (pavyzdžiui, išlaikyti *status quo* gynybos industrijos klausimais), didžiausias industrijas turinčios valstybės lengvai pasiekia norimo rezultato, nes tai dažnai – geriausias ir mažiausiai visiems kenkiantis sprendimas. Institucinė ES sąranga gynybos industrijos aspektu yra tokia, jog iš žaidimo pasitraukus didžiausioms žaidėjoms, likusioms valstybėms narėms tai būtų nepalanku dėl turimų mažų gynybos industrijų. Taigi, mažesne blygybe tampa išlaikyti ES gynybos industriją integruotą tiek, kiek to pageidauja didžiosios žaidėjos, negu patirti industrijos visišką dezintegraciją.

Tai, kad teorija yra tinkama saugumo ir gynybos sektoriui nagrinėti, parodo jos prielaidos, jog veikėjai, šiuo atveju – valstybės pasitelkia sistemiškas ateities prognozes ir strateginius sąnaudų ir naudos skaičiavimus, priimdamos sprendimus.²⁴ Gynybos industrija paklūsta išskaičiavimų ir loginių sprendimų logikai, tai yra, sprendimai, priimami šioje industrijoje, mažai priklauso nuo tokių kintamųjų kaip gana greitai kintančių piliečių emocijų ar nuomonės arba lyderių pokyčių (su išimtimis). Ta pačia logika valstybės pasirenka būti tam tikrų institucijų, kurias pačias ir kurių nustatomas taisyklės laiko padedančiomis siekti tikslų, narėmis – šiuo atveju, ES. Buvimas institucijos dalimi leidžia ne tik priimti visiems daugiau ar mažiau naudingus sprendimus, kaip buvo minėta anksčiau, tačiau ir nuspėti, kaip elgsis kitos Sąjungos narės, bei turėti galimybę daryti įtaką kitų valstybių narių sprendimams gynybos srityje. Tokia galimybė valstybėms suteikiama per konkrečius institucinės sąrangos aspektus: viena vertus, institucijos, konkrečiai – Europos Sąjungos Taryba bei jai konkrečiu metu pirmininkaujanti valstybė, - platina aktualią informaciją tarp valstybių narių; informacinių pranešimų turinys bei jų pateikimo laikas neabejotinai gali turėti įtakos sprendimų priėmimui. „Skiriamos šios pagrindinės pirmininkavimo funkcijos: a) Tarybos darbo organizavimas – ES valstybių atstovų susitikimų Tarybos komitetuose, darbo grupėse ir kt. organizavimas bei logistika, Tarybos veiklos koordinavimas kartu su Tarybos sekretoriatu; b) tarpininkavimas ir kompromisų paieška (tiek tarp konkrečių ES valstybių, tiek tarp ES valstybių ir Europos Komisijos); c) politinė lyderystė – ES politikos tikslų ir prioritetų nustatymas; d) vidinė (ES su kitomis institucijomis) ir išorinė (santykiai su likusiu pasauliu)

---

²³ Kenneth A. Shepsle, „Rational choice institutionalism,“ The Oxford Handbook of Political Institutions, 2008.

²⁴ Judith Bara ir Mark Pennington (ed.), „Rational Choice Institutionalism.“ Comparative Politics Explaining Democratic Systems, SAGE:2009.

reprezentacija.²⁵ Kita vertus, ES Tarybos šalis-pirmininkė keičiasi kas pusę metų, taigi, kiekviena valstybė pusę metų turi galimybę ženkliai pakreipti diskusijas ES lygmeniu sau palankesne kryptimi. Valstybės įvardina savo pirmininkavimo prioritetus, jie, žinoma, būna susiję su valstybei aktualiausiais klausimais arba klausimais, kuriuose valstybė nori tapti daugiau mažiau lyderiaujančia. Atitinkamai, mažas gynybos industrijas turinčios valstybės atrodytų mažų mažiausiai keistai, siekdamos savo pirmininkavimo pusmetį inicijuoti svarbius pokyčius gynybos industrijoje, taigi, tokius klausimus kelti, būtų tikimasi, turėtų labiausiai suinteresuotos valstybės, tai yra tos, kurios turi daugiausiai resursų šioje srityje. Svarbu pabrėžti, jog pagrindinį vaidmenį formuojant ES BSGP vykdo Vyriausiasis įgaliotinis/EK viceprezidentas (ESVĮ). „ESVĮ kartu su valstybėmis narėmis vykdo bendrą užsienio ir saugumo politiką, pirmininkauja IRT, o taip pat yra Europos Komisijos (EK) vicepirmininkas; jis turi iniciatyvos teisę plėtojant bendrą užsienio ir saugumo politiką, užtikrina EVT ir IVT sprendimų įgyvendinimą; atstovauja ES BUSP reikaluose bei santykiuose su trečiosiomis šalimis, taip pat reiškia ES poziciją tarptautinėse organizacijose. Tokiu būdu ESVĮ tampa pagrindiniu BUSP gairių brėžėju ir įgyvendinimo prižiūrėtoju. BSGP srityje ESVĮ ne tik brėžia gaires, bet kartu su Taryba taip pat koordinuoja ES misijas bei yra atsakingas už jų įgyvendinimą.“²⁶

Tiesa, kyla paradoksas dėl institucinės sąrangos įtakos – ES (pradžioje – Europos ekonominės bendrijos, EEB) pradiniai tikslai buvo taikos palaikymas, toliau - ekonominė ir politinė integracija bei bendradarbiavimo tarp Prancūzijos ir Vokietijos skatinimas.²⁷ Pagal teoriją, besikuriančios institucijos aiškiai nurodo, kuo jos bus vertingos, kokius tikslus bus galima pasiekti bei kuo tai bus naudinga dalyvaujančioms valstybėms²⁸ - ES buvo nustatę konkrečius organizacijos tikslus. Nors bendradarbiavimas gynybos srityje nebuvo numatytas, arčiausiai prie kietosios galios didinimo priskirti galima nebent Euratomo (Europos atominės energijos bendrijos) įkūrimą Romos sutartimi, kuri buvo skirta bendradarbiavimui branduolinės energijos vystymo, tyrinėjimų ir naudojimo klausimais,²⁹ tačiau ir šis susitarimas visiškai neleidžia teigti, jog ES tikslas buvo tapti globalia jėga gynybos srityje. Taigi,

---

²⁵ Margarita Šešelgytė, Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai bendros saugumo ir gynybos politikos srityje: galimybės ir uždaviniai.“ 2012. <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186698302/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>

²⁶ Margarita Šešelgytė, Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai bendros saugumo ir gynybos politikos srityje: galimybės ir uždaviniai.“ 2012. <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186698302/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>

²⁷ Matthew J. Gabel, „European Union.“ Britannica. 2005. <<https://www.britannica.com/topic/European-Union>> [žiūrėta 2021 03 21]

²⁸ Peter A. Hall ir Rosemary C. R. Taylor, “Political science and the three new institutionalisms.” MPIfG Discussion Paper, No. 96/6, Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, Köln: 1996. <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/43185/1/214865738.pdf>>

²⁹ Europos Sąjunga, „Treaty establishing the European Atomic Energy Community (EURATOM).“ 1957. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957A/TXT&from=EN>> [žiūrėta 2021 03 25]

valstybės, pasirinkusios tapti ES narėmis, buvo pirmiausiai orientuotos į taiką, ekonominę ir politinę integraciją, tuo tarpu gynybos srityje integracijos poreikis atsirado reaguojant į globalius iššūkius. Tai gali būti laikoma sniego gniūžtės efekto išdava, kai sėkmingai vykstanti integracija kitose – ekonomikos, aplinkosaugos ir kitose – srityse lėmė prasidedančią integraciją ir saugumo bei gynybos srityje. Nuo 2015-ųjų prasidėjęs naujos BSGP formavimas bei naujos šios srities iniciatyvos yra itin dideli žingsniai saugumo ir gynybos integracijoje. Tačiau nepaisant iniciatyvumo ir greito veikimo, integracija gynybos pramonės integracijos srityje stringa. Siekiant išsiaiškinti to priežastis, teorija yra taikoma turint omenyje, jog (1) nuo pat ES (arba EEB) įkūrimo buvo matomas integracijos didėjimas įvairiose (žemės ūkio, transporto, aplinkos, socialinės politikos ir kt.) srityse ir šių sričių diapazonas nuolat plėtėsi ir (2) gynybos srityje valstybės narės turi prerogatyvą nedalyvauti Sąjungos veiklose (tuo yra pasinaudojusi Danija³⁰ bei kai kuriais atvejais – Kipras ir Malta).³¹ Tai savo ruožtu reiškia, jog beveik visos VN yra savanoriškai pasirinkusios dalyvauti ES saugumo ir gynybos veikloje, taip pat įsitraukti į ES bendrą tikslų įgyvendinimą, įskaitant Europos gynybos industrijos stiprinimą.

Teorijos kritika

Racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teorija neišvengia kritikos. William H. Riker išsako pastebėjimą, jog pritaikant racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teoriją analizei, neįmanoma nustatyti, ar gaunami rezultatai priklauso nuo institucijų, ar nuo veikėjų preferencijų – tai neleidžia nuspėti ir galimų situacijos rezultatų. Vis dėlto, šiame darbe bus siekiama įrodyti, jog rezultatai priklauso tiek nuo pirmojo, tiek nuo antrojo kintamojo. Priklausymas institucijoms įgalina suinteresuotas valstybes primesti savo preferencijas kitiems veikėjams, taip arba susilaukiant bendradarbiavimo, arba tiesiog nesipriešinimo sprendimų priėmimo. Taigi, be institucijų valstybės galimai turėtų pakankamai resursų pasiekti savo tikslų, tačiau ne taip greitai ir galbūt ne taip sklandžiai. Tuo tarpu preferencijos šiame darbe yra vienas pagrindinių veiksmų, lemiančių tam tikrą valstybių elgesį institucijų fone. Taigi, tiek institucijos, tiek preferencijos šiuo atveju daro didelę įtaką ir abu veiksniai vienas kitą sustiprina. Visgi, kažkurio iš vieno veiksmų didesnė įtaką darbe nagrinėjamiems procesams tyrimui nekenkia – kadangi

---

³⁰ Klaus Carsten Pedersen, „Denmark and the European Security and Defence Policy.” The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy, SIPRI, Oxford university press: 2006, 37-49.

<https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI06BaHeSu/SIPRI06BaHeSu01.pdf>

³¹ Frank Schimmelfennig, “Differentiation and Self-determination in European Integration.” Euborders Working Paper 01, 2017.

siekiami įvardinti priežastis, kodėl stringa integracija ES gynybos pramonės srityje, tiek institucijų vaidmuo, tiek valstybių preferencijos gali būti pagrindinė arba papildoma priežastis, kas vis tiek leidžia atsakyti į keliamą klausimą.

Dar vienas kritikos aspektas: teorijoje neatsižvelgiama į galią formuojant norimą rezultatą. Terry M. Moe yra įsitikinęs, jog politinės institucijos kaip savanoriško bendradarbiavimo, bendros naudos ir kolektyvinio veiksmo dilemos sprendimo struktūros yra nerealistiškos. Jo teigimu, norint suderinti interesus ir sukurti koalicijas bendram tikslui pasiekti, reikalaujama pernelyg daug derybų, kompleksškumo ir neužtikrintumo, todėl koalicijos taip ir nesusikuria, o tikslai lieka nepasiekti.³² Ši teorijos kritika yra aktuali darbui, nes kiek vėliau tekste bus rašoma apie institucijų neveiknumą arba tam tikrą įgalinimą stagnacijai. Vis dėlto, nors galima ES gynybos industrijos nesiintegravimo priežastis yra instituciniame lygmenyje, darbo prielaida išlieka, jog institucijos pačios savo esme gali būti sėkmingos – tai įrodo ES valstybių integracija ekonomikos, aplinkosaugos ir kitose srityse, - tačiau jos nebūtinai padeda spręsti visas kylančias problemas. Darbe ieškoma institucinių aspektų, galinčių teigiamai arba neigiamai paveikti integracijos procesą, tačiau neatmetama prielaida, jog ES kaip bendra institucija skatina bendradarbiavimą tarp valstybių.

Metodologija

Siekiant tikslingai pritaikyti racionalaus pasirinkimo institucionalizmo teoriją, tyrimo eiga susideda iš kelių dalių. Pirmiausiai, pirmos dvi dalys yra skirtos sisteminių veiksnių analizei. Siekiant išanalizuoti institucinę sąrangą ir jos įtaką ES gynybos pramonės integracijai, pirmojoje tyrimo dalyje yra pateikiama ES institucijų, dalyvaujančių gynybos industrijos vystymosi gairių ir projektų sudaryme, apžvalga. Ši dalis sudaryta remiantis oficialiais ES dokumentais, nuostatais bei oficialiose ES institucijų internetinėse svetainėse nurodyta informacija. Institucinės sąrangos dalyje taip pat pateikiama naujausių ir aktualiausių ES iniciatyvų, susijusių su gynybos pajėgumų vystymu, apžvalga. Šios apžvalgos tikslas yra nurodyti ryšį tarp įvairių iniciatyvų bei ryšį tarp Europos gynybos agentūros, Europos Komisijos, ES Tarybos bei valstybių narių siekiant ES gynybos pajėgumų vertinimo bei pajėgumų vystymo planavimo.

Antrojoje dalyje aptariamos oficialios ir neoficialios ES sprendimų priėmimo žaidimo taisyklės. Laikoma, jog tiek oficialios, nustatytos oficialiais dokumentais, tiek neoficialios, natūraliai susiformavusios, žaidimo taisyklės daro įtaką sprendimų priėmimui. Žaidimo taisyklės analizuojamos

---

³² Terry M. Moe, „Power and Political Institutions.” *Perspectives on Politics*, vol. 3, no. 2, 2005, 215–233. P. 217.

remiantis oficialiais ES dokumentais bei pusiau struktūruotais ekspertiniais interviu. Ši dalis skirta įvertinti žaidimo taisyklių poveikį ES gynybos pramonės integracijai esamoje institucinėje sąrangoje. Žaidimo taisyklių įtaka bus matuojama valstybių narių įsitraukimo į planavimo procesus lygiu, remiantis ekspertiniais interviu. Tyrime atsižvelgiama į valstybių polinkį proaktyviai įsitraukti į naujų BSGP iniciatyvų formavimą.

Trečioji tyrimo dalis yra skirta įvertinti nacionalinius veiksnius: valstybių gynybos pramonės dydžio ir ryšio tarp valstybės ir gynybos pramonės įtaką valstybių interesams. Šie veiksniai yra tiriami pasitelkiant viešai prieinamą informaciją apie pasirinktų valstybių gynybos industrijų dydį bei ypatybes ir pusiau struktūruotus ekspertinius interviu su pasirinktų valstybių gynybos ekspertais. Siekiant analizuoti skirtingo dydžio gynybos pramonės turinčias valstybes, taip bandant rasti ryšį tarp pramonės dydžio ir preferencijų gynybos srityje, analizei pasirinktos šešios valstybės: Prancūzija, Vokietija, Italija, Belgija, Švedija ir Lietuva. Šio segmento vertinimas priklausys nuo valstybėje esančių viešų ir privačių technologijas ir produktus vystančių įmonių dydžio (pardavimų) bei valstybės skiriamų lėšų gynybai.

Tyrimui ekspertai buvo atrinkti pagal patirtį kiekvienos valstybės gynybos politikos analitikoje bei publikuotus straipsnius ir įsitraukimą į akademinės tyrimų grupes. Interviu buvo konstruojami siekiant išsiaiškinti dokumentuose ir viešai prieinamuose informacijos šaltiniuose neidentifikuojamus aspektus: santykį tarp valstybės biurokratinio aparato, politikų ir gynybos pramonės įmonių, gynybos pramonės orientaciją į ekonomiką arba nacionalinio saugumo poreikių patenkinimą ir kt. Ekspertinių interviu reikšmė tyrimui yra itin didelė, suteikianti prieigą prie informacijos, kuri dėl srities jautrumo, dažnai yra neprieinama. Lietuvos gynybos industrijai analizuoti buvo pasirinkti ekspertai iš įvairių institucijų – tiek valstybinių, tiek pramoninių, taip pat gynybos pramonės įmonės respondentas, siekiant aprėpti bendrą industrijos vaizdą ir pateikti skirtingų industrijos grandžių pozicijas. Taip pat, buvo pasirinkti du ES institucijų respondantai, siekiant pateikti ES institucijų pozicijas.

Terminas „gynybos industrija“ apima itin platų veiklų spektrą, kurį, trumpai aptariant, sudaro karinės gynybos reikalų administravimas, stebėjimas bei valdymas, civilinės gynybos pajėgų administravimas, valdymas ir palaikymas bei nenumatytų planų rengimas ir pratybų vykdymas.³³ Pamatuoti gynybos industrijų dydžius dėl plataus spektro dedamųjų dalių yra sunku, taip pat procesą apsunkina ir tai, jog su gynyba susijusi informacija valstybių laikoma itin jautria, todėl ne visa informacija yra prieinama viešai. Gynybos industrijos dydis dažnai matuojamas atsižvelgiant į valstybės išlaidas gynybai, į kurias įeina tiek darbo užmokestis industrijoje dirbantiems darbuotojams, tiek išlaidos

---

³³ Paul Dunne, „Sector Futures: Defence industry“, European Monitoring Centre on Change, 2015.
<<https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/articles/business/sector-futures-defence-industry>> [Žiūrėta 2021 03 03]

ginklams bei dar daug skirtingų biudžeto eilučių. Vis dėlto, šiame darbe aktuali gynybos industrijos dalis – ginklų ir technologijų gamyba nacionaliniu ES valstybių narių lygmeniu.

Siekiant analizuoti esamą situaciją, darbe įvardijami kintamieji, galintys daryti didžiausią įtaką gynybos industrijos vystymuisi: (1) institucinė sąranga, (2) žaidimo taisyklės, leidžiančios egzistuoti gynybos industrijos oligopolinei santvarkai, (3) didžiausių žaidėjų dydžio atotrūkis nuo likusių žaidėjų ir (4) santykis tarp valstybės ir ginklus gaminančių įmonių valstybės viduje. Šie kintamieji yra skirstomi į sisteminius ir nacionalinius, tai yra, į tam tikrą susiklosčiusią globalią tvarką (institucijas ir žaidimo taisykles) bei valstybių nacionalines nuostatas biurokratiniais (ir dažnai susijusiais su valstybių strateginėmis kultūromis) klausimais – gynybos sektoriaus protegavimą bei ryšį tarp valstybės ir gynybos įmonių.

Iškelti kintamieji, kaip bus paaiškinta toliau, daro teigiamą įtaką vienas kitam, tai yra, vieno kintamojo buvimas stiprina kito kintamojo svarbą. Institucinės sąrangos svarba šiame darbe yra itin reikšminga ir atskirianti darbą nuo bendrų gynybos industrijos tyrimų lauko. Europos Sąjungos struktūra svarbi tuo, jog tuo pačiu metu valstybės narės atiduoda prerogatyvą spręsti tam tikrų sričių klausimus už jas, kitais klausimais pasilieka teisę nedalyvauti ES veikloje (tokia galimybė suteikiama ir BUSP srityje), be to, tuo pat metu sprendimus priima tiek ES Taryba, sudaryta iš valstybių narių atstovų, tiek Europos Parlamentas, sudarytas iš valstybėse išrinktų narių, tačiau atstovaujančių ne valstybių, o Europos politinių partijų interesus. Naujausia žaidėja sprendimų priėmimo saugumo ir gynybos klausimais, nors ir gana ribota – Europos Komisija, o pagrindinis projektų koordinavimas tenka Europos gynybos agentūrai, vadovaujamai Josep Borellio.

Žaidimo taisyklėmis šiame darbe laikomos dvejopos taisyklės – tiek oficialios ES institucijų nustatytos bendradarbiavimo bei sprendimų priėmimo, tiek neoficialios, tačiau didelės svarbos turinčios elgesio taisyklės. Pastarosios svarbios analizuojant sprendimų priėmimo procesus ne tik oficialiuose susitikimuose, tačiau ir tariantis dėl sprendimų neformaliuose susitikimuose, tarp valstybių diplomatų ir institucijų. Dėl darbo apimties ribojimo šiame darbe nebus gilinamasi į neoficialių sprendimų priėmimo detales – tam prireiktų atskiro tyrimo, - tačiau bus paminėtos bendros tendencijos, turinčios įtakos sprendimų priėmimui. Tai nepakenks darbo išvadoms, nes neoficialios žaidimo taisyklės taip pat atsispindi kitame kintamajame – santykiyje tarp valstybės ir gynybos pramonės įmonių, nes glaudus ryšys nurodo į didesnę paskatą pasitelkti neoficialias žaidimo taisykles savo gynybos pramonės protegavimui.

Tuo tarpu oficialios žaidimo taisyklės – tai, kaip formaliai vyksta sprendimų priėmimas ES lygmeniu. Šiame darbe svarbiausia išskirti, jog pagal ES nuostatus, Europos Sąjungos Taryba, kai

klausimai yra susiję su Bendra užsienio ir saugumo politika (BUSP, angl. *Common foreign and security policy, CSDP*), privalo sprendimus priimti vienbalsiai, nes tai laikoma valstybėms jautria sritimi.

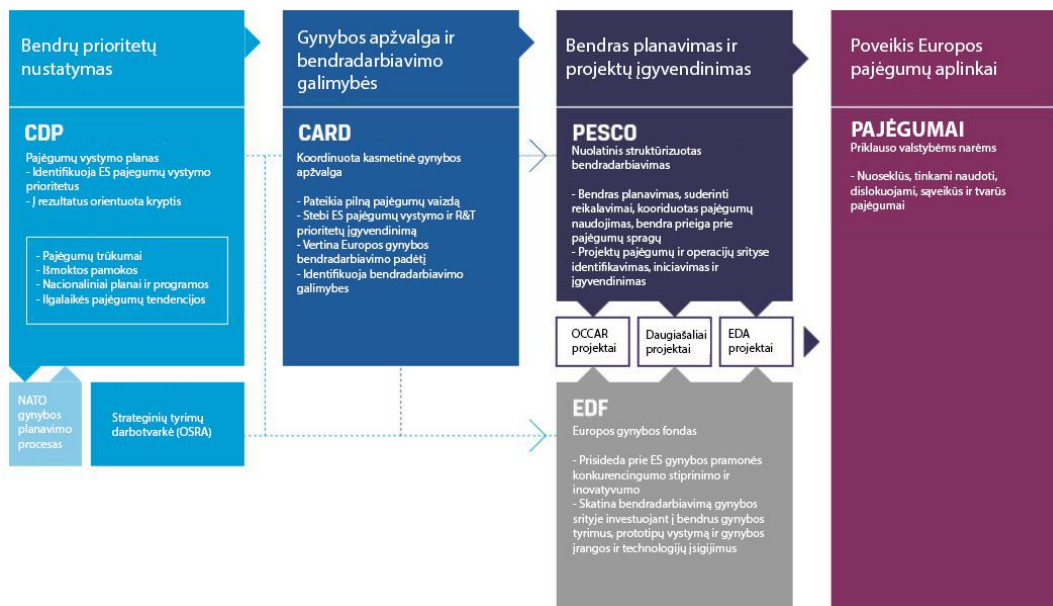
Atotrūkis tarp didžiausias industrijas turinčių ir kitų žaidėjų ES matomas itin didelis. Šio veiksnio svarba analizuojant gynybos industrijos integraciją ta, kad atotrūkis lemia itin skirtingą dideles ir mažas industrijas turinčių valstybių interesų lauką, taip pat lemia itin didelį galios disbalansą sprendimų priėmimo. Valstybės, turinčios didžiausias industrijas, natūraliai turi svaresnį balsą pasisakant dėl žaidimo taisyklių, taip pat jos turi didesnę įtaką kitiems žaidėjams neoficialių derybų metu dėl įvairaus formato bendradarbiavimo tarp valstybių (pavyzdžiui, ginklų tiekimo). Dėl šios priežasties tyrimui pasirinktos įvairių dydžių gynybos industrijas turinčios valstybės: tarp didžiausias industrijas turinčių valstybių patenka Prancūzija, Vokietija ir Italija, tarp mažesnių – Švedija ir Belgija.

Santykis tarp valstybės ir ginklus gaminančių įmonių valstybės viduje taip pat pasirinktas kaip svarbus kintamasis dėl lengvinančių sąlygų ir sklandesnių biurokratinių procesų, esant glaudžiam bendradarbiavimui tarp įmonių ir valdžios arba valstybei valdant bent dalį įmonių. Jei ryšys apibūdinamas kaip glaudus, biurokratiniai procesai laikytini sklandesniais, reikalaujančiais mažiau laiko bei kitų resursų, taip pat tokiu atveju identifikuojamas glaudus bendravimas tarp gynybos industrijos darbuotojų ir sprendimų priėmėjų.

Visa gynybos industrija yra specifinė savo struktūra – čia industrijos dydis, veikimas, pardavimai yra nustatomi valstybės. Priešingai nei monopolijoje, kur yra tik vienas tiekėjas ir daug pirkėjų, čia atsiranda vienas pirkėjo rolę turintis darinys – valstybė, - o tiekėjų yra daug. Vis dėlto, dėl itin specifinės industrijos struktūros, įmonėms norint tiek tapti industrijos dalimi, tiek iš jos pasitraukti, jos susiduria su dideliais barjerai. Tai lemia, jog industrijoje žaidėjų nėra daug, o jau esantys industrijos dalimi gamintojai ir technologijų ekspertai turi geresnes galimybes klestėti, gaunant valstybės paramą infrastruktūrai, technologijų tobulinimui ir kitoms sritims. Gynybos industrijoje įmonių oligopoliją skatina ir tai, jog valstybės lygmens sprendimų priėmėjai, kariuomenės atstovai, procesų administratoriai bei įmonių atstovai glaudžiai bendradarbiauja, todėl, pavyzdžiui, siekiant laimėti valstybės finansavimą vienam ar kitam projektui, jau sistemoje įdirbę turinčioms įmonėms tai padaryti lengviau, žinant, į ką kreiptis bei kokie yra administraciniai procesai.

Institucinė sąranga ir naujų iniciatyvų sąveika

Nors Europos Sąjunga niekada valstybių narių, su viena pagrindine išimtimi Prancūzija, nebuvo matoma kaip bendradarbiavimo gynybos srityje organizacija, pakitus išorinių grėsmių balansui, įtakotam Krymo aneksijos ir Ukrainos karo, migracijos bei terorizmo, valstybės narės iniciavo kai kurių seniai Lisabonos sutartyje užkoduotų, pavyzdžiui, PESCO, bei naujų iniciatyvų, pavyzdžiui, Europos gynybos fondo, kūrimą. Be abejonės, naujų platformų bendradarbiavimui, ypač gynybos srityje, kūrimui reikalingas valstybių narių, turinčių skirtingą grėsmių suvokimą bei nacionalinio saugumo preferencijas, sutarimas tiek dėl pagrindinių principų, tiek dėl valdymo bei institucijų steigimo. Kelias į glaudesnę ES bendradarbiavimą užtruko stebėtinai nedaug laiko, turint omenyje, jog diskusijos įvairiose ES institucijose pradėtos tik 2015 metais. Valstybių narių preferencijoms vienu ar kitu iniciatyvų atžvilgiu būtų galima parengti atskirą tyrimą, tačiau dėl šio darbo apimties ribojimų iš karto pereinama prie dabar jau daugiau ar mažiau nusistovėjusios iniciatyvų bei platformų apžvalgos. Siekiant suprasti naujus mechanizmus, skirtus valstybių bendradarbiavimui saugumo ir gynybos srityje, pirmiausiai svarbu paminėti, jog iniciatyvos bei institucijos, susijusios su jų įgyvendinimu, veikia viename bendrame mechanizme, o ne kaip atskiri projektai. Žemiau pateikiamoje lentelėje, sudarytoje Europos Gynybos Agentūros (angl. *European Defence Agency*, EDA), nurodomos elementų tarpusavio sąsajos.

1 paveikslas. Šaltinis: darbo autorė, parengta pagal Europos gynybos agentūra, „Coordinated Annual Review on Defence (CARD), 2018. <
[https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/factsheet-card-\(updated-26-11-2018\)>](https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/factsheet-card-(updated-26-11-2018)>)

Pirmiausiai, nuo 2008 metų Europos Gynybos Agentūros vykdomas Pajėgumų vystymo planas (angl. *Capability Development Plan*, CDP) periodiškai pateikia pilną ES pajėgumų vaizdą, leidžiantį geriau priimti ES lygio ir nacionalinius sprendimus gynybos pajėgumų vystymo srityje. Bendras šios

iniciatyvos tikslas – padidinti suderinamumą tarp valstybių narių gynybos planavimo ir paskatinti Europos bendradarbiavimą, numatanti ateities operacinius poreikius ir nustatant bendrus ES pajėgumų vystymo prioritetus. Į šį procesą, be koordinuojančios EDA, įsitraukia valstybės narės, ES Karinis komitetas (angl. *EU Military Committee*, EUMC) bei Europos Sąjungos Karinis Personalas (angl. *European Union Military Staff*, EUMS). Paskutinė CDP versija buvo pateikta 2018 metais.³⁴ Paprastai tariant, CDP nurodo, kur reikėtų telkti bendras pastangas.

Nuo 2017-ųjų ES Tarybos sprendimu vykdoma Koordinuota kasmetinė gynybos apžvalga (angl. *Coordinated Annual Review on Defence*, CARD), kurios tikslas – pateikti valstybėms narėms ir ES egzistuojančių gynybos pajėgumų apžvalgą ir identifikuoti potencialias bendradarbiavimo sritis.³⁵ Šios iniciatyvos ilgalaikis tikslas yra pasiekti nacionalinių gynybos planų ciklą bei pajėgumų vystymo praktikų sinchronizaciją ir pritaikymą. Tai leis optimizuoti ir suderinti nacionalinių išlaidų, skirtų gynybai, planus. CARD – tai stebėsenos mechanizmas, leidžiantis rasti bendradarbiavimo gynybos technologijų ir produktų vystyme bei pirkime galimybių langus. Pirmasis CARD ciklas vyko 2019-2020 metais, galutinis raportas buvo pristatytas Gynybos ministrų susitikime EDA Valdybos formate.

Nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas (angl. *Permanent Structured Cooperation*, PESCO) buvo minimas jau Lisabonos sutarties 10 protokole,³⁶ tačiau buvo aktyvuotas 2018 m. ES Tarybos sprendimu, patvirtinant pirmus 17 vykdytinų projektų, nuosekliai didinant jų skaičių ir 2020 m. pabaigoje pasiekus 47. PESCO yra gynybos bendradarbiavimo formatas tarp norą tai daryti pareiškusių 25 ES valstybių. Bendrai Nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas yra skėtinis bendradarbiavimo formatas, tačiau jis įtraukia ne tik erdvę projektų teikimui ir įgyvendinimui, tačiau yra ir apie bendrą planavimą, išlaidų gynybai didinimą bei jau egzistuojančių pajėgumų išnaudojimą struktūruotai ir kuo efektyviau. Nuo kitų bendradarbiavimo formų PESCO skiriasi savo teisiškai privalomais įsipareigojimais, kuriuos prisiima įsitraukusios valstybės.

Galiausiai, viena svarbiausių Europos Sąjungai bei šiame darbe atsispindėjančių iniciatyvų – Europos Gynybos Fondas (angl. *European Defence Fund*, EDF), kuris sukurtas su tikslu skirti finansavimą gynybos projektams ir taip skatinti ES gynybos industriją. 2017-aisiais patvirtintos iniciatyvos, sudarytos iš gynybos tyrimų ir pajėgumų plėtros dimensijų, įgyvendinimas skiriamas į du

---

³⁴ Europos gynybos agentūra, „Capability development plan.“ <<https://eda.europa.eu/what-we-do/all-activities/activities-search/capability-development-plan>> [Žiūrėta 2021 04 01]

³⁵ Europos gynybos agentūra, „Coordinated annual review on defence (CARD).“ <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-\(card\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-(card))> [Žiūrėta 2021 04 01]

³⁶ Europos Sąjunga, „Protocol (No 10) On Permanent Structured Cooperation Established By Article 42 Of The Treaty On European Union.“ 2008. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008M%2FPRO%2F10>>

etapus: (1) pasiruošimo etapas, priskirtas 2014-2020 m. Ilgalaikei finansinei perspektyvai, kurios rėmuose buvo įgyvendintos dvi programos – Pasiruošimo gynybos tyrimams programa (angl. *Preparatory Action On Defence Research*, PADR), orientuota į gynybos tyrimus, bei Europos gynybos industrijos vystymo programa (angl. *European Defence Industrial Development Programme*, EDIDP), orientuota į gynybos pramonės vystymą; ir (2) 2021-2027 m. Ilgalaikeje finansinėje perspektyvoje išskirta dalis biudžeto Europos Komisijos inicijuotam Europos Gynybos Fondui.³⁷ Šio fondo tikslas yra skatinti bendrus inovatyvių gynybos produktų ir technologijų tyrimus bei vystymą, didinti Europos gynybos pramoninės ir technologinės bazės (angl. *European defence technological and industrial base*, EDTIB) konkurencingumą ir inovatyvumą. Šie tikslai taip pat prisideda prie Europos Sąjungos strateginės autonomijos didinimo.³⁸ 2021-2027 m. Ilgalaikeje finansinėje perspektyvoje buvo patvirtintas 9,644 mlrd. Eur. asignavimas gynybai, iš kurio 7,953 mlrd. Eur. skirti Europos gynybos fondui ir 1,691 mlrd. Eur. – karinio mobilumo projektui.^{39,40}

Apibendrinant ES saugumo ir gynybos modelį, CDP ir CARD yra iniciatyvos, skirtos ištirti esamus ES gynybos pajėgumus ir nustatyti prioritetines bendradarbiavimo sritis, tuo tarpu PESCO ir EDF yra atitinkamai platforma ir įrankis, skirti prioritetų įgyvendinimui, valstybių bendradarbiavimo ir gynybos pramonės konkurencingumo didinimui. Svarbu pabrėžti, jog nustatant prioritetus bei įgyvendinant pramonės plėtrą yra atsižvelgiama ne tik į nacionalinius valstybių interesus bei ES tikslus, tačiau ir į suderinamumą su NATO gairėmis ir veiksmais dėl svarbaus valstybių intereso nedubliuoti procesų, susijusių su planavimu, pajėgumų ir technologijų vystymu. Visa apimantis aptartų iniciatyvų tikslas yra išvystyti nuoseklius, tinkamus naudoti, dislokuojamus, sąveikius ir tvarius pajėgumus, skirtus naudoti ES Bendros saugumo ir gynybos politikos misijose ir operacijose arba kitose nacionalinėse ar tarptautinėse platformose, tokiose kaip Jungtinės Tautos, NATO ir kitose.⁴¹

Įvardintame modelyje svarbiausios kelios institucijos: Europos Sąjungos Taryba, Europos Komisija ir Europos gynybos agentūra. Nors visa ES Bendros saugumo ir gynybos politikos organizacinė

---

³⁷ Europos gynybos agentūra, „European Defence Fund (EDF).“ <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)#](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf)#)> [Žiūrėta 2021 01 24]

³⁸ Europos gynybos agentūra, „European Defence Fund (EDF).“ <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)#](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf)#)> [Žiūrėta 2021 01 24]

³⁹ European Parliamentary Research Service, „Military mobility.“ 2019.

<[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635570/EPRS_ATA\(2019\)635570_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635570/EPRS_ATA(2019)635570_EN.pdf)> [Žiūrėta 2021 01 30]

⁴⁰ Europos Komisija, „Multiannual Financial Framework 2021-2027 Breakdown.“ 2021.

<https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/mff_2021-2027_breakdown_current_prices.pdf> [Žiūrėta 2021 04 27]

⁴¹ Europos gynybos agentūros darbuotojas, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 3 d.

struktūra turi daug kitų elementų, dėl darbo apimties, svarbiausiomis pasirinktos šios. Viena pagrindinių rolių ES užsienio ir saugumo politikoje atitenka Vyriausiajam įgaliotiniui užsienio reikalams ir saugumo politikai (angl. *High representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy / Vice-President of the European Commission*, HR/VP), kuris vadovauja Europos Išorės veiksmų tarnybai (angl. *European External Action Service*, EEAS) ir EDA, taip pat yra Užsienio reikalų tarybos pirmininkas ir Europos Komisijos viceprezidentas. Šio asmens (šiuo metu Josep Borrell) vadovaujamos EEAS ir EDA atitinkamai apima ES diplomatinis ir užsienio reikalus⁴² bei gynybos pajėgumus ir krizių valdymą. Šiam darbui aktualų gynybos pajėgumų failą koordinuoja EDA, todėl ji laikoma viena svarbiausių grandžių Europos gynybos pramonės integracijos procese.

Europos gynybos agentūra yra skirta „remti valstybių narių ir Tarybos pastangas gerinti Europos gynybos pajėgumus krizių valdymo srityje ir palaikyti dabartinę ir ateityje plėtojamą Europos saugumo ir gynybos politiką.“⁴³ Pagrindinės EDA funkcijos: remti gynybos pajėgumų vystymą bei karinį bendradarbiavimą tarp ES valstybių narių, skatinti tyrimų ir technologijų gynybos tema sritį bei stiprinti Europos gynybos industriją ir veikti kaip karinė platforma ES politikos gairėms įgyvendinti.⁴⁴

Tuo tarpu Europos Komisijos vaidmuo, kaip paaikškėjo ir tyrimo metu, yra gana naujas ir netikėtas gynybos srityje. Turbūt didžiausias EK nuopelnas yra EDF ir EDIDP iniciavimas 2017 metais, remiantis tuometinio EK pirmininko Jean-Claude Juncker prioritetais bei ES Globalios strategijos saugumo ir gynybos srityje gairėmis.⁴⁵ Atsižvelgdama į šiuos veiksnius, Komisija priėmė Europos gynybos veiksmų planą (angl. *European Defence Action Plan*, EDAP), numatantį EDF kūrimą.⁴⁶ Komisijos tuo metu nurodytame EDF valdymo modelyje didelė dalis procesų koordinavimo atitiko EK,⁴⁷ o tai savo ruožtu nurodo į skiriamą didelį dėmesį gynybos sričiai. Tyrimo metu vieno iš respondentų buvo nurodyta, jog tokie žingsniai galimai veda prie gynybos komisaro rolės kūrimo.⁴⁸

---

⁴² Europos išorės veiksmų tarnyba, „About the European External Action Service (EEAS).“ 2019.

<https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/82/about-european-external-action-service-eeas_en> [Žiūrėta 2021 02 19]

⁴³ Europos gynybos agentūra, „Mission.“ <<https://eda.europa.eu/who-we-are/Missionandfunctions>> [Žiūrėta 2021 02 19]

⁴⁴ Europos gynybos agentūra, „Mission.“ <<https://eda.europa.eu/who-we-are/Missionandfunctions>> [Žiūrėta 2021 02 19]

⁴⁵ Europos Sąjunga, „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Launching the European Defence Fund.“ 2017.

<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=celex%3A52017DC0295>>

⁴⁶ Europos Parlamentas, „Legislative train schedule. Europe as a Stronger Global Actor.“ 2019.

<<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-europe-as-a-stronger-global-actor/file-european-defence-action-plan>> [Žiūrėta 2021 04 02]

⁴⁷ Europos Sąjunga, „European Defence Fund – Governance (Until 2020).“ 2017. <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=comnat:COM_2017_0295_FIN.ENG.xhtml.COM_2017_0295_FIN_ENG_02003.jpg>

⁴⁸ Gintautas Zenkevičius, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 4 d.

Galiausiai, Europos Sąjungos Tarybos vaidmuo negali būti neįtrauktas kaip vienas svarbiausių, nes tai yra formatas, kuriame ES valstybės narės priima ES BUSP ir BSGP sprendimus pagal Europos Vadovų Tarybos priimamas gaires. Kartu su HR/VP, ES Taryba užtikrina vieningą užsienio politiką, į kurią įeina ir humanitarinė pagalba, gynybos klausimai bei prekyba.⁴⁹ Šiame formate yra išreiškiamos valstybių narių nacionalinės preferencijos, dėl jų deramasi siekiant prieiti konsensuso tarp valstybių narių. Kadangi saugumo ir gynybos sritys yra itin jautrios, susijusios su nacionaliniu valstybių saugumu, sprendimams šiose srityse keliamas vienbalsiškumo reikalavimas.

Apibendrinant, naujausios ES BSGP iniciatyvos yra aiškiai susietos, pateikia gynybos pajėgumų žemėlapius bei indikuoja sritis, kuriose valstybėms narėms rekomenduojama bendradarbiauti. Taip pat instituciškai sukurtos platformos, leidžiančios lengviau bendradarbiauti ir rasti partnerius (PESCO), todėl galima teigti, jog institucinė sąranga daro teigiamą įtaką gynybos pramonės integracijai. Į sprendimų priėmimą taip pat yra įtrauktos tiek nacionalinės valstybių preferencijos, tiek ES bendros pozicijos (atstovaujamos EK), todėl daroma išvada, jog bendra institucinė sąranga yra skatinanti ES gynybos pramonės integraciją.

Žaidimo taisyklės: teisinis pagrindas ir valstybių preferencijos ES autonomijos klausimu

Siekiant suprasti darbe nagrinėjamą konkurencingumo ir protekcionizmo paradoksą, toliau pateikiama glausta konkurencingumo skatinimo ES gynybos industrijoje apžvalga. 2004 m. Europos Komisija pristatė Žaliąją knygą, kurioje buvo nurodytas tikslas „padėti palaipsniui sukurti skaidresnę ir atviresnę tarp valstybių narių Europos gynybos įrangos rinką (*European Defence Equipment Market*, EDEM), kuri, išlaikant šio sektoriaus ypatumus, taptų ekonomiškai veiksmingesnė.“⁵⁰ Vienu iš pagrindinių siekinių buvo įvardintas Europos gynybos industrijos tarptautinio konkurencingumo didinimas: „Žingsniai link tikros Europos rinkos ypač svarbūs siekiant padidinti Europos pramonės konkurencingumą, užtikrinti geresnę gynybos išteklių paskirstymą ir remti Sąjungos karinių pajėgumų vystymą vykdant Europos saugumo ir gynybos politiką (ESGP).“⁵¹ 2005-aisiais Europos Gynybos Agentūra pavišino elgesio taisyklės ES valstybėms narėms, dalyvaujančioms gynybos pirkimuose (angl.

⁴⁹ Europos Sąjungos Taryba, „The Council of the European Union.“ 2019. <<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>> [žiūrėta 2021 04 02]

⁵⁰ Europos Komisija, „Žalioji knyga - Viešieji pirkimai gynybos srityje.“ Nr. 52004DC0608, 2004. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0608&from=SL>> [žiūrėta 2020 09 18]

⁵¹ Ten pat.

The code of conduct on defence procurement of the EU member states participating in the European Defence Agency). Šiame dokumente įvardintas neįpareigojantis tarpvyriausybiniis režimas, siekiantis konkurenciją gynybos pirkimuose ir šio režimo principai. Tarp jų – principas, jog valstybės, įsipareigojančios režimui, turi atverti rinkas valstybėms tiekėjoms, turinčioms technologines ir/arba industrines bazes viena kitos teritorijose.⁵² 2007-aisiais ES valstybės narės sutarė dėl Europos gynybos pramoninės ir technologinės bazės strategijos,⁵³ kuri yra vienas pagrindinių įrankių plėtoti ES gynybos industrijos politiką. Pagal šias gaires, taip pat pagal I ir II ES kolonas, ES yra nusistačiusi gynybos industrijoje vykdyti atvirą, konkurencingą politiką ir sudaryti sąlygas bendradarbiavimui su išorės valstybėmis partnerėmis. Vis dėlto, sukūrus Europos gynybos fondą, jo rėmuose – Europos Gynybos Pramonės Plėtos Programą, taip pat tokius įrankius kaip Nuolatinį struktūrizuotą bendradarbiavimą bei Pajėgumų Plėtojimo Planą, ES sudaro sąlygas didesniai protekcijai vystyti Sąjungos viduje.

Tuo tarpu, kai bendrai ES gynybos industrijai per naujas iniciatyvas yra tarsi sudaromos galimybės glaudžiau bendradarbiauti, pavyzdžiui, tam skiriamos finansinės paskatos per EDF, bendra industrija stiprėja, didėja jos pajėgumai bei, tuo pačiu, konkurencingumas globalioje rinkoje. Vis dėlto, ES viduje dėl žaidimo taisyklių tuo pat metu sudaromos galimybės didžiuosius gynybos sektorius turinčių valstybių protekcijai vystyti. Dėl savo sektorių dydžio, kaip bus nurodyta toliau darbe, dalis valstybių yra suinteresuotos proteguoti savo įmones, kartu su jomis teikti projektus, derėtis su kitomis valstybėmis dėl palaikymo, taip pat siekti daryti įtaką sprendimų priėmėjams tokiose institucijose kaip Europos Komisija,⁵⁴ kuri yra labiau nei anksčiau įsitraukusi į ES gynybos klausimus.

Didžiąsias gynybos industrijas turinčioms valstybėms proteguoti savo sektorius ir siekti kuo didesnio jų įsitraukimo į naujas iniciatyvas bei kuo palankesnių sprendimų jų atžvilgiu leidžia žaidimo taisyklės. Žaidimo taisyklėmis šiame darbe laikomos dvejopos taisyklės – tiek oficialios ES institucijų nustatytos bendradarbiavimo bei sprendimų priėmimo, tiek neoficialios, tačiau didelės svarbos turinčios elgesio taisyklės. Pastarosios svarbios analizuojant sprendimų priėmimo procesus ne tik oficialiuose susitikimuose, tačiau ir tariantis dėl sprendimų neformaliuose susitikimuose, tarp valstybių diplomatų ir institucijų. Dėl darbo apimties ribojimo šiame darbe nebuvo gilinamasi į neoficialių sprendimų priėmimo detales – tam prireiktų atskiro tyrimo, - tačiau matomos bendros tendencijos, turinčios įtakos sprendimų

---

⁵² Europos gynybos agentūra, „The code of conduct on defence procurement of the EU member states participating in the European Defence Agency.” 2005.

⁵³ Europos Parlamentas, „The development of a European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB).” (PE 433.838). Belgium: SEDE, 2013. <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/433838/EXPO-SEDE_ET%282013%29433838_EN.pdf>

⁵⁴ Europos gynybos agentūros darbuotojas, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 3 d.

priėmimui, pavyzdžiui, neformalios koalicijos. Svarbiausia tokia tendencija čia laikomas didžiųjų valstybių bendradarbiavimas ir koalicijų kūrimas gynybos srityje, nors išorinių grėsmių suvokimas gali skirtis; puikus to pavyzdys – Švedijos, viena didžiausių grėsmių laikančios Rusijos įtaką Baltijos jūroje,⁵⁵ ir Italijos, savo saugumo politiką orientuojančią į Viduržemio jūros saugumą, bendradarbiavimas.⁵⁶

Tuo tarpu oficialios žaidimo taisyklės yra tai, kaip formaliai vyksta sprendimų priėmimas ES lygmeniu. Šiame darbe svarbiausia išskirti, jog, kaip jau buvo minima, pagal ES nuostatus, Europos Sąjungos Taryba, kai klausimai yra susiję su Bendra užsienio ir saugumo politika, privalo sprendimus priimti vienbalsiai, nes tai laikoma valstybėms jautria sritimi.⁵⁷ Tai lemia, paprastai tariant, jog valstybėms, ypač mažesnėms, tenka pasirinkti, kuriuose balsavimuose laikytis savo nuostatų verta, o kuriuose bus laimima daugiau pritarus didžiosioms valstybėms. Pavyzdžiui, Lietuvai gali būti aktualu nusileisti klausimuose dėl misijų Afrikoje, kurios yra svarbios Prancūzijai, tačiau kalbant apie Baltijos jūros saugumą, laikytis savo politinės linijos. Taigi, formaliuose balsavimuose valstybių atstovai siekia savo vyriausybių prioritetų įgyvendinimo.

Viena didžiausių problemų čia yra ta, jog „Europos industrinėms grupėms pavyko įtikinti savo vyriausybes, jog sėkmingas bendradarbiavimas turi būti įgyvendinamas tarp labai mažo valstybių skaičiaus, geriausia – dviejų.“⁵⁸ Turint omenyje, jog nei viena ES VN neturi pakankamai didelės nacionalinės industrinės bazės, kurios pakaktų palaikyti visas egzistuojančias programas, logiška būtų įtraukti kuo daugiau valstybių į bendradarbiavimą, tačiau tokių valstybių kaip Italijos ar Švedijos vyriausybės teikia didelę svarbą bendradarbiavimui su išorės partneriais – ypač JAV ir Jungtine Karalyste.

Valstybių preferencijos dažnai susiduria kalbant apie ką tik minėtą bendradarbiavimo su išorės partneriais galimybes bei požiūrį į ES strateginę autonomiją *vis-à-vis* NATO prioretizavimą. Didelė dalis valstybių siekia išlaikyti santykius su tokiais valstybėmis kaip JAV ir Jungtinė Karalystė, taip pat Kanada ir kt. partneriais. Dažnai šis poreikis kyla tiek iš politinių interesų – dvišalių arba daugiašalių kitų formatų susitarimų, - tiek iš ekonominių interesų.

---

⁵⁵ Per Olsson, interviu su autoriumi, internetu, 2021 balandžio 16 d.

⁵⁶ Ester Sabatino ir Alessandro Marrone, „Europe of Defence in the New World (Dis)Order: Choices for Italy.“ Instituto Affari Internazionali, 2020. <<https://www.iai.it/sites/default/files/iai2020.pdf>>

⁵⁷ Europos Sąjungos Taryba, „Unanimity.“ 2020. <<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/voting-system/unanimity/>> [žiūrėta 2021 02 22]

⁵⁸ Europos Parlamentas, „The development of a European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB).“ (PE 433.838). Belgium: SEDE, 2013.

Pavyzdžiui, ilgą laiką ES valstybės narės nesutarė dėl trečiųjų šalių įtraukimo į PESCO projektus (ES Taryba 2020 m. lapkričio 5 d. – praėjus trejiems metams nuo PESCO paleidimo – nustatė bendrąsias sąlygas, kuriomis ES nepriklausančios valstybės išimties tvarka galėtų būti pakviestos dalyvauti pavieniuose PESCO projektuose⁵⁹), siekiant didesnės Europos strateginės autonomijos. Užsitarant ES viduje būtų mažinamas bendradarbiavimas su užsienio partneriais ir didinami pirkimai tarp ES valstybių narių. Šis ar panašus protekcionizmas pirmiausiai gali būti aktualus toms valstybėms, kurios turi galimybes vystyti didžiausius pajėgumus – Prancūzijai bei Italijai, joms ES protekcionizmas atneštų daugiau naudos nei tarptautinis konkurencingumas ir rinkos atvirumas. Iš čia kyla paradoksas, jog nors ES gairėse numatytas konkurencingumo gynybos industrijoje skatinimas, dabartinės gynybos ir saugumo priemonės galimai įgalina ES valstybes nares vykdyti protekcionistinę industrijos politiką. Tokiu atveju, ES susiduria su problematiškais santykiais su partnerėmis valstybėmis, ypač JAV, su kuriomis ilgą laiką buvo vystomi gynybos santykiai. Taip pat, ES ir NATO priklausančios valstybės taip pat galimai susiduria su problema – tenka pasirinkti, ar sekti ES, ar NATO, kurios lyderės yra JAV, siūloma politikos kryptimi.

Lentelėje žemiau pateikiamas pavyzdys, kaip galėtų atrodyti kai kurių ES VN pasirinkimai tarp įvairaus tipo autonomiškumo. Labiausiai palaikančios industrinę autonomiją yra Prancūzija, Vokietija ir Italija. Tai nurodo, jog šios valstybės yra linkusios atskirti ES gynybos pramonę nuo išorės partnerių ir pajėgumus derinti, planuoti ir vystyti siektų pirmiausiai ES viduje.

Valstybių narių interesai	Vokietija	Prancūzija	Italija	Ispanija	Belgija	Lenkija	Švedija	Portugalija	Suomija
Operatyvinė autonomija	3	8	4	5	1	1	2	1	7
Industrinė autonomija	7	9	7	6	3	3	5	1	3
Politinė ES autonomija	7	5	4	5	8	1	1	4	5

0 = jokio intereso   10 = didžiausias interesus

⁵⁹ Europos Sąjungos Taryba, „ES bendradarbiavimas gynybos srityje: Taryba nustatė trečiųjų valstybių dalyvavimo PESCO projektuose sąlygas.“ 2020. <<https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2020/11/05/eu-defence-cooperation-council-sets-conditions-for-third-state-participation-in-pesco-projects/>> [Žiūrėta 2021 04 10]

Kalbant apie pajėgumus, literatūroje dažnai sutinkama nuomonė, jog ES pajėgumai neatitinka keliamų ambicijų. Nepaisant to, jog ambicijos galbūt nėra iki galo išgrynintos, strateginės autonomijos sąvoka daugiau ar mažiau nurodo ir į didesnę gynybos industrijos autonomiją. Vis dėlto, kai kurie ekspertai taip pat atkreipia dėmesį ne tik į pajėgumus, bet ir į jų patikimumą – kartu su pajėgumais ES turėtų didinti ir karinių instrumentų patikimumą.⁶⁰ Patikimumo didinimui atsakymo dar reikėtų paieškoti, nes akivaizdžiausias toks – patirties perėmimas bei artimesnis bendradarbiavimas su NATO, - pasak D. Fiott, nėra tinkamas, mat ES ir NATO gynybos bendrai ir gynybos industrijos klausimai vieni kitiems įtakos daro mažiau nei galima būtų tikėtis.⁶¹ Visgi, šie klausimai kelia daug diskusijų tarp ES narių.

„Europos strateginės autonomijos“ sąvoka yra užfiksuota pirmiausiai 2016-ųjų metų ES Globalioje strategijoje⁶² ir vis dažniau vartojama ES strateginei kryptčiai apibūdinti. Vis dėlto, neaiškumai, susiję su šia sąvoka – tai, kaip skirtingai valstybės supranta autonomiją, - kelia priešpriešą tarp valstybių saugumo ir gynybos reikaluose. Europos strateginės autonomijos didžiausia šalininkė – Prancūzija – atrodo, turi aiškiausią ir griežčiausią sampratą, jog Europa turėtų būti labiau autonomiška ir veikti labiau nepriklausomai nuo trečiųjų šalių. Prezidentas E. Macronas periodiškai mini „Europe de la défense“ ir poreikį valstybėms stiprinti pajėgas ES viduje.⁶³ Svarbu tai, kad didžioji ES valstybių narių dalis kaip svarbiausią gynybos garantą suvokia priklausymą NATO ir bendras NATO pajėgas, todėl bet koks strateginis nuokrypis nuo Aljanso verčia valstybes prieštarauti tokiai autonomijos sampratai. Tiesa, kaip buvo minima, Prancūzija turi aiškia viziją, kaip turėtų atrodyti Europos strateginė autonomija, tačiau kitos valstybės pasisako už švelnesnę jos versiją bei suderinamumą su NATO pajėgomis bei planavimo procesais. ES pradėjus diskusijas apie didesnę bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityje, labai svarbiu tapo pajėgumų nedubliavimo klausimas, dėl kurio kai kurios valstybės narės, pavyzdžiui, Lenkija, skeptiškai žiūrėjo į naujas iniciatyvas ir prioritetą teikė NATO procesams.

---

⁶⁰ Vincenzo Camporini, Keith Hartley, Jean-Pierre Maulny ir Dick Zandee, „European preference, strategic autonomy and European Defence Fund,“ Armament Industry European Research Group, 2017.

⁶¹ Daniel Fiott, „The EU, NATO and the European defence market: do institutional responses to defence globalisation matter?“, European Security, 2017, vol. 26, nr. 3, 398-414.

⁶² Europos Sąjunga, „Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy.“ 2016. <https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf>

⁶³ Mathilde Ciulla, Tara Varma, „The lonely leader: The origins of France’s strategy for EU foreign policy.“ European Council on Foreign Relations, 2021. <<https://ecfr.eu/article/the-lonely-leader-the-origins-of-frances-strategy-for-eu-foreign-policy/>>

Siekiant susitarti dėl bendrų gairių ir saugumo ir gynybos politikos linijos, ES valstybės turi balansuoti tarp skirtingų nacionalinių saugumo prioritetų, o kalbant konkrečiai apie gynybos pramonės vystymą, ieškoma balanso tarp politinių sprendimų ir ekonominės naudos, siekiama didinti ES konkurencingumą globalioje rinkoje, tačiau tuo pat metu neišsprendžiamas konkurencijos ES viduje klausimas. Šioje vietoje svarbu tai, kad politiniai sprendimai nebūtinai yra visiškai paveikūs pramonei. Net ES lygmeniu priėjus kompromisų, suderinus poreikius ir strategijas, gynybos industrijos įmonės paklūsta labiau ekonominei logikai nei politinei: įmonės renkasi vystyti tas technologijas ir produktus, kuriuos turi garantijas, jog kažkas pirks.⁶⁴ Nepaisant įvairių strateginių linijų, svarbiausias tikslas čia – produktyvumas ir pelnas. Tokiu atveju valstybės, turinčios glaudų ryšį su gynybos įmonėmis arba esančios jų akcininkės, yra gerokai paveikesnės savo valstybių vidaus gynybos įmonėms nei valstybės, kuriose gynybos įmonės yra privataus kapitalo ir ypač jei nėra jokių bendrų strateginių linijų pramonės vystymo klausimu. Pirmosios savo interesų užtikrinimui pasitelkia neoficialias žaidimo taisykles, pavyzdžiui neformalias koalicijas, turimą įtaką gynybos pramonės klausimais, svarbiausias tokių taisyklių taikymo periodas – besiformuojant politikai bei naujoms iniciatyvoms.

Europos Sąjungos gynybos industrijos žaidėjai

Šiame skyriuje bus pateikta pasirinktų įvairaus dydžio gynybos industrijas turinčių valstybių analizė ES gynybos industrijos bei naujų iniciatyvų rėmuose. Prie didžiausius gynybos sektorius turinčių valstybių priskiriamos Prancūzija, Vokietija ir Italija, vidutinio dydžio sektorių turi Švedija, o Belgija ir Lietuva laikomos turinčiomis labai mažus gynybos sektorius. Skyriuje aptariamas kiekvienos valstybės požiūris į ES iniciatyvas, bendradarbiavimą su kitomis ES valstybėmis narėmis bei industrijų struktūros ir santykiai su vyriausybėmis valstybių viduje, siekiant išanalizuoti industrijos dydžio ir santykio tarp vyriausybės ir gynybos pramonės veikėjų įtaką požiūriui į ES gynybos industrijos integraciją.

Prancūzija

---

⁶⁴ Europos gynybos agentūros darbuotojas, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 3 d.

Po Jungtinės Karalystės pasitraukimo iš ES, Prancūzija tapo didžiausią gynybos industriją valdančia šalimi. Valstybės įsitraukimas į gynybos sektorių matomas itin didelis, oficialiai teigiama esant tvariam ryšiui tarp diplomatijos ir gynybos industrijos skatinimo.⁶⁵ Prancūzijos Europos ir užsienio reikalų ministerija ne tik dirba nacionalinės gynybos ir saugumo srityje, tačiau ir turi koordinatorės tarp gynybos industrijos suinteresuotų šalių (valstybinio sektoriaus, parlamento, industrijos ir plačiosios visuomenės) rolę.⁶⁶ Valstybėje veikia tokios įmonės kaip Airbus, MBDA, Eurosam, EuroTorp, Thales grupė, Safran, Dassault ir kitos. Nors dalis šių įmonių yra tarptautinės (dažniausiai valdomos taip pat Vokietijos ir/arba Italijos), tai nesumažina tikslingo ir efektyvaus biurokratinio proceso poreikio bei stiprios politinės valios, siekiant užtikrinti geriausias sąlygas gynybos industrijos žaidėjams.

Kalbant apie poziciją Europos gynybos industrijos integracijos klausimu, oficiali Prancūzijos linija tokia: integracija būtina, valstybė tam pritaria ir prisideda prie integraciją skatinančių iniciatyvų, tokių kaip Europos gynybos agentūra bei OCCAR (angl. *Organisation for Joint Armament Co-operation*), kuriai priklauso tik didžiausias gynybos industrijas turinčios valstybės.⁶⁷ Tačiau valstybė pabrėžia, jog atskirtis tarp JAV ir Europos finansinių galimybių industrijoje turi būti kompensuota per didesnę Europos, o ypač – Prancūzijos – gynybos produktų eksportu.⁶⁸ Interviu su Prancūzijos tarptautinių ir strateginių reikalų instituto (pranc. *Institut de relations internationales et strategiques*, IRIS) direktoriaus pavaduotoju Jean-Pierre Maulny⁶⁹ metu oficiali politikos linija pasitvirtino. Respondentas patvirtino, jog Prancūzija nuo pat 2016-ųjų prisidėjo prie naujų ES gynybos iniciatyvų įgyvendinimo, stipriai rėmė Europos Gynybos Fondo bei PESCO sukūrimą, o šios iniciatyvos bei EDIDP skatina tiek ES gynybos industrijos integraciją, tiek konkurencingumą.⁷⁰ Valstybės įsitraukimas į naujas iniciatyvas ypač matomas PESCO ir EDIDP projektų rėmuose: PESCO Prancūzija vadovauja 10 projektų ir yra įsitraukusi į dar 21 projektą (iš viso 31 projekto iš visų 47 PESCO projektų dalyvė).⁷¹ Tuo tarpu

---

⁶⁵ Prancūzijos Užsienio reikalų ir Europos ministerija, „Defence industries and technologies.“ 2018. <<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/supporting-french-businesses-abroad/strategic-sector-support/defence-industries-and/>> [Žiūrėta 2021 03 26]

⁶⁶ Prancūzijos Užsienio reikalų ir Europos ministerija, „Defence industries and technologies.“ 2018. <<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/supporting-french-businesses-abroad/strategic-sector-support/defence-industries-and/>> [Žiūrėta 2021 03 26]

⁶⁷ Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement, „What is OCCAR?“ <<http://www.occar.int/about-us>> [Žiūrėta 2021 03 29]

⁶⁸ Prancūzijos Užsienio reikalų ir Europos ministerija, „Defence industries and technologies.“ 2018. <<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/supporting-french-businesses-abroad/strategic-sector-support/defence-industries-and/>> [Žiūrėta 2021 03 29]

⁶⁹ Prancūzijos tarptautinių ir strateginių reikalų insitutas, Jean-Pierre Maulny. <<https://www.iris-france.org/experts/jean-pierre-maulny/>> [Žiūrėta 2021 03 29]

⁷⁰ Jean-Pierre Maulny, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 2 d.

⁷¹ Europos Sąjungos Taryba, „Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview.“ 2020. <<https://www.consilium.europa.eu/media/46846/pesco-projects-20-nov-2020.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 02]

2019 m. EDIDP projektų 30 procentų sudarė Prancūzijos ir Ispanijos tiesioginių naudos gavėjų: iš 166 naudos gavėjų vien Prancūzijos buvo 27 (daugiausiai tarp ES narių), tarp jų – jau minėtos įmonės Airbus, MBDA, Safran, Thales ir kitos, o iš visų 16 atrinktų projektų valstybė dalyvavo 14-oje.⁷² Tiek Prancūzijos išitraukimas į įvairių iniciatyvų projektus kartu su kitomis valstybėmis, tiek gynybos eksperto J.P. Maulny nurodytas bendradarbiavimas su Vokietija ir Ispanija *Future combat aircraft system* (FCAS) kūrime bei su Vokietija, Ispanija ir Italija Eurodrono vystyme, rodo ES gynybos industrijos milžinės atvirumą telkti pajėgas kartu su kitomis valstybėmis. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog pagrindinis šios valstybės bendradarbiavimas vyksta su kitomis gigantėmis – Vokietija, Ispanija ir Italija, o paties respondento teigimu, nuo ES saugumo ir gynybos iniciatyvų pradžios matomas tik nedidelis bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis padidėjimas.⁷³

Vis dėlto, aiškiai pastebimas dvejopas požiūris į ES bendradarbiavimą su trečiosiomis šalimis: Jean-Pierre Maulny interviu metu įvardijo du kriterijus, kuriais Prancūzija vadovaujasi sprendžiant bendradarbiavimo su ne ES narėmis klausimą; tai priklauso nuo (1) ES galimybių viduje vystyti karinę techniką ir (2) abipusiškumo principo. Pirmiausiai, būtinybė bendradarbiauti su trečiosiomis šalimis vystant gynybos produktus atsiranda dėl kai kurių produktų didelės kainos bei techninių aspektų. Tokiais atvejais, kai ES nėra pajėgi pati kurti bei vystyti tokių produktų, Prancūzija mato galimybę bendradarbiauti su tokiomis valstybėmis kaip JAV. Tuo tarpu abipusiškumo principas, kuriuo, pasak J.P. Maulny, vadovaujasi ES gynybos industrijos gigantė, privalo būti įgyvendintas. Tai reiškia, jog rinkų atvėrimas turėtų vykti abipusiai, kalbant apie JAV. Respondentas pabrėžė, jog šiuo metu JAV rinka yra pakankamai uždara, o naujasis valstybės prezidentas Joe Biden yra pareiškęs norintis sustiprinti principą „pirkti pagamintą Amerikoje“ (angl. *buy American act*). Respondento teigimu, esame situacijoje, kurioje principas „pirkti pagamintą ES“ yra kone neteisėtas, taigi, būtina atsižvelgti į susiklosčiusią situaciją ir bent jau elgtis atsargiai atveriant Europos rinką.⁷⁴

Apibendrinant, Prancūzija turi didžiausią gynybos pramonę Europos Sąjungoje. Valstybė valdo dalį gynybos įmonių – yra jų akcininkė, kai kuriais atvejais valdo daugiau nei pusę akcijų. Taip pat, šiame sektoriuje dirba daugiau nei 200 tūkstančių darbuotojų, yra vykdoma aktyvi gynybos diplomatija. Prancūzija yra didžiausia Europos strateginės autonomijos skatintoja, labiausiai pasisako už didesnę ES

---

⁷² Fondation pour la Recherche Stratégique, „Preparatory Action on Defence Research (PADR) – European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)“ 2020.
<<https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/evenements/2020/2020-06-30/PADR-EDIDP.pdf>> [žiūrėta 2021 04 02]

⁷³ Jean-Pierre Maulny, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 2 d.

⁷⁴ Jean-Pierre Maulny, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 2 d.

gynybos industrijos nepriklausomumą ir atsargiausiai žiūri į bendradarbiavimą su trečiosiomis šalimis, ypač rinkų atvėrimo klausimu. Didelė pramonė bei apsiimtas Europos lyderės vaidmuo lemia tai, kad Prancūzija siekia kuo aktyvesnės ES BSGP politikos, tuo pačiu metu bandydama patenkinti savo sektoriaus interesus bei vadovauti ir įsitraukti į kuo daugiau ES iniciatyvų.

Vokietija

Antrą pagal dydį ES gynybos industriją turinti valstybė, iš pirmo žvilgsnio esanti viena iš dviejų pagrindinių didžiausių sprendimo galią turinčių žaidėjų saugumo ir gynybos klausimais, turi komplikuoatą gynybos industrijos mechanizmą bei bendrą valstybės požiūrį į gynybos industrijos plėtrą. Kartu su Prancūzija ši valstybė po Brexito tapo tarsi viena ES lyderių, tačiau sudėtingą situaciją diktuoja istorinė atmintis ir Vokietijos gyventojų atsargumas gynybos tema. Vokietija pasižymėjo kuo didesnės įtraukties bei galimybės projektuose dalyvauti trečiosioms šalims skatinimu formuojant PESCO pamatus. Valstybės dažnai atstovaujama pozicija, siekianti į iniciatyvas įtraukti kuo daugiau ES narių, lemia didelį palaikymą ir tenkantį integracijos skatintojos vaidmenį. Vis dėlto, Vokietijos gynybos industrija yra labai stabili ir turinti aiškius rėmus, nuostatas. Daugumos pagrindinių politinių partijų požiūriu, ginklų eksportas privalo atliepti užsienio ir saugumo politikos tikslus, tačiau negali tapti industrijos skatinimo politika. Kaip teigia Vokietijos gynybos ekspertas Torben Schütz,⁷⁵ nors toks požiūris kelia diskusijų, jis tuo pat metu parodo valstybės siekį išlaikyti tvirtą eksporto politikos kontrolę, suvaržant gynybos įmonių strateginę laisvę.⁷⁶ Ekspertas nurodo, jog pokyčiai industrijoje nėra skatinami dėl politikos, orientuotos į *status quo* išlaikymą. Paskutinių dviejų dešimtmečių sprendimai buvo orientuoti į egzistuojančios industrijos struktūros, kurioje sausumos ir jūrų pajėgumų vystyme dominuoja duopolijos (atitinkamai „Rheinmetall“ ir „KWM“ bei „TKMS“ ir „GNY/ Lürssen“), išlaikymą.⁷⁷

Kaip buvo minėta, Vokietija ES saugumo ir gynybos politikos plotmėje aktyviai pasisako už didesnę integraciją. Tiesa, konkrečiai gynybos industrija, kaip nurodo T. Schütz, buvo matoma kaip „kita geriausia“ (angl. *next best*) politikos sritis, kurioje ES galėtų toliau integruotis, nes naujosios iniciatyvos pirmiausiai buvo siejamos su politine, ne industrine sritimi. Dėl šios priežasties resursai, skirtini ES gynybos industrijos plėtrai, Vokietijai nebuvo tokie svarbūs, nors gynybos įmonės tai matė labiau kaip

---

⁷⁵ Vokietijos užsienio reikalų taryba, Torben Schütz. <<https://dgap.org/en/user/23269>> [žiūrėta 2021 04 05]

⁷⁶ Torben Schütz, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 5 d.

⁷⁷ Torben Schütz, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 5 d.

galimybę, o ne kaip pavojų.⁷⁸ Technologinę ir industrinę ES politiką Vokietija mato kaip svarbią nacionalinius ir ES interesus atliepiančią sritį, vienais pagrindinių teigiamų padarinių laikant civilių saugumo užtikrinimą, ES gebėjimą bendradarbiauti bei įsipareigojimų aljansams, ypač NATO, vykdymo gerinimą.⁷⁹ Visgi, valstybė yra nustačiusi, kurios gynybos technologijos galėtų tapti Europinio, kurios - globalaus ir, galiausiai, nacionalinio lygmens produktais (žr. Priedas Nr. 5).

Vokietija aiškiai laikosi pozicijos, jog būtinas bendradarbiavimas su trečiosiomis šalimis – tai atliepia valstybės nacionalinę strateginę kultūrą, pagrįstą daugiašališkumu. Be to, visa industrija, pasak gynybos eksperto, neturėtų būti orientuota tik į ES dar ir dėl to, jog „visi Vokietijoje suvokia, jog EDIDP nėra pakankamai išvystyta, jog būtų pasiekta pilna autonomija tiekiant karinę techniką.“⁸⁰ Tai nereiškia, jog valstybė neįsitraukia į ES projektus: iš minėtų 2019 m. EDIDP atrinktų projektų 166 tiesioginių naudos gavėjų, net 19 yra priskiriami Vokietijai (trečia didžiausią naudos gavėjų skaičių pasiekusi valstybė). Ji dalyvauja pusėje vykdomų projektų, tačiau nevadovauja nei vienam.⁸¹ Tuo tarpu PESCO rėmuose Vokietija dalyvauja 18-oje iš visų 47 projektų, iš jų vadovauja 7-iems.⁸²

Apibendrinant, Vokietija nors turi didelius resursus bei ilgai gyvuojančias gynybos įmones, yra linkusi palaikyti daugiašališkumo principą saugumo ir gynybos srityje ir kartu su ES gynybos industrijos integracija palaiko ir transatlantinius bei kitus svarbius dvišalius ryšius (pavyzdžiui, su Jungtine Karalyste). Vokietijos rolė ES sprendimų priėmimo dažnai atliepia didesnės įtraukties (tiek kalbant apie kitas ES valstybes nares, tiek apie trečiąsias šalis) skatinimą. Nors pačios valstybės dalyvavimas tiek EDIDP, tiek PESCO projektuose gana nemažas, jis kiek atsilieka nuo Prancūzijos, ypač vadovavimo projektams aspektu. Tai gali būti lemiamas sunkiai prisitaikančios vidaus politikos gynybos industrijos klausimais, siekiančios išlaikyti *status quo*.

Apibendrinant, Vokietija, nors turi antrą pagal dydį gynybos pramonę Europos Sąjungoje, pastaruoju metu nėra itin aktyvi ES BSGP formavime bei pramonės sektoriaus integracijos procesuose. Vokietija smarkiai prisidėjo prie PESCO nuostatų formavimo, tačiau po PESCO paleidimo matomas

---

⁷⁸ Torben Schütz, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 5 d.

⁷⁹ Vokietijos Vyriausybė, „Strategy Paper of the Federal Government on Strengthening the Security and Defence Industry.“ 2020. <[https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/S-T/strategiepapier-staerkung-sicherits-und-verteidigungsindustrie-en.pdf? blob=publicationFile&v=4](https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/S-T/strategiepapier-staerkung-sicherits-und-verteidigungsindustrie-en.pdf?blob=publicationFile&v=4)> [Žiūrėta 2021 05 06]

⁸⁰ Torben Schütz, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 5 d.

⁸¹ Fondation pour la Recherche Strategique, „Preparatory Action on Defence Research (PADR) – European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)“ 2020. <<https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/evenements/2020/2020-06-30/PADR-EDIDP.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 11]

⁸² Europos Sąjungos Taryba, „Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview.“ 2020. <<https://www.consilium.europa.eu/media/46846/pesco-projects-20-nov-2020.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 11]

sąstingis ir Prancūzijos diktuojamos politinės linijos sekimas. Vokietijos pramonės industrija yra daugiausiai privati, su kai kuriomis didelių tarptautinių įmonių išimtimis. Dėl istorinių nuostatų susiklostė situacija, jog tiek politikų, tiek visuomenės nuomone, gynybos pramonė gali būti vystoma tik nacionaliniam saugumui užtikrinti, tačiau ne kaip ekonominis variklis. Tai išskiria Vokietiją iš didžiausias industrijas turinčių šalių gretų ir neleidžia teigti, jog Vokietijos industrijos dydis lemia įmonių protegavimą ES lygmeniu.

Italija

Dar viena itin didelio masto gynybos industrija pasižyminti valstybė – Italija. Šios valstybės tiek oficiali, tiek ekspertų pateikiama pozicija aiškiai grįsta bendradarbiavimo tarp ES narių ir tarp ES bei trečiųjų šalių skatinimu. Tarp didžiausių pasaulio ginklų eksportuotojų patenkanti Pietų Europos valstybė aktyviai dalyvauja EDF ir PESCO projektuose, o jų iniciavimo procese aktyviai skatino suteikti abiejuose formatuose įtraukti trečiąsias valstybes, svarbiausiu tikslu laikant Jungtinės Karalystės, esančios glaudžios Italijos partnerės, dalyvavimą ES saugumo ir gynybos projektuose.⁸³ Italija yra tarsi užėmusi vidurio poziciją tarp Europos strateginės autonomijos rėmėjų bei transatlantinių ryšių propaguotojų: viena vertus, Prancūzijos ir Vokietijos glaudus bendradarbiavimas ir kartu užimama derybinė galia, remiantis Italijos pozicija, reikalauja atsvaro – tai lemia Italijos paramą transatlantinių ryšių ir ryšių su Jungtine Karalyste išlaikymui. Prie to prisideda ir stiprūs dvišaliai santykiai su Vašingtonu bei JAV kaip pagrindinio saugumo garanto Europoje NATO rėmuose samprata.⁸⁴ Kita vertus, Italijai esant viena didžiausių gynybos produktų gamintojų, siekiama patekti prie didžiųjų valstybių derybų stalo, ypač bendradarbiauti su Prancūzija bei Vokietija. Visgi, netekus Jungtinės Karalystės atsvaros Prancūzijos „autonomiškos Europos“ idėjai, Italijai tenka iš naujo subalansuoti politiką tarp įdirbio transatlantiniuose santykiuose (įskaitant NATO) ir į vis didesnę autonomiją orientuotos ES gynybos industrijos trajektorijos.

Remiantis Italijos gynybos eksperto Alessandro Marrone,⁸⁵ Gynybos programos vadovo Tarptautinių santykių institute Italijoje, interviu, valstybės gynybos sektorius yra itin stabilus, įmonių

---

⁸³ Ester Sabatino ir Alessandro Marrone, „Europe of Defence in the New World (Dis)Order: Choices for Italy.“ Istituto Affari Internazionali, 2020. <<https://www.iai.it/sites/default/files/iai2020.pdf>>

⁸⁴ Ester Sabatino ir Alessandro Marrone, „Europe of Defence in the New World (Dis)Order: Choices for Italy.“ Istituto Affari Internazionali, 2020. <<https://www.iai.it/sites/default/files/iai2020.pdf>>

⁸⁵ Istituto Affari Internazionali, Alessandro Marrone. <<https://www.iai.it/en/persona/alessandro-marrone>>

pokyčiai industrijoje – vienu žaidėjų atėjimas bei kitų – išėjimas – yra reti. Didžiausi pokyčiai pastaruosiu metu vyksta kosmoso bei kibernetikos srityse, taip pat startuolių ir mažų ir vidutinių įmonių ekosistemoje. Italijos gynybos įmonės pasižymi priklausymu tiek gynybos, tiek civilinei rinkai, o tai savo ruožtu lemia didesnę industrijos lankstumą.⁸⁶ Svarbu atkreipti dėmesį, jog valstybei priklauso didžioji dalis „Leonardo“ ir „Fincantieri“, vienu svarbiausių, įmonių. Savo ruožtu Italijos Ekonomikos ir finansų ministerija paskiria generalinius šių įmonių direktorius. Įmonės taip pat dalyvauja kitų didelių ir mažesnių įmonių veikloje bei valdyme, taigi, tai sujungia didelę dalį gynybos industrijos žaidėjų su politinių sprendimų priėmėjais. Respondentas A. Marrone apibūdina industrijos ryšius trikampio su karine, pramonine ir politine viršūnėmis schema.⁸⁷

Kaip buvo minima anksčiau, Italija tarsi renkasi vidurio kelią tarp stiprių transatlantinių santykių bei strategiškai autonomiškos Europos, sukurdamą atsvarą Prancūzijos-Vokietijos varančiajai jėgai. Europos gynybos integracijos klausimu Italija yra gana aktyvi, siekia prisijungti prie didžiųjų šalių konsorciumo – apjungti šių šalių rinkas yra geriausias būdas pasiekti masto ekonomijos, pasak A. Marrone. Respondentas indikavo, jog pagrindinis tokio konsorciumo siekis yra nukonkuruoti kitus, panašius produktus, o iš šalių, nesančių konsorciume, tikimasi laikytis principo „pirkti pagamintą ES,“ „ypač jeigu tam tikros technologijos arba produktai yra sukurti per PESCO ir EDF.“⁸⁸ Tai nurodo, jog kaip ir Prancūzija, Italija siekia didesnės Europos gynybos industrijos integracijos, norint dominuoti rinkoje konkrečiai didžiųjų valstybių sukurtais produktais, nukonkuruojančiais trečiųjų šalių, pavyzdžiui, daliai ES valstybių narių strategiškai svarbių JAV produktus.

Italija taip pat yra viena iš pirmaujančių valstybių pagal įsitraukimą į tokių iniciatyvų kaip PESCO bei EDIDP projektus. Iš 2019 m. EDIDP atrinktų projektų tiesioginių naudos gavėjų Italijai tenka 18 (iš 166), valstybė kartu su Graikija dalinasi ketvirtą vietą tarp daugiausiai naudos gavėjų tekusių valstybių. Iš šių projektų Italija vadovauja dviem, o dalyvauja iš viso dešimtyje projektų.⁸⁹ Tuo tarpu PESCO rėmuose Italijos vadovaujamų projektų – devyni, valstybė dalyvauja dar 17-oje (iš viso yra įsitraukusi į 26 iš visų 47 PESCO projektų).⁹⁰ Vis dėlto, svarbiausi projektai, kuriuose dalyvauja Italija,

---

⁸⁶ Alessandro Marrone, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 1 d.

⁸⁷ Alessandro Marrone, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 1 d.

⁸⁸ Alessandro Marrone, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 1 d.

⁸⁹ Fondation pour la Recherche Strategique, „Preparatory Action on Defence Research (PADR) – European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)“ 2020.

<<https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/evenements/2020/2020-06-30/PADR-EDIDP.pdf>> [žiūrėta 2021 04 15]

⁹⁰ Europos Sąjungos Taryba, „Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview.“ 2020.

<<https://www.consilium.europa.eu/media/46846/pesco-projects-20-nov-2020.pdf>> [žiūrėta 2021 04 15]

yra vykdomi tų pačių didžiųjų valstybių, tai yra EuroMALE projektas (dalyvauja Vokietija, Prancūzija, Ispanija ir Italija) ir TWISTER (PESCO projektas kartu su Prancūzija, Vokietija, Ispanija, Nyderlandais ir Suomija). Tad išitraukimas į ES valstybių vykdomus projektus yra svarbi Italijos gynybos industrijai dalis, tačiau jis yra nukreiptas pirmiausiai į bendradarbiavimą tarp didžiųjų valstybių, siekiant sukurti konkurencingus produktus bei technologijas, leisiančius nukonkuruoti trečiųjų šalių pasiūlą.

Apibendrinant, Italija aktyviai dalyvauja ES BSGP projektuose bei rodo didelę iniciatyvą bendradarbiauti su ES valstybėmis, tačiau pagrindinis tikslas yra bendradarbiauti su kitomis didžiosiomis industrijomis, taip užsitikrinant „vietą prie derybų stalo.“ Nors tokie siekiai Italijai ne visuomet yra sėkmingi, valstybė, valdanti dalį savo gynybos įmonių gigančių, taip pat glaudžiai bendradarbiauja su išorės partneriais. Vis dėlto, tai netrukdo Italijai proteguoti savo įmonių ES kontekste.

Švedija

Analizuojant, koks ES gynybos industrijos integracijos lygmuo yra aktualiausias įvairių dydžių industrijas turinčioms valstybėms, Švedija išsiskiria iš jau aptartų valstybių pirmiausiai savo dydžiu, tačiau taip pat ir gynybos sektoriaus santykiu su valstybe. Švedija turi ženkliai mažesnę gynybos industriją nei Prancūzija, Vokietija ar Italija, ji taip pat pasižymi ne tokia laiko atžvilgiu įsitvirtinusia sistema. Po Šaltojo karo įvykus sektoriaus konsolidacijai ir atvėrimui užsienio valstybėms, pagrindiniu 1 pakopos rangove tapo privati įmonė „Saab“ (ji užima apie 70 proc. visos rinkos), antroje vietoje yra užsienio kapitalo privačios įmonės „BAE Systems Hägglunds“ ir „BAE Systems Bofors“ (priklausančios Jungtinės Karalystės „BAE Systems“ įmonei), užimančios dar 10 proc. rinkos. Nuo 2002-ųjų Švedija nebeturi valstybės valdomų gynybos įmonių. Mažoms ir vidutinėms įmonėms tapti 1 pakopos rangovėmis nėra būdinga, tačiau rinka nėra uždara ir galima tapti subrangovėmis bei mažomis nišinių specializacijų rangovėmis.

Pokyčiai industrijoje po 2000-ųjų bei finansinių resursų sumažėjimas lėmė Švedijos pasirinkimą daugiau technologijų bei produktų pirkti iš užsienio vietoje naujos įrangos kūrimo valstybės viduje. Gynybos įmonės, veikiančios Švedijoje, visada užtikrindavo pakankamą tiekimą Švedijos nacionalinėms pajėgoms, tačiau santykis tarp valstybės ir gynybos industrijos sustiprėjo po 2014-ųjų metų įvykių

Kryme. Be to, Švedijos vyriausybė teikia pastovų pirkimų srautą ir finansuoja mokslinius tyrimus, pasak gynybos eksperto Per Olsson.⁹¹

Požiūris į ES bendrą saugumo ir gynybos politiką yra itin pozityvus, aprėpiantis integraciją įvairiose srityse, taip pat ir gynybos industrijoje. Nacionalinėje Švedijos strategijoje kaip tikslas yra išskirtas „ES bendradarbiavimo, solidarumo ir integracijos išlaikymas ir stiprinimas,“⁹² nurodantis į stiprų pro-europietišumą. Švedija, kitaip nei didžioji dalis kitų ES valstybių, nėra NATO narė, taigi, jos transatlantiniai įsipareigojimai apima dvišalius santykius. Tai leidžia lanksčiau žiūrėti į NATO ir ES sistemų suderinamumą bei procesų nedubliavimą – klausimą, kuris ilgą laiką svarstomas ES rėmuose kalbant apie Europos strateginės autonomijos didinimą.

Iš naujųjų ES gynybos industriją apimančių iniciatyvų, iš 2019 m. EDIDP projektų Švedija turi 4 tiesioginius naudos gavėjus, dalyvauja 4 projektuose, vienam iš jų vadovauja. Tuo tarpu PESCO rėmuose Švedija dalyvauja tik 7-uose projektuose iš 47, vadovauja vienam. Nors valstybė gana aktyviai pasisako už ES didesnę integraciją, dėl savo neutralios pozicijos bei ženkliai mažesnio gynybos sektoriaus nei prieš tai aptartų valstybių, Švedijos įsitraukimas į naujas ES iniciatyvas yra gana nedidelis. Kaip dar vieną priežastį ekspertas P. Olsson nurodo Švedijos atsargų požiūrį tuo metu, kai kyla diskusijos dėl trečiųjų šalių įsitraukimo. Ši valstybė, pasak respondento, siekia stiprinti dvišalius ryšius su JAV bei Jungtine Karalyste, todėl trečiųjų šalių įtraukimas – itin svarbus Švedijai klausimas, lemiantis prislopintą atsaką į naujas ES iniciatyvas.⁹³

Įdomu tai, jog iš finansinės pusės Švedija greičiausiai aktyviau dalyvaus EDF veiklose vien tam, kad galėtų „atsiimti“ investuotus nacionalinius finansinius resursus.⁹⁴ Kadangi pagal Švedijos nuostatus į konkrečią ES sritį asiguotos išlaidos privalo būti padengtos tos pačios srities nacionalinio biudžeto dalimi, EDF finansavimas šiai valstybei netenka prasmės ir skatina dalyvauti tiek, kad būtų atgautos EDF paskirtos lėšos. Išlieka neaišku, ar Švedija skirs didesnę nacionalinio biudžeto dalį gynybos srities tyrimams, iš kurių lėšos perskirstomos ES bendriems tikslams ir palieka spragą nacionaliniame biudžete.

Ilgą laiką neutralią poziciją gynybos klausimais užėmusi Švedija vis aktyviau integruojasi į ES BSGP ir rodo palankumą didesnei integracijai. Vis dėlto, pakankamai naujai suformuotas tikslas didinti

---

⁹¹ Per Olsson, interviu su autoriumi, internetu, 2021 balandžio 16 d.

⁹² Švedijos Nacionalinio saugumo strategija, 2017.

<<https://www.government.se/4aa5de/contentassets/0e04164d7eed462aa511ab03c890372e/national-security-strategy.pdf>>

⁹³ Per Olsson, interviu su autoriumi, internetu, 2021 balandžio 16 d.

⁹⁴ Per Olsson, interviu su autoriumi, internetu, 2021 balandžio 16 d.

bendradarbiavimą su JAV neleidžia Švedijai proteguoti savo įmonių. Taip yra ir dėl to, kad nors Švedijos vyriausybės ryšys su gynybos įmonėmis yra tamprus planavimo procesuose, visos įmonės valstybėje yra privačios.

Belgija

Belgija, viena seniausių ES valstybių narių, pasižymi maža gynybos industrija, o valstybės vidaus organizacinių aspektų trūkumas prisideda prie pro-europietiškos, tačiau vidutiniškai įsitraukiančios į naujas ES iniciatyvas pozicijos. Dėl administracinio suskirstymo, nors gynybos klausimai iš esmės yra sprendžiami centralizuotai, kaip įvardija respondentas Sven Biscop,⁹⁵ ekonominės kompetencijos (įmonės) yra regionuose, kurie savo ruožtu nėra tiek suinteresuoti investuoti į gynybos industrijos sektorių.⁹⁶ Tai sukelia problemų įsitraukiant į ES iniciatyvas, nes norint teikti, pavyzdžiui, PESCO projektus, reikalingas vyriausybės pritarimas ir palaikymas. Ekspertas įvardija problemą, jog Belgija neturi centralizuotos politikos gynybos industrijos atžvilgiu, todėl aktyvus įsitraukimas į naujas EDF veiklas gali būti pernelyg ankstyvas šiai valstybei. Šiuo metu valstybė koncentruojasi į naujos gynybos strategijos kūrimą, kuri, tikimasi, suteiks aiškią kryptį industrijos vystymuisi bei apjungs regioninius žaidėjus.

Didžiausias šios valstybės bendradarbiavimo interesas yra orientuotas į kaimynines valstybes – Nyderlandus, Prancūziją, Liuksemburgą ir Vokietiją, - su kuriomis jau egzistuoja didelė integracija karinių pajėgumų srityje. Pavyzdžiui, Belgijos jūrų pajėgos yra apjungtos su Nyderlandų pajėgomis, taip pat koordinuojamos ir oro pajėgos. Dideliu mastu Liuksemburgo karinės pajėgos yra integruotos į Belgijos pajėgas, taip pat siekiama didinti bendradarbiavimą su Prancūzija. Eksperto S. Biscop teigimu, dėl nedidelio valstybės dydžio ir reikalingų resursų, bendradarbiavimas turėtų būti orientuotas į gebėjimą tinkamai suvaldyti įvairius procesus, o ne į siekį bendradarbiauti su kuo daugiau valstybių. Vis dėlto, bendradarbiavimas su daugiau valstybių suteikia didesnius technologinius ir finansinius pajėgumus projektams įgyvendinti, dėl to neatmetama ir platesnio bendradarbiavimo galimybė.

Nors jau įvardintos pagrindinės Belgijos partnerės yra kaimyninės valstybės, negalima teigti, jog Belgija neįsitraukia į ES iniciatyvas: iš 2019 m. EDIDP projektų 166 tiesioginių naudos gavėjų Belgijai priklauso net 11 (po Prancūzijos, Ispanijos, Vokietijos, Italijos ir Graikijos). Šioje programoje Belgija

---

⁹⁵ Egmont Institute, Sven Biscop. <<https://www.egmontinstitute.be/expert-author/sven-biscop/>> [Žiūrėta 2021 04 15]

⁹⁶ Per Olsson, interviu su autoriumi, internetu, 2021 balandžio 16 d.

nevadovauja nei vienam projektui, tačiau dalyvauja 5-uose iš 16.⁹⁷ Iš 47 PESCO projektų Belgija dalyvauja 11-oje, o vadovauja 1.⁹⁸ Tai patvirtina eksperto teiginį, jog įsitraukimas į ES gynybos struktūras valstybei gali būti per ankstyvas, pirmiausiai telkiant resursus vieningos strateginės gynybos industrijos linijai nubrėžti.

S. Biscop įvardijo, jog, jo nuomone, ES gynybos industrijos integracija yra neišvengiama, o be jos Europos įmonės neišgyventų ir visi pirktų tik JAV pagamintus produktus.⁹⁹ Nors spaudimas pereiti prie didesnės integracijos, eksperto manymu, turėtų ateiti iš didžiųjų valstybių, pirmiausiai – Prancūzijos ir Vokietijos, jos negalės priimti sprendimų, tenkinančių tik jų poreikius. Šioms valstybėms reikės įtikinti ir mažesnius žaidėjus rinktis Europoje vystomas technologijas, nes privalo būti subalansuota tiek pasiūla, tiek paklausa. Be mažųjų žaidėjų pritarimo ir sprendimo daugiau investuoti į europietišką produkciją, net didžiausios ES įmonės nepajėgs išlikti, tiekdamos produktus tik savo valstybių vidaus rinkai. Ekspertas įvardijo, jog rizika didžiosioms valstybėms pakreipti politiką savo interesų pildymo link išlieka, juolab matant didžiųjų valstybių narių proaktyvumą Europos Komisijos atžvilgiu. S. Biscop taip pat atkreipia dėmesį, jog aktyviausiai ES reiškiasi Prancūzija, kuri dažnai pasirenka priešišką taktiką, nepriimtina tokioms valstybėms kaip Belgijai. Tuo tarpu Vokietija po PESCO iniciavimo yra „keistai tyli“, dažniausiai sekanti Prancūzijos diktuojamą strateginę liniją.¹⁰⁰

Bendrą Belgijos požiūrį į ES integraciją apibūdina eksperto interviu metu iškeltas klausimas: „kokia būtų Belgijos gynybos industrija, jeigu ES neegzistotų? Galbūt jos iš viso nebebūtų?“¹⁰¹ Suprasdama riziką, jog didžiosios valstybės gali pakreipti ES politiką įvairiais klausimais sau aktualia linkme, Belgija tiek prisijungė prie pačios ES, tiek prisijungia prie naujausių iniciatyvų. Dėl mažo šalies dydžio, bet kokiu atveju yra naudingiau prisijungti prie tokio aljanso ir gauti bent kažkiek naudos ir kurti bendradarbiavimą, negu likti nuošalyje ir negauti jokios naudos. Didžiosios valstybės bet kokiu atveju visuomet išloš iš bendradarbiavimo daugiau nei mažosios valstybės, tokios kaip Belgija ar Lietuva, tačiau šiame formate pastarosios valstybės turi galimybę gauti bent minimalios naudos.

---

⁹⁷ Fondation pour la Recherche Stratégique, „Preparatory Action on Defence Research (PADR) – European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)” 2020.
<<https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/evenements/2020/2020-06-30/PADR-EDIDP.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 17]

⁹⁸ Europos Sąjungos Taryba, „Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview.“ 2020.
<<https://www.consilium.europa.eu/media/46846/pesco-projects-20-nov-2020.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 17]

⁹⁹ Sven Biscop, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 11 d.

¹⁰⁰ Sven Biscop, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 11 d.

¹⁰¹ Sven Biscop, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 11 d.

Apibendrinant, Belgijos pajėgumai, kaip paaiškėjo interviu metu, yra išskaidyti ir nedideli. Belgija pirmiausiai orientuojasi į savo pajėgumų užtikrinimą, o dėl mažos gynybos industrijos bei nacionalinės strateginės linijos trūkumo negali labai aktyviai integruotis į ES bendrą gynybos pramonę. Belgija bendrąja prasme palaiko didesnę integraciją, tačiau yra orientuota pirmiausiai į didžiąsias ir kaimynines valstybes bendradarbiavimo klausimu.

Balansavimas tarp protekcionizmo ir konkurencingumo

Apibendrinant pasirinktų valstybių poziciją ES gynybos industrijos integracijos klausimu, visos valstybės be išimties palaiko ES integraciją iš esmės. Didžiausi kylantys klausimai bei abejonės yra susijusios su tinkamų santykių su trečiosiomis šalimis – išskirtinai JAV bei Jungtine Karalyste – palaikymas bei valstybių vidaus pajėgumų organizaciniame bei operaciniame lygmenyse trūkumu.

Didžiausią gynybos industriją turinti Prancūzija, viena vertus, jau kurį laiką pasisako už didesnę Europos strateginę autonomiją ir savo ruožtu inicijuoja naujus projektus bei dalyvauja kitų valstybių inicijuotuose projektuose. Kita vertus, tuo pat metu Prancūzija proteguoja savo įmones ir teigia, jog reikalingas atsargumas atveriant pirkimus užsienio rinkoms, ypač JAV. Tuo tarpu Italija, strategiškai gana panašius interesus kaip Prancūzija turinti valstybė, atsargiau į ES gynybos industrijos integraciją žiūri dėl glaudžių ryšių su JAV bei JK. Nepaisant to, Italijos rinkai ES gynybos integracija yra labai svarbi. Vokietija dėl vidinio atsargumo, kylančio iš istorinės atminties, nors turi antrą didžiausią industriją Europos Sąjungoje, labiau seka Prancūzijos diktuojama politinė linija, juolab dėl artimos partnerystės technologijų vystyme su Prancūzija ir Ispanija. Tiek Vokietijos, tiek Belgijos ekspertas nurodė į gana pasyvią Vokietijos politinę liniją gynybos industrijos plėtros klausimu.

Tuo tarpu Švedija ir Belgija, mažesnes gynybos industrijas turinčios valstybės, įvardina atsargumą įsitraukiant į ES gynybos industrijos konsolidaciją. Tiesa, dėl skirtingų priežasčių: Belgijos vidiniai resursai bei politinis susiskaldymas ir vieningos strateginės linijos stoka lemia mažą įmonių įtraukimą į gynybos sektoriaus veiklą. Taip pat ši šalis turi stiprius ryšius su kaimyninėmis valstybėmis, užtikrinančiomis reikalingus valstybei pajėgumus. Tuo tarpu Švedija atsargumo imasi dėl neužtikrinto trečiųjų šalių dalyvavimo ES projektuose. Tarp pagrindinių Švedijos partnerių – Jungtinė Karalystė, o strateginiuose planuose numatyti kurti ir stiprinti ryšį su JAV, todėl trečiųjų šalių įsitraukimo galimybė Švedijai yra didesnę įsitraukimą į ES iniciatyvas skatinsiantis veiksnys.

Tarp nagrinėtų valstybių, nepriklausomai nuo jų industrijų dydžio, matomas polinkis bendradarbiauti tarpusavyje. 2000-aisiais Prancūzija, Vokietija, Italija, Ispanija, Švedija ir Jungtinė Karalystė pasirašė ketinimų protokolą (angl. *letter of intent*), numatantį Europos gynybos industrijos restruktūrizaciją, siekiant padidinti jos konkurencingumą globalioje rinkoje per EDIDP.¹⁰² Atsiradus naujoms iniciatyvoms, vykstant Brexitiui ir nuo 2016-ųjų sparčiai keičiantis ES gynybos industrijai, šis susitarimas nublanko, o Europos Gynybos Agentūra, turinti veikiantį sekretoriata ir gynybos ministrų priežiūrą, perėmė protokolo šalių vaidmenį. Vis dėlto, noras apjungti tiek tiekimo, tiek paklausos pajėgumus tarp šių valstybių nedingo net Jungtinei Karalystei išstojus iš ES, o tai akivaizdžiai atsispindi minėtų valstybių požiūryje į bendradarbiavimą tarp ES valstybių narių ir tarp ES ir trečiųjų šalių.

Lietuva

Gynybos pramonės apžvalga

Lietuvos gynybos industrija yra gana jauna ir besivystanti. Nors ES kontekste tai yra viena mažiausių industrijų, priklausymas įvairioms organizacijoms (pavyzdžiui, NATO), stiprūs dvišaliai santykiai didina galimybes ir skatina įsitraukti į tiekimo grandines bei technologijų vystymą. Nors valstybės gynybos pramonė yra sąlyginai nedidelė, viešosios įstaigos „Versli Lietuva“ parengtas infografikas¹⁰³ parodo, jog Lietuvoje padengiamos ne viena svarbi industrijos sritis: oro, kosmoso technologijų, nepilotuojamų orlaivių sistemų, komunikacijos ir informacijos sistemų, amunicijos, optinių, lazerinių, elektroninių ir kitų komponentų, puslaidininkių, atpažinimo bei sekimo sistemų, antžeminių transporto priemonių priežiūros ir vystymo, asmeninės įrangos bei mokslinių tyrimų ir plėtros (angl. *Research and Technology, R&D*) sritys.

Ekspertinių interviu metu su respondentais, dirbančiais tiesiogiai su gynybos industrijai priskiriamomis įmonėmis), paaiškėjo, jog valstybės gynybos industrijos dydžio suvokimas gali būti neatitinkantis realybės. Bent du respondentai paminėjo problemą, jog Krašto apsaugos ministerija – pagal užsienio valstybių praktiką turinti būti pagrindine valstybine institucija, artimiausiai dirbančia su

---

¹⁰² Jungtinės Karalystės Gynybos ministerija, „Letter of Intent: restructuring the European defence industry.“ 2012. <<https://www.gov.uk/guidance/letter-of-intent-restructuring-the-european-defence-industry>> [Žiūrėta 2021 04 17]

¹⁰³ Versli Lietuva, „Lithuanian Defence Industry: map of products and services.“ 2020. <https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2020/12/DEFENCE_INDUSTRY_shema_sulinkais-4.pdf> [Žiūrėta 2021 04 17]

gynybos sektoriumi – gynybos pramonei priskiria tik kelias didžiausias įmones, vystančias produktus bei technologijas nuo idėjos iki pilno išpildymo.¹⁰⁴ Dėl šios priežasties, pasak respondentų, nėra atsižvelgiama į mažesnes įmones, subrangoves bei dalinių produktų arba paslaugų tiekėjas, taip neadekvačiai vertinant industrijos dydį bei pajėgumus. Šie rodikliai taip pat nėra išskirtinai įvardijami Lietuvos statistikos departamento duomenyse – gynybos įstaigų prekių bei paslaugų eksportas yra sugrupuotas kartu su kitomis smulkiomis sritimis kaip „niekur kitur nenurodytos valdžios sektoriaus prekės ir paslaugos“: „Niekur kitur nenurodytos valdžios sektoriaus prekės ir paslaugos apima valdžios sektoriaus prekių ir paslaugų sandorius (įskaitant tarptautinių organizacijų), kurių negalima priskirti jokiems kitiems straipsniams. Įtraukiami visi ambasadų, konsulatų, karinių dalinių bei gynybos įstaigų (tiek prekių, tiek paslaugų) sandoriai su nerezidentais.“¹⁰⁵ Tuo tarpu užsienio valstybėse, pavyzdžiui, Prancūzijoje ar Italijoje, gynybos industrija yra labai aiškiai apibrėžta, analizuojama, išskiriama kaip atskira pramonės šaka, o vyriausybės skiria finansinių bei žmogiškųjų resursų vystymosi skatinimui.

Gynybos pramonės vystymo strateginė linija

Kaip viena pagrindinių problemų Lietuvos gynybos sektoriuje respondentų buvo įvardintas ryšio tarp valstybės institucijų ir gynybos įmonių trūkumas. Pirmiausiai, kone visi apklausti ekspertai kaip problemą nurodė strateginės linijos trūkumą. Strategine linija čia laikomas prioritetų nustatymas bei jų įgyvendinimo plano sudarymas, remiantis realiais Lietuvos įmonių turimais pajėgumais, aprėpiamomis pramonės sritimis, kariniais bei civiliniais poreikiais. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog strateginė linija egzistuoja 2018 m. patvirtintų Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės plėtros 2018-2026 metais gairių pavidalu. Šiame dokumente, skirtame aštuoneriems metams bei patvirtintame Lietuvos Respublikos ūkio ministro Virginijaus Sinkevičiaus, nurodoma „gynybos ir saugumo pramonės apibrėžtis, gynybos ir saugumo pramonės plėtros tikslai ir prioritetinės sritys, pagrindinės gynybos ir saugumo plėtros priemonės, atsakingų institucijų veikla.“¹⁰⁶ Gairėse pažymima narystės NATO bei naujų ES iniciatyvų

---

¹⁰⁴ Gintautas Zenkevičius, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 4 d.

¹⁰⁵ Lietuvos statistikos departamentas, „Lietuvos statistikos metraštis.“ 2019. <<https://osp.stat.gov.lt/lietuvas-statistikos-metrastis/lsm-2019/uzsienio-prekyba>> [žiūrėta 2021 04 21]

¹⁰⁶ Lietuvos Ekonomikos ir inovacijų ministerija, „Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės plėtros 2018-2026 metais gairės.“ 2018. <<https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/pramone/Gairės.pdf>> [žiūrėta 2021 04 22]

(tiek EDF, tiek PESCO) svarba ir gynybos pramonės konkurencingumo siekiamybė, taip pat aiškiai nurodytos prioritėtinės sritys:¹⁰⁷

- (1) naujų gynybai ir saugumui skirtų produktų ir technologijų kūrimas bei eksportas,
- (2) puslaidininkiai, lazeriai ir optikos prietaisai,
- (3) kibernetinio saugumo sistemos,
- (4) programiniai produktai,
- (5) virtualios ir papildytos realybės bei dirbtinio intelekto technologijos ir sprendimai,
- (6) išmanios elektroninės kovos priemonės, išmanios ryšių valdymo priemonės,
- (7) šovinių gamyba,
- (8) oro eismo valdymo sistemos, radarai, priešlėktuvinės gynybos sistemos,
- (10) orlaiviai ir jų skrydžių saugą užtikrinančios priemonės,
- (11) antžeminio transporto ir orlaivių apsaugos priemonės,
- (12) civilinės saugos ir gyventojų apsaugos priemonės,
- (13) bepiločiai orlaiviai, nepilotuojamos antžeminės transporto priemonės, kariniai robotai ir transportavimo mašinos, nepilotuojami povandeniniai laivai,
- (14) asmeninės apsaugos priemonės, specializuoti maisto produktai, išgyvenimo priemonės,
- (15) moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra gynybos ir saugumo srityje,
- (16) kiti su Lietuvos gynyba ir eksportu susiję **aukštos pridėtinės vertės produktai**.

Taip pat, nurodytos prioritėtinės sritys integracijai į NATO ir ES šalių gynybos ir saugumo pramonės pridėtinės vertės grandines:¹⁰⁸

- (1) Paslaugos, skirtos ES ir NATO šalių pagrindinių ginkluotės gamintojų produktų gamybai / kūrimui / tyrimams,

---

¹⁰⁷ Lietuvos Ekonomikos ir inovacijų ministerija, „Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės plėtros 2018-2026 metais gairės.“ 2018. <<https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/pramone/Gairės.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 22]

¹⁰⁸ Lietuvos Ekonomikos ir inovacijų ministerija, „Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės plėtros 2018-2026 metais gairės.“ 2018. <<https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/pramone/Gairės.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 22]

- (2) Komponentai ES ir NATO šalių pagrindinių ginkluotės gamintojų kuriamoms / gaminamoms ginkluotės sistemoms,
- (3) bei priimančios šalies paramos ir nacionalinėms gynybos ir saugumo funkcijoms aktualių pramonės gebėjimų stiprinimas užtikrinant visų Aljanso gynybinių pajėgumų veiklą Lietuvoje:
  - a. Ginkluotės ir karinės technikos remonto ir priežiūros paslaugas,
  - b. Kibernetinio saugumo sistemų diegimo paslaugas,
  - c. Karinės infrastruktūros kūrimą ir jos aprūpinimą prekėmis, darbais ir paslaugomis.

Dokumente taip pat įvardintos susijusių institucijų ir organizacijų atsakomybės ir veiklos sritys. Taigi, toks dokumentas atrodytų kaip atitinkantis įvardintą strateginės linijos poreikį, tačiau respondentų teigimu, šis dokumentas egzistuoja be realaus jo įgyvendinimo – po dokumento pasirašymo buvo planuojama pateikti šių gairių įgyvendinimo planą, tačiau iki šiol, praėjus trejiems metams po dokumento pasirašymo, tokio plano nėra, o saugumo ir gynybos industrijos vystymo klausimas Vyriausybės, kaip buvo tikimasi, nepasiekė.¹⁰⁹ Be to, įvairūs respondentai įvardijo, jog šios srities koordinavimą turėtų pirmiausiai prisiimti Krašto apsaugos ministerija, o ne Ūkio arba Ekonomikos ir inovacijų ministerija (nors su šiomis ministerijomis gynybos pramonės įmonės taip pat susiduria, dažnai dėl dvigubos paskirties technologijų ir produktų).¹¹⁰ Baltijos pažangiųjų technologijų instituto vadovas Tomas Žalandauskas interviu metu pastebėjo, kad tokios gairės ir bendrai valstybės ir gynybos pramonės bendradarbiavimas svarbiausias ne mažų, o didesnių produktų vystyme. Pasak jo, taip įmonės bei mokslo institutai turėtų aiškesnę kryptį ir efektyviau planuotą veiklą pagal numatomus valstybės poreikius netolimoje ateityje.

Tiesa, reikia pabrėžti, jog gynybos pramonės vystymasis nėra visiškai neliečiama tema valstybės lygmeniu. 2020 m. pabaigoje buvo pritarta Krašto apsaugos ministerijos kuriamam Gynybos investicijų fondui, „kurio tikslas – padėti startuoliams bei įmonėms vystyti naujus produktus ir patekti į tarptautinę gynybos pramonės rinką.“¹¹¹ Šis Gynybos investicijų fondas savo esme bus skirtas naujų technologijų ir produktų vystymui, siekiant tęsti projektų veiklas praėjus prototipų stadiją. Vis dėlto, numatyta skiriama suma artimiausiems dešimčiai metų – vos 15 mln. eurų, tai yra po 1,5 mln. eurų kasmet. Buvusio Krašto apsaugos viceministro Eimučio Misiūno teigimu, „Gynybos investicijų fondas padės tiek naujai besikuriančioms įmonėms, tiek ir jau veikiančioms, kurios specializuojasi gynybos ir saugumo paskirties

---

¹⁰⁹ Gintautas Zenkevičius, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 4 d.

¹¹⁰ Vaidotas Aleksius, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 10 d.

¹¹¹ Lietuvos Krašto apsaugos ministerija, „Į gynybos technologijų vystymą bus investuojama 15 mln. Eurų.“ 2020. <<https://kam.lt/lt/naujienos/874/aktualijos/875/i-su-gynybos-sritimi-susijusiu-technologiju-vystyma-bus-investuojama-15-mln-euru.html>> [žiūrėta 2021 04 25]

produktų gamyboje. Taip bus užtikrinama, kad startuoliai ir įmonės galėtų kurti inovatyvius produktus ir technologijas, o vėliau galėtų įsilieti į tarptautinę rinką, užmegzti bendradarbiavimą su kitų šalių didžiosiomis įmonėmis, sėkmingai dalyvauti Europos gynybos fondo kvietimuose ir projektuose.¹¹² Taigi, pirmieji žingsniai neabejotinai žengiami, bet, vis dėlto, siekiant įsitvirtinti ES gynybos pramonės rinkoje, skirtas finansavimas gali būti per mažas. Gynybos industrijos ekspertai pabrėžia, kad itin svarbios yra investicijos į R&T sritį, siekiant pasistūmėti įvairių technologijų ir produktų vystyme ir taip, atsiradus galimybei, atliepti išaugusią paklausą.¹¹³ Šioje situacijoje Lietuvai gali būti naudinga laikytis Švedijos pozicijos, kai investuojami finansai siekiant juos „atgauti“ per laimėtus Europos gynybos fondo projektus.

Dalyvavimas NATO ir ES platformose

Lietuvoje egzistuojančios gynybos įmonėms naujųjų ES saugumo ir gynybos iniciatyvų fone atsiveria galimybės įsitraukti į ES gynybos industriją, įgyti naujų partnerių tiek iš mažesnių, tiek iš didžiųjų šalių, tačiau ir čia matoma nenuoseklumas tarp valstybės intereso įsitraukti į ES iniciatyvas ir pertrūkio tarp valstybės ir gynybos pramonės. Respondentų buvo paprašyta atsakyti, ar tai galėtų būti saugumo ir gynybos pagrindo laikymas išimtinai NATO kompetencija padarinys. Lietuva nuo įstojimo į Aljansą, pagrindiniu savo saugumo garantu laiko priklausymą NATO: pagal Lietuvos nacionalinio saugumo strategijos II skyriaus 6 punktą, „Lietuvos Respublikos nacionalinį saugumą stiprina narystė NATO ir ES bei Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) karinis buvimas Europoje ir regione. Stiprėjantis NATO kolektyvinės gynybos matmuo, išaugęs NATO ir sąjungininkų karinis matomumas šalyje ir regione veikia kaip atgrasymo priemonė ir yra Lietuvos Respublikos saugumo garantija. ES suteikia papildomų saugumo garantijų, remia Lietuvos Respublikos ir kitų regiono šalių infrastruktūros projektus, didinančius Baltijos valstybių ekonominį ir energetinį saugumą.“¹¹⁴ Paskutinė strategijos redakcija įsigaliojo 2017 m. sausio mėnesį, tačiau Europos Sąjunga išlieka įvardijama kaip papildomas saugumo garantijas suteikianti organizacija, konkrečiai ekonominio ir energetinio saugumo aspektais.

---

¹¹² Lietuvos Krašto apsaugos ministerija, „Į gynybos technologijų vystymą bus investuojama 15 mln. Eurų.“ 2020. <https://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/i_su_gynybos_sritimi_susijusiu_technologiju_vystyma_bus_investuojama_15_mln_euru.html> [žiūrėta 2021 04 25]

¹¹³ Gintautas Zenkevičius, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 4 d.

¹¹⁴ Lietuvos Nacionalinio saugumo strategija, 2017. <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnd>> [žiūrėta 2021 04 26]

Turint omenyje, jog ES gaivinti Bendrą saugumo ir gynybos politiką pradėjo tik metais anksčiau – 2016-aisiais, - į Nacionalinio saugumo strategiją įtrauktos didesnės rolės ES tikėtis nereikėtų. Kita vertus, nuo 2017-ųjų ES žengė didelius žingsnius glaudesnio bendradarbiavimo ir bendrų pajėgumų vystymo link, todėl svarbu būtų peržiūrėti rolę, suteikiamą ES saugumo ir gynybos srityje ir tai įtraukti į atnaujintą Nacionalinio saugumo strategiją.

NATO poreikiai ir veiklos gairės užima gerokai svarbesnę vietą įvairiose Lietuvos gynybos sektoriaus grandyse, o pasak Europos gynybos agentūros darbuotojo, apie ES saugumo ir gynybos fone ilgą laiką kone nebuvo galima kalbėti.¹¹⁵ Dėl šios priežasties iki šiol didžioji dalis valstybės dėmesio yra nukreipta į NATO pajėgumų stiprinimą, įskaitant ir gynybos produktų bei technologijų vystymą ir tiekimą, o ne į ES struktūras. Kaip pažymi EDA ekspertas ir Europos gynybos ekspertas Sven Biscop, šios organizacijos ir jų pajėgumai yra veltui lyginami ir be reikalo keliamos diskusijos apie nesidubliavimą. Respondentas Nr. 1 atkreipia dėmesį, jog didžiosios dalies ES narių tikslas yra išlaikyti glaudų bendradarbiavimą su NATO, todėl formuojamos ES struktūros ir nustatomos prioritetingos pajėgumų vystymo sritys visiškai dera su NATO poreikiais ir prioritetais.¹¹⁶ Tarp tokių valstybių yra ir Lietuva – teikdama prioritetą NATO, valstybė galimai neatkreipia dėmesio į bendrų pajėgumų vystymo per ES projektus galimybes.

Čia svarbu pabrėžti, jog naujosios saugumo ir gynybos iniciatyvos sulaukia dėmesio, tačiau dažniausiai iš įmonių bei mokslo įstaigų, o ne iš valstybės ir gynybos pramonės apjungus jėgas. Turbūt žinomiausias yra Lietuvos vadovaujamas ES kibernetinių greitojo reagavimo pajėgų ir tarpusavio pagalbos kibernetinio saugumo srityje projektas PESCO rémuose. Jis yra vienas iš sėkmingiausiai veikiančių ir didžiausią pažangą padariusių PESCO projektų.¹¹⁷ Iš viso Lietuva yra įsitraukusi į septynis PESCO projektus.¹¹⁸ Apžvelgiant Europos gynybos pramonės plėtros programą, tarp 2019-ųjų metų projektų dalyvių yra viena Lietuvos įmonė UAB Elsis PRO (UAB „Elsis PRO“ yra informacinių sistemų

---

¹¹⁵ Europos gynybos agentūros darbuotojas, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 3 d.

¹¹⁶ Europos gynybos agentūros darbuotojas, interviu su autoriumi, internetu, 2021 gegužės 3 d.

¹¹⁷ Lietuvos Krašto apsaugos ministerija, „ES kibernetinio saugumo pajėgos: Lietuvos iniciatyva tobulina bendrą šalių atsaką į didelio masto krizes.“ 2021.

<http://kam.lt/lt/naujienos/874/aktualijos/875/es-kibernetinio-saugumo-pajegos-lietuvos-iniciatyva-tobulina-bendra-saliu-atsaka-i-didelio-masto-krizes.html> [Žiūrėta 2021 05 09]

¹¹⁸ Europos Sąjungos Taryba, „Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview.“ 2020.

<https://www.consilium.europa.eu/media/46846/pesco-projects-20-nov-2020.pdf> [Žiūrėta 2021 04 29]

ir programinės įrangos kūrimo bendrovė, priklausanti įmonių grupei „Elsis“¹¹⁹, įsitraukusi į Italijos vadovaujamą PEONEER projektą.¹²⁰

Nors pagal gynybai skiriamą BVP dalį Lietuva pirmauja, lyginant su aptartomis Prancūzija, Vokietija, Italija, Švedija ir Belgija, finansine išraiška tai sudaro skirtumą iki 50 kartų (lyginant su daugiausiai skiriančia Prancūzija). Dėl turimų išteklių bei santykinai neilgai egzistuojančios gynybos industrijos, Lietuvos gynybos sektorius vargiai gali konkuruoti su didžiųjų valstybių sektoriais, tačiau tai nereiškia, jog neegzistuoja sritys, kuriose Lietuvos gynybos industrija galėtų įsiliesti į bendrą ES gynybos sektorių. Žingsniai to link jau yra žengiami, tačiau maža apimtimi ir decentralizuotai: gynybos įmonės bei mokslo centrai patys imasi iniciatyvos be didelių išorinių – suteikiamų valstybės – paskatų. Centralizuotos paskatos gali būti sudėtingos įgyvendinti vien dėl trūkstamos informacijos apie patį gynybos sektorių. Organizacija „Versli Lietuva“ 2020 m. iniciavo gynybos įmonių apklausą, siekdama susisteminti Lietuvos gynybos pramonės kompetencijas bei dydį.¹²¹ Prieiga prie tokios informacijos suteiktą galimybę priimti efektyvesnius pramonės vystymui skirtus sprendimus valstybės lygmeniu. Šios apklausos rezultatai (žr. Priedą Nr. 7) daugiau nei pusė pramonės užsakymų yra eksportuojami, o 2015-2019 m. laikotarpiu įmonių pajamos išaugo 42 proc. Tai atnešė 50 mln. Eur. pajamų iš gynybos projektų, o bendros pardavimų pajamos siekė 250 mln. Eur.

Esant mažai gynybos industrijai, sektoriaus įmonės neabejotinai negali padengti visų svarbiausių technologijų ir produktų vystymo, tačiau esant konkrečioms specializacijoms, pavyzdžiui, kibernetinio saugumo technologijų arba dirbtinio intelekto technologijų pritaikymui karinėms reikmėms, tokias sritis yra galimybė gilinti ir jomis užpildyti didžiųjų ES valstybių neužpildomas nišas. Vis dėlto, nors Lietuva turi nemažai vidutinių ir mažų įmonių, padengiančių gana platų industrijos spektrą, dažnai biurokratiniai, administraciniai procesai, lydintys projektus ES iniciatyvų rėmuose, yra pernelyg daug kainuojantys mažoms ir vidutinėms įmonėms. Šiuo metu viena iš penkių organizacijos „Versli Lietuva“ apklaustų įmonių yra dalyvavusi NATO konkurse – tai rodo, jog suinteresuotumas dalyvauti užsienio veikloje yra. Biurokratinis aspektas respondentų buvo įvardytas kaip galima Krašto apsaugos ministerijos kompetencija – procesų išmanymas, valdymas, informacijos bei partnerių paieška leistų įmonėms aktyviau dalyvauti skelbiamuose projektuose.

---

¹¹⁹ Elsis PRO, „Apie įmonę.“ <<https://www.elsis.lt/elsis-pro/imone/>> [Žiūrėta 2021 04 29]

¹²⁰ Europos Komisija, „Persistent Earth Observation for actionAble intElligence survEillance and Reconnaissance.“ 2020. <<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/865741/EDIDP%20-%20PEONEER.pdf.pdf>> [Žiūrėta 2021 04 29]

¹²¹ Nacionalinė gynybos pramonės asociacija, „Gynybos sektoriaus įmonių apklausa.“ 2020. <<https://www.ngpa.lt/lt/naujienos/gynybos-sektoriaus-imoniu-apklausa/>>

Išvados ir rekomendacijos

Atlikus oficialių Europos Sąjungos gairių Europos gynybos pramonės konkurencingumo skatinimo klausimu analizę, galima teigti, jog oficiali ES politika yra nukreipta į bendradarbiavimo tarp valstybių narių skatinimą bei bendros ES gynybos pramonės konkurencingumo skatinimą. Tai teigti leidžia ir nuo 2016-ųjų metų veikiančios iniciatyvos saugumo ir gynybos politikos rėmuose. Pajėgumų vystymo planas (CDP) siekia apibendrintai pateikti esamų pajėgumų informaciją siekiant geriau informuoti valstybes nares. Koordinuota kasmetinė gynybos apžvalga (CARD) siekia identifikuoti sritis, kuriose yra rekomenduotina sutelkti resursus bei skirti dėmesio, bendradarbiauti ir užpildyti esamas pajėgumų spragas. Nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas (PESCO) kaip skėtinė projektų platforma yra įtraukia politiką skatinanti iniciatyva, kurioje valstybės narės yra skatinamos teikti ir įgyvendinti projektus, jungiant žinias, technologijas ir vystymą kartu su kitomis valstybėmis narėmis. Galiausiai, Europos gynybos fondas (EDF) atlieka finansinių paskatų ES valstybėms narėms giliau įsitraukti į bendrą ES gynybos pramonę rolę.

Oficialios žaidimo taisyklės yra tarsi įtraukiančios visas valstybes bei suteikiančios visoms valstybėms vienodą sprendimų priėmimo galią. Vis dėlto, neoficialių koalicijų formavimasis bei, kaip paašškėjo iš ekspertinių interviu, didžiųjų valstybių *de facto* didesnė galia teikiant siūlymus saugumo ir gynybos politikoje, leidžia teigti, jog šis veiksnys prisideda prie protekcionizmo ES gynybos pramonėje vystymosi. Didžiosios valstybės pasižymi didesniais resursais, skiriamais ne tik tiesiogiai gynybos pramonės įmonių veiklai, tačiau ir žmogiškiesiems resursams, įskaitant lobistus ES institucijose. Didelis su saugumu ir gynyba dirbančių žmonių skaičius leidžia greičiau ir efektyviau pateikti siūlymus tiek ES Tarybai, tiek Europos Komisijai, taip pat leidžia greičiau reaguoti į kitus pasiūlymus bei priimti svarbius sprendimus nacionaliniu lygmeniu.

Europos Sąjungoje egzistuojantis netolygus gynybos pramonių dydžių pasiskirstymas lemia itin skirtingus valstybių pajėgumus bei interesus. Tyrimas leidžia teigti, jog didžiausias industrijas turinys žaidėjai diktuoja sąlygas projektų įgyvendinimui bei konsorciūmų formavimuisi. Šios valstybės taip pat yra linkusios bendrauti pirmiausiai su kitomis didžiausias industrijas turinčiomis ES valstybėmis. Išimtimi esant Prancūzijai, Vokietijai, Italijai ir Švedijai taip pat yra orientuotos į bendradarbiavimą su

JAV ir Jungtine Karalyste, tačiau paradoksalu, jog visų, įskaitant Prancūziją, interesas – Europos Sąjungoje siekti užtikrinti pirmiausiai europietišku prekių pirkimą.

Galiausiai itin dideliu aktyvumu ES naujausiose saugumo ir gynybos iniciatyvose pasižyminčios Prancūzija ir Italija turi bendrą dimensiją: šių valstybių gynybos pramonės įmonių akcininkės keliais svarbiais atvejais yra pačios valstybės. Tai savo ruožtu reiškia, jog šios valstybės turi priežastį proteguoti savo technologijas ir produktus ES lygmeniu, taip užtikrinant jų sėkmingumą ir didesnius pardavimus. Tuo tarpu kitose tyrime pasirinktose valstybėse – Vokietijoje, Švedijoje, Belgijoje ir Lietuvoje – įmonės yra privačios. Tiesa, Švedijoje matomas glaudus ryšys tarp vyriausybės ir įmonių, derinant tikslus bei poreikius. Tai leidžia teigti, jog glaudesnis ryšys tarp valstybės ir joje esančių gynybos pramonės įmonių veda į didesnę protekcionizmą ES lygmeniu.

Lietuvos gynybos pramonės analizė parodė, jog šis sektorius Lietuvoje yra labai mažas, lėtai besivystantis valstybės viduje ir, atitinkamai, lėtai besiintegruojantis į ES rinką. Ekspertai įvardino tikslingos strateginės gynybos pramonės vystymo linijos trūkumą kaip pagrindinį pramonės vystymosi trūkumą. Buvo įvardintas neaiškus ryšys tarp Krašto apsaugos ministerijos ir didžiosios dalies gynybos pramonės įmonių, abipusiai nekomunikuojami poreikiai bei galimybės. Pagrindinė Lietuvos gynybos pramonės integracija į ES rinką vyksta individualių įmonių bei institutų iniciatyva, valstybei neprisidedant prie kontaktų užmezgimo ir administracinės projektų naštos valdymo. Valstybinis įsitraukimas matomas vadovaujant vienam iš PESCO projektų - Europos Sąjungos kibernetinių greitojo reagavimo pajėgų ir tarpusavio pagalbos kibernetinio saugumo srityje. Siekiant greitesnio vystymosi nacionaliniu bei ES lygmeniu, toliau pateikiamos rekomendacijos Lietuvos gynybos pramonės vystymui.

Rekomendacijos Lietuvos gynybos pramonės vystymui

Pirmiausiai, didžioji dalis ekspertų pabrėžė, jog Lietuvoje neegzistuoja vieninga ir veiksminga strateginė linija gynybos pramonės srityje. Todėl **pirmąja rekomendacija** siūloma suformuoti strateginę gynybos industrijos liniją, nustatant prioritетines sritis. Tai rekomenduojama daroma atsižvelgiant į egzistuojančias gynybos įmones, turimą ekspertizę ir galimybių langus ES, tai yra, sritis, kurios nėra išimtinai didžiųjų industrijų interesai, pasitelkti žinias nišinių technologijų srityje. Siekiant išsiaiškinti poreikius, svarbi nuolat atnaujinama ir išsami informacija apie Lietuvos gynybos pramonės įmones ir jų pajėgumus, taip pat rekomenduotina strateginę liniją formuoti pasitelkiant politinę, karinę ir pramoninę

dimensijas. Į šį procesą turėtų būti įtraukti Lietuvos kariniai poreikiai, pramonės įmonių pajėgumai bei interesai ir politinė valia valstybės institucijoms integruoti šiuos aspektus į bendrą sistemą.

Antrąja rekomendacija siūloma aktyviau skatinti įmones įsitraukti į Europos gynybos fondo skelbiamas programas. Ekspertai pažymi, jog EDF yra naujas ir didelio potencialo turintis gynybos reikaluose įrankis. Tai reiškia, jog įsitraukti reikia kaip įmanoma greičiau, dar tik įsibėgėjimo stadijoje. Įsitraukimas būtinas ne vienoje srityje – tai didina tikimybę dalyvauti didesniame projektų skaičiuje, juolab, kad Europos Komisijos nustatomos projektų sritys keičiasi kiekvieną projektų teikimo ciklą. Įsitraukti į EDF projektus gynybos pramonės įmonėms gali padėti tam suformuotas padalinys vienoje iš valstybinių institucijų, teikiantis informaciją bei administracinę pagalbą teikiant, administruojant projektus ir už juos atsiskaitant. Tyrimo respondentai pabrėžė, jog Lietuvos gynybos pramonės įmonėms esant mažoms, administracinė ES projektų našta gali būti didesnė nei gaunama nauda. Dėl šios priežasties valstybės institucijoms rekomenduotina įsitraukti į projektų administravimą ir pagalbos įmonėms suteikimą.

Trečiaja rekomendacija siūloma valstybės institucijoms įsitraukti į kontaktų užmezgimo ir informavimo apie Lietuvos gynybos įmones veiklą. Daugelio užsienio šalių patirtis rodo, jog valstybės tarnautojų užsienio šalyse viena iš veiklų yra per diplomatiją skatinti bendradarbiavimą tarp valstybių gynybos srityje. Respondentai įvardino, jog šiuo metu valstybės tarnautojai užsienyje tokios rolės neturi, tačiau tai reikšmingai prisidėtų prie kontaktų užmezgimo bei bendros Lietuvos gynybos pramonės reputacijos gerinimo.

Galiausiai, rekomenduotina ekspertams įsitraukti į projektų vertinimo veiklą. Europos Komisija projektų vertinimui atrenka kiek įmanoma labiau diversifikuotas komandas, kurias sudaro ekspertai iš įvairių šalių. Ne tik tiesioginis gynybos įmonių įsitraukimas į projektus yra galimybė Lietuvai įsitraukti į gynybos industrijos auginimą, tačiau ir pateikiama aukšto lygio ekspertizė bei darbas su ekspertais iš kitų valstybių. Suformavus Lietuvos gynybos pramonės plėtros strateginę liniją bei įtraukus į šį ir susijusius procesus ne tik kariuomenės, pramonės bei politikos, bet ir mokslo atstovus, tai galėtų būti platforma žinių bei įgūdžių dalinimuisi, planų koordinavimui ir vykdymui.

Literatūros sąrašas

1. Camporini, Vincenzo, Hartley, Keith, Maulny, Jean-Pierre, ir Zandee, Dick, „European preference, strategic autonomy and European Defence Fund,“ Armament Industry European Research Group, 2017.
2. Ciulla, Mathilde, Tara Varma, „The lonely leader: The origins of France’s strategy for EU foreign policy.“ European Council on Foreign Relations, 2021. < <https://ecfr.eu/article/the-lonely-leader-the-origins-of-frances-strategy-for-eu-foreign-policy/>>
3. Darnis, Jean-Pierre, „The European defence industry’s future: how European?“, *Think global – act European IV: Thinking strategically about the EU’s external action*
4. Dunne, Paul, „Sector Futures: Defence industry“, European Monitoring Centre on Change, 2015. <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/articles/business/sector-futures-defence-industry>
5. European Parliamentary Research Service, „Military mobility.“ 2019. <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635570/EPRS_ATA\(2019\)635570_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635570/EPRS_ATA(2019)635570_EN.pdf)>
6. Europos gynybos agentūra, „Capability development plan.“ <<https://eda.europa.eu/what-we-do/all-activities/activities-search/capability-development-plan>>
7. Europos gynybos agentūra, „Coordinated annual review on defence (CARD).“ <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-\(card\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/coordinated-annual-review-on-defence-(card))>
8. Europos gynybos agentūra, „European Defence Fund (EDF).“ <[https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)#](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf)#)>
9. Europos gynybos agentūra, „European defence spending hit new high in 2019.“ 2021. <<https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2021/01/28/european-defence-spending-hit-new-high-in-2019>>
10. Europos gynybos agentūra, „Mission.“ <<https://eda.europa.eu/who-we-are/Missionandfunctions>>
11. Europos gynybos agentūra, „The code of conduct on defence procurement of the EU member states participating in the European Defence Agency.“ 2005.
12. Europos išorės veikslių tarnyba, „About the European External Action Service (EEAS).“ 2019. <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/82/about-european-external-action-service-eeas_en>
13. Europos Komisija, „Multiannual Financial Framework 2021-2027 Breakdown.“ 2021. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/mff_2021-2027_breakdown_current_prices.pdf>
14. Europos Komisija, „Persistent Earth Observation for actionable intelligence surveillance and Reconnaissance.“ 2020. <<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/865741/EDIDP%20-%20PEONEER.pdf.pdf>>
15. Europos Komisija, „Žalioji knyga - Viešieji pirkimai gynybos srityje.“ Nr. 52004DC0608, 2004. < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0608&from=SL>>

16. Europos Parlamentas, “The development of a European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB).” (PE 433.838). Belgium: SEDE, 2013.
<http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/433838/EXPO-SEDE_ET%282013%29433838_EN.pdf>
17. Europos Parlamentas, „Legislative train schedule. Europe as a Stronger Global Actor.“ 2019.
<<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-europe-as-a-stronger-global-actor/file-european-defence-action-plan>>
18. Europos Sąjunga, „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Launching the European Defence Fund.“ 2017. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=celex%3A52017DC0295>>
19. Europos Sąjunga, „European Defence Fund – Governance (Until 2020).“ 2017. <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=comnat:COM_2017_0295_FIN.ENG.xhtml.COM_2017_0295_FIN_ENG_02003.jpg>
20. Europos Sąjunga, „Protocol (No 10) On Permanent Structured Cooperation Established By Article 42 Of The Treaty On European Union.“ 2008. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008M%2FPRO%2F10>>
21. Europos Sąjunga, „Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy.“ 2016.
<https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf>
22. Europos Sąjungos Taryba, „ES bendradarbiavimas gynybos srityje: Taryba nustatė trečiųjų valstybių dalyvavimo PESCO projektuose sąlygas.“ 2020.
<<https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2020/11/05/eu-defence-cooperation-council-sets-conditions-for-third-state-participation-in-pesco-projects/>>
23. Europos Sąjungos Taryba, „Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview.“ 2020. <<https://www.consilium.europa.eu/media/46846/pesco-projects-20-nov-2020.pdf>>
24. Europos Sąjungos Taryba, „The Council of the European Union.“ 2019.
<<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>>
25. Europos Sąjungos Taryba, „Unanimity.“ 2020. <<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/voting-system/unanimity/>>
26. Fiott, Daniel, „The EU, NATO and the European defence market: do institutional responses to defence globalisation matter?“, European Security, 2017, vol. 26, nr. 3, 398-414.
27. Fondation pour la Recherche Strategique, „Preparatory Action on Defence Research (PADR) – European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)” 2020.
<<https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/evenements/2020/2020-06-30/PADR-EDIDP.pdf>>
28. Frank Schimmelfennig, “Differentiation and Self-determination in European Integration.” Euborders Working Paper 01, 2017.
29. Gabel, Matthew J., „European Union.” Britannica. 2005.
<<https://www.britannica.com/topic/European-Union>>
30. Gueorgui Ianakiev, “THE EUROPEAN DEFENCE FUND. A Game Changer for European Defence Industrial Collaboration.” Armament industry research group, 2019. <<https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2019/11/ARES-48.pdf>>

31. Günter Bächler, Alexandra Dienes, Olivier de France et al., “Restoring European Security: From Managing Relations to Principled Cooperation.” Friedrich Ebert Stiftung, 2021. < <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/17733.pdf>>
32. Hall, Peter A. ir Taylor, Rosemary C. R., „Political science and the three new institutionalisms.” MPIfG Discussion Paper, No. 96/6, Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, Köln: 1996.
<<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/43185/1/214865738.pdf>>
33. Judith Bara ir Mark Pennington (ed.), “Rational Choice Institutionalism.” Comparative Politics Explaining Democratic Systems, SAGE:2009.
34. Jungtinės Karalystės Gynybos ministerija, „Letter of Intent: restructuring the European defence industry.“ 2012. <<https://www.gov.uk/guidance/letter-of-intent-restructuring-the-european-defence-industry>>
35. Leonardo, „Shareholders base.“ 2021. <<https://www.leonardocompany.com/en/investors/stock-info/shareholders-base>>
36. Lietuvos Ekonomikos ir inovacijų ministerija, „Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės plėtros 2018-2026 metais gairės.“ 2018.
<<https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/pramone/Gairės.pdf>>
37. Lietuvos Krašto apsaugos ministerija, „ES kibernetinio saugumo pajėgos: Lietuvos iniciatyva tobulina bendrą šalių atsaką į didelio masto krizes.“ 2021.
<http://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/es_kibernetinio_saugumo_pajegos_lietuvos_iniciatyva_tobulina_bendra_saliu_atsaka_i_didelio_masto_krizes.html>
38. Lietuvos Krašto apsaugos ministerija, „Į gynybos technologijų vystymą bus investuojama 15 mln. Eurų.“ 2020.
<https://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/i_su_gynybos_sritimi_susijusiu_tehnologiju_vystyma_bus_investuojama_15_mln_euru.html>
39. Lietuvos Nacionalinio saugumo strategija, 2017. <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnd>>
40. Lietuvos statistikos departamentas, „Lietuvos statistikos metraštis.“ 2019.
<<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-statistikos-metrastis/lsm-2019/uzsienio-prekyba>>
41. Marrone, Alessandro, Maulny, Jean-Pierre, Fattibene, Daniele, Stabile, Andrea Aversano, “Boosting Defence Cooperation in Europe: An Analysis of Key Military Capabilities.” IRIS, 2018. < <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2018/06/Defence-Cooperation-Europe-2018.pdf>>
42. Maulny, Jean-Pierre, “Adoption du Fonds européen de défense : une révolution pour l’Europe de la défense ?” IRIS, 2021. < <https://www.iris-france.org/157553-adoption-du-fonds-europeen-de-defense-une-revolution-pour-leurope-de-la-defense/>>
43. Moe, Terry M., „Power and Political Institutions.” *Perspectives on Politics*, vol. 3, no. 2, 2005, 215–233.
44. Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement, „What is OCCAR?”
<<http://www.occar.int/about-us>>
45. Pedersen, Klaus Carsten, „Denmark and the European Security and Defence Policy.” The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy, SIPRI, Oxford university press: 2006, 37-49.
<<https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI06BaHeSu/SIPRI06BaHeSu01.pdf>>

46. Pertusot, Vivien, „A Pragmatic Approach to Defence Cooperation in Europe: Why bi- and minilateral cooperation is not a passing phenomenon,” EU International Affairs Conference, Briuselis, 2014
47. Pollack, Mark A., “Rational choice and EU Politics.” Handbook of European Union Politics, SAGE, 2006, 31-55.
48. Prancūzijos Ekonomikos, finansų ir atsigavimo ministerija, „Rapport financier 2019-2020.“ 2020. <https://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/agence-participations-etat/bro-a4-ape-ref.pdf>
49. Prancūzijos Užsienio reikalų ir Europos ministerija, „Defence industries and technologies.“ 2018. <<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/supporting-french-businesses-abroad/strategic-sector-support/defence-industries-and/>>
50. Rakner, Lise, „Rational Choice and the Problem of Institutions.“ Chr. Michelsen Institute, Bergen:1996.
51. Sabatino, Ester ir Marrone, Alessandro, „Europe of Defence in the New World (Dis)Order: Choices for Italy.“ Instituto Affari Internazionali, 2020. <<https://www.iai.it/sites/default/files/iai2020.pdf>>
52. Schneider, Gerald ir Ershova, Anastasia, Rational Choice Institutionalism and European Integration.” Oxford Research Encyclopedia of Politics, Oxford : Oxford University Press, 2018.
53. Šešelgytė, Margarita, Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai bendros saugumo ir gynybos politikos srityje: galimybės ir uždaviniai.“ 2012. <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186698302/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>
54. Shepsle, Kenneth A., „Rational choice institutionalism,“ The Oxford Handbook of Political Institutions, 2008
55. Simon, Edouard, Marrone, Alessandro, “Linking PESCO and EDF: Institutional Mechanisms and Political Choices.” French Institute For International And Strategic Affairs, 2021. <<https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2021/05/66-Report-PESCO-EDF-April-2021.pdf>>
56. Švedijos Nacionalinio saugumo strategija, 2017. <<https://www.government.se/4aa5de/contentassets/0e04164d7eed462aa511ab03c890372e/national-security-strategy.pdf>>
57. Techau, Jan, „Will Europeans ever agree on the use of military force?“, *Think global – act European IV: Thinking strategically about the EU’s external action*
58. Versli Lietuva, „Lithuanian Defence Industry: map of products and services.” 2020. <https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2020/12/DEFENCE_INDUSTRY_shema_sulinkais-4.pdf>
59. Vincenzo Camporini, Keith Hartley, Jean-Pierre Maulny, Dick Zandee, “European Preference, Strategic Autonomy And The European Defence Fund.” IRIS, 2017. <<https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2017/11/Ares-22-Report-Nov-2017.pdf>>
60. Vokietijos Vyriausybė, „Strategy Paper of the Federal Government on Strengthening the Security and Defence Industry.“ 2020. <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/S-T/strategiepapier-staerkung-sicherits-und-verteidigungsindustrie-en.pdf?__blob=publicationFile&v=4>

Summary

The European Union is an exceptional organization that promotes close cooperation between European countries with similar values. By being part of such a union, the Member States, which have given some of their economic, social and financial decision-making prerogatives to the EU's common decision-making bodies, have the opportunity to achieve common results more quickly and effectively together. By setting consensus-based common development guidelines, the EU is successfully integrating in the areas of economy, climate change, transport and many more. The exception to this is certainly the sphere of defense. National security and related issues are primarily a matter for the states, which are of paramount importance to each state and do not require compromises with other states in the Union. Naturally, it would be difficult for states to find common and, importantly, effective solutions in the field of defense: Member States' strategic cultures differ: both in terms of perceptions of 'enemies' outside the Union and in terms of security preferences, also in the level of initiative in security and defense area. However, EU-wide cooperation in certain areas of defense seems possible and necessary. After the 2014 events in Ukraine, the harsh rhetoric of former US President Donald Trump towards NATO, the UK's decision to withdraw from the EU, the migration crisis and the terrorist attacks made the EU re-evaluate the changed security situation, calling for a new approach to the EU security and defense policy. Over the last few years, since 2016, programs and initiatives such as the European Defence Fund, the European Defence Industrial Development Programme, the Coordinated Annual Review on Defence and the Permanent Structured Cooperation point to the Union's ambition to pool Member States' capabilities and objectives through the European Defence Agency and its centralized defense capability analyses. However, although the initiatives focus on greater interoperability of capabilities and cross-border cooperation, the work aims to examine whether EU defense integration is taking place and what elements are necessary for this integration.

In view of the different levels of strategic autonomy to be achieved at EU level, mentioned in the EU Global Strategy, this work focuses on the EU's internal regulations, principles and policies to find ways to bring together the different interests and practices of Member States, including countries with small or no defense industries. The study seeks to identify the principles of EU defence policy and defence industry policy, to explain the latest principles of the latest Common Security and Defence Policy instruments (PESCO, CDP, EDIDP and CARD) and the factors promoting protectionist or competitive

activity in their context as examples of countries with different industries. 6 countries are chosen for analysis: France, Germany, Italy, Belgium, Sweden and Lithuania. The analysis includes identifying the current compatibility / incompatibility between EU defence policy principles and EU CSDP instruments enabling protectionist or competitive activities in the context of the defence industry. Finally, recommendations are provided for Lithuanian defence industry development in the EU in the light of implementation of CSDP tools and initiatives and the current situation of the defence industry in Lithuania.

The rational choice institutionalism theory was chosen in order to combine the impact of both systemic and national factors on the protectionism of the states' defence industries. For this study, four factors were chosen: the institutional framework, the official and unofficial rules of the game, the difference in size of the defence industries among countries and the links between the government and the defence companies in a country.

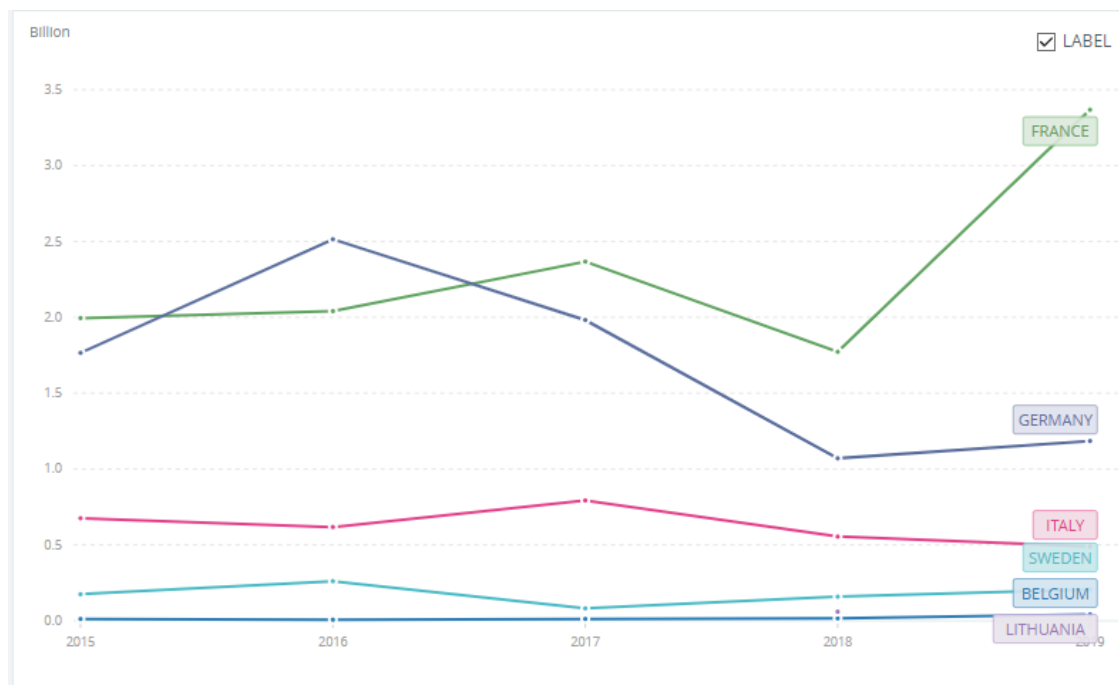
The findings of the study demonstrate that although the institutional framework and official rules of the game are in fact promoting a more intense co-operation between countries and thus, a better integration of the defence industries, the unofficial rules of the game, namely the ability of the largest countries to influence decision making processes, the size of the defence industries and tight links between a country's government and its defence companies all work in favor of protectionism of national defence industries. Thus, even though better co-operation is promoted and the new EU CSDP initiatives are set to provide a framework for it, the bigger states remain the leaders with most of the decision-making power, while the smallest countries might try to enter the common industry, though not necessarily successfully.

Priedai

Priedas nr. 1: Valstybių gynybos pramonių palyginimas:

	Ginklų eksportas (2019), mln. \$ ¹²²	Ginklų eksportas 2016-2020 m., % nuo pasaulinio eksporto ¹²³	Valstybės skiriamos lėšos gynybai (2019) ¹²⁴	Valstybės skiriamos lėšos gynybai (BVP dalis) (2019) ¹²⁵
Prancūzija	3368	8.2 %	\$ 50'119 mln.	1.9%
Vokietija	1185	5.5 %	\$ 49277	1.3%
Italija	491	2.2 %	\$ 26790	1.4%
Švedija	206	0.7 %	\$ 5920	1.1%
Belgija	42	Nėra informacijos	\$ 4818	0.9%
Lietuva	60	Nėra informacijos	\$ 1084	2%

Priedas nr. 2: Ginklų eksportas, mlrd. JAV dolerių:

Šaltinis: Pasaulio Bankas, SIPRI trend indicator values, <<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPRT.KD?end=2019&locations=BE-FR-DE-IT-SE-LT&start=2015&view=chart>>

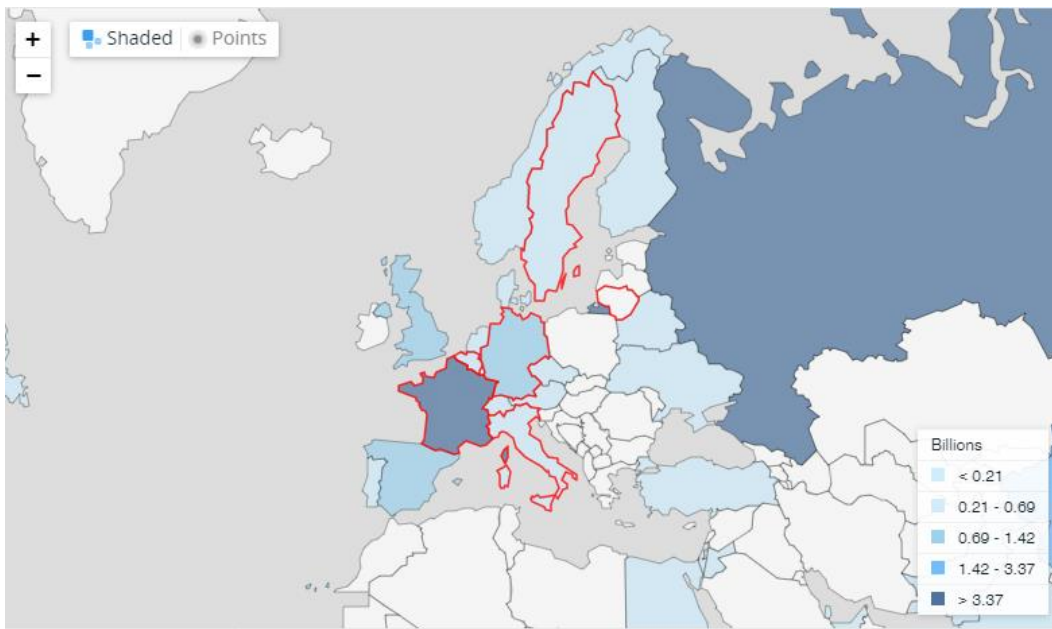
Priedas nr. 3: Ginklų eksportas, mlrd. JAV dolerių, žemėlapis:

¹²² <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPRT.KD?end=2019&locations=BE-FR-DE-IT-SE-LT&start=2015>

¹²³ https://sipri.org/sites/default/files/2021-03/fs_2103_at_2020.pdf, 2 psl.

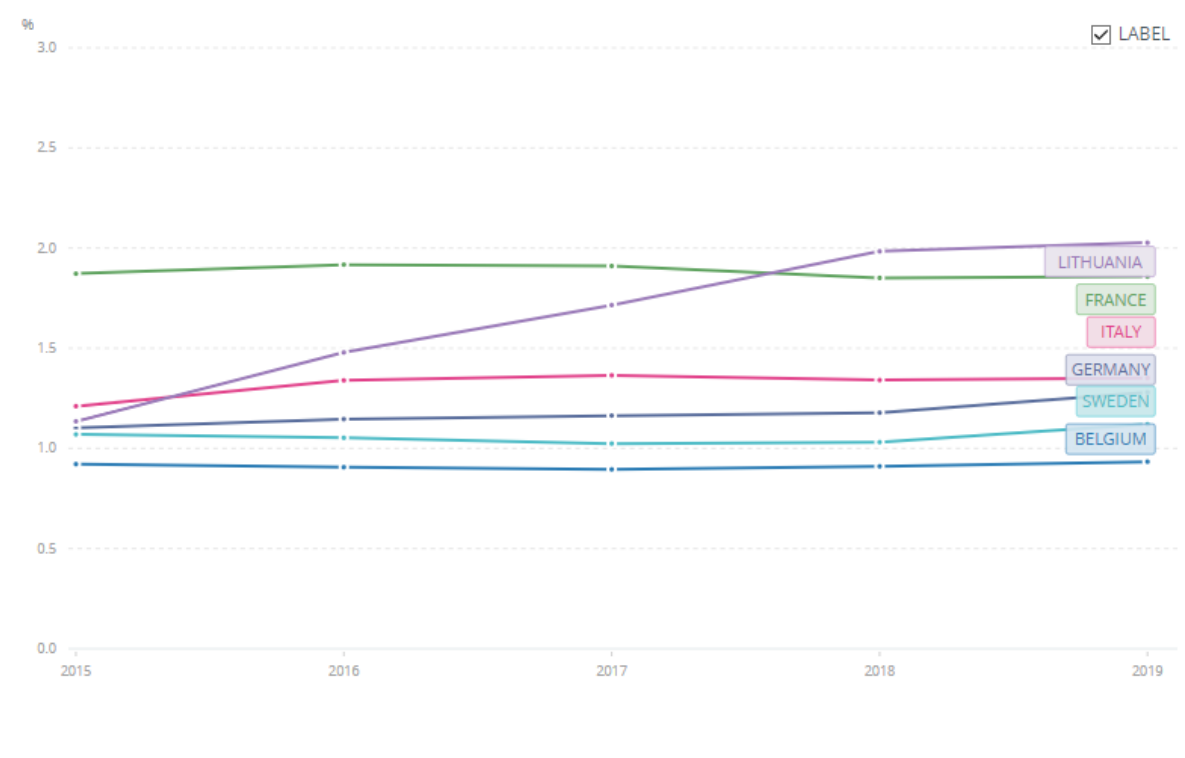
¹²⁴ <https://www.sipri.org/databases/milex>

¹²⁵ <https://www.sipri.org/databases/milex>

Šaltinis: Pasaulio Bankas, SIPRI trend indicator values, <<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPRT.KD?end=2019&locations=BE-FR-DE-IT-SE-LT&start=2019&view=map>>

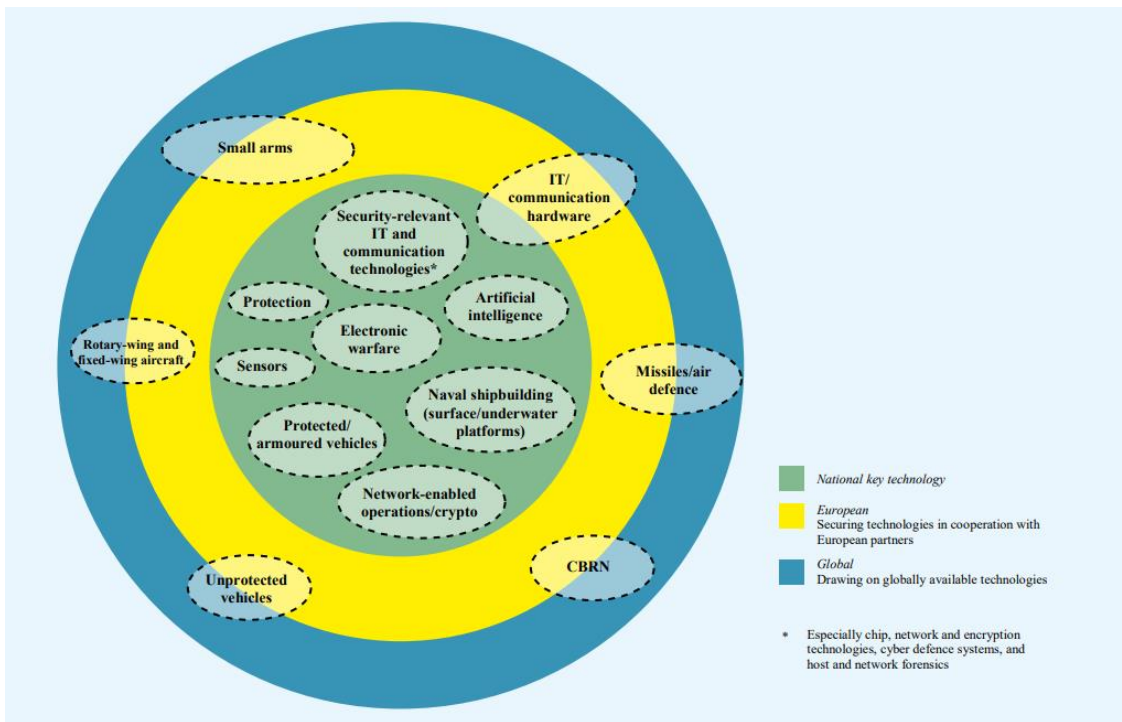
Priedas Nr. 4: Gynybos išlaidos, BVP dalis:

Šaltinis: Pasaulio bankas, <<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2019&locations=BE-FR-DE-IT-SE-LT&start=2015&view=chart>>

Priedas Nr. 5: Vokietijos technologijų paskirstymas lygmenimis

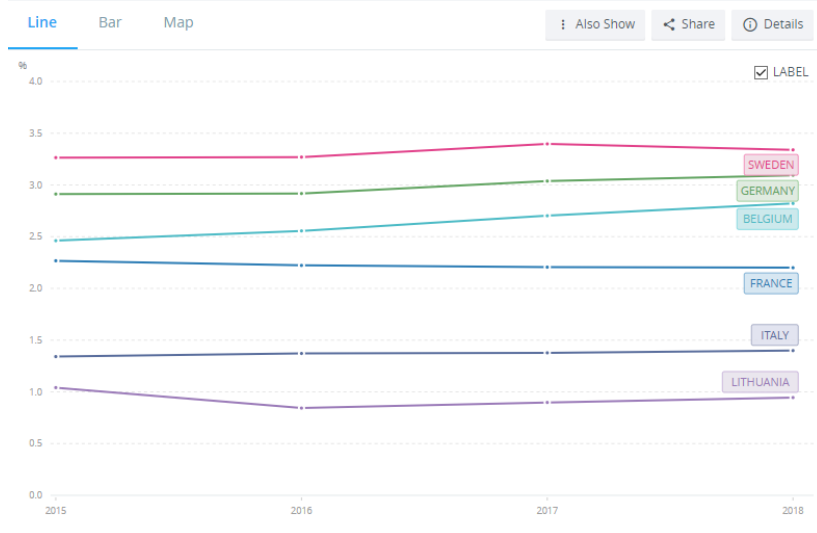

Šaltinis: Vokietijos Vyriausybė, „Strategy Paper of the Federal Government on Strengthening the Security and Defence Industry.“ 2020.
 <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/S-T/strategiepapier-staerkung-sicherits-und-verteidigungsindustrie-en.pdf?__blob=publicationFile&v=4>

Priedas Nr. 6: Išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai, %BVP

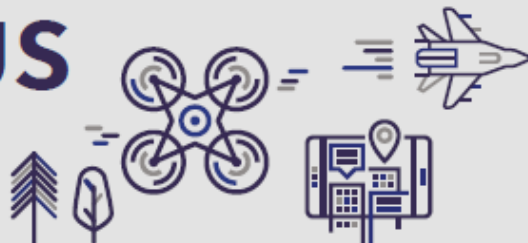
Research and development expenditure (% of GDP) - France, Germany, Italy, Sweden, Belgium, Lithuania

JNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org)
 License : CC BY-4.0

Šaltinis: Pasaulio bankas, <<https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?end=2018&locations=FR-DE-IT-SE-BE-LT&start=2015&view=chart>>

LIETUVOS GYNYBOS SEKTORIAUS APŽVALGA

2020 m. vasarą „Versli Lietuva“ kartu su Lietuvos gynybos pramonės asociacijomis atliko apklausą, kurioje įmonės, gaunančios užsakymus iš gynybos sektoriaus, buvo kviečiamos pasidalinti informacija apie tiekiamus produktus ar paslaugas, kokią dalį šis sektorius sudaro jų įmonės veikloje. Tai – pirmasis Lietuvos gynybos pramonės vertinimas. „Versli Lietuva“ analitikai apibendrina rezultatus, gautus iš 36 atsakiusių įmonių.

DYDIS

apie **40** įmonių

vidutiniškai **1/5** įmonės pajamų iš pardavimų gynybos sektoriui

50 mln. EUR pajamų iš gynybos projektų

250 mln. EUR bendros pardavimų pajamos

400 darbuotojų, dedikuotų gynybos projektams

2 415 darbuotojų iš viso

AUGIMO TENDENCIJOS

2015-2019 m. laikotarpis

19% darbuotojų sk. augimas
42% išaugusios apklaustų įmonių pajamos

DARBO NAŠUMAS IR ATLYGINIMAI

Gynybos pramonės užsakymai pasižymi didesniu darbo našumu.

Darbuotojo, dirbančio su gynybos projektais, sugeneruota apyvarta yra didesnė.

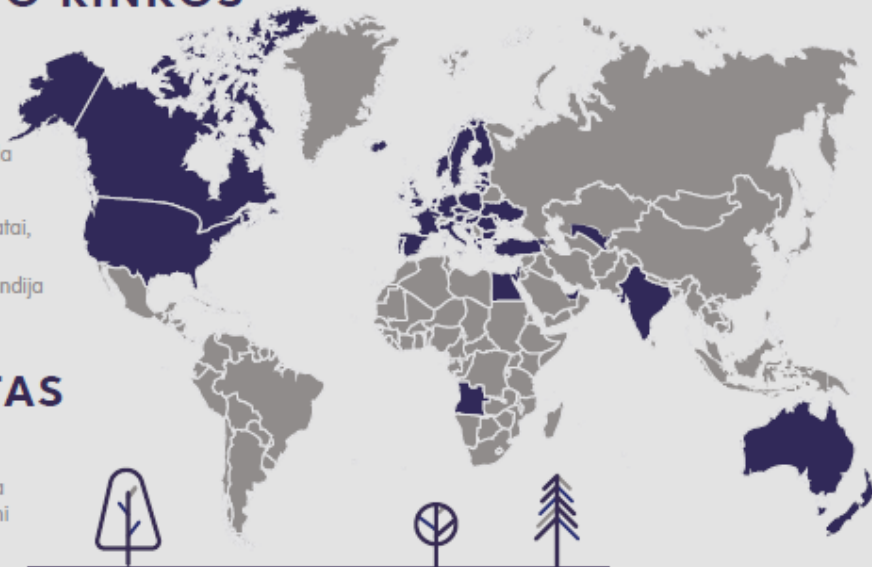
23%

Su gynybos pramone dirbančių įmonių darbo užmokestis aukštesnis nei šalies vidurkis.

38%

EKSPORTO RINKOS

- ES šalys
- NATO šalys
- Ukraina, Moldova
- Izraelis, Egiptas, Angola
- Gruzija, Uzbekistanas
- Jungtiniai Arabų Emyratai, Indija, Singapūras
- Australija, Naujoji Zelandija

EKSPORTAS

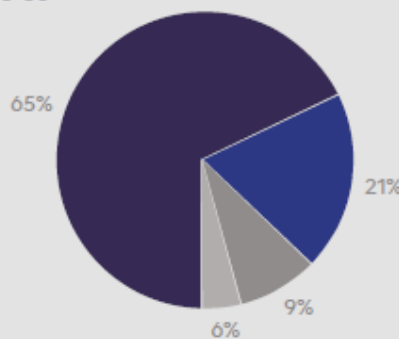
Daugiau nei **1/2** užsakymų yra eksportuojami

NATO PIRKIMAI

1 iš 5 apklaustų įmonių dalyvauja NATO konkursuose ir jau yra laimėjusios

65 proc. įmonių dar nedalyvauja, bet norėtų

Įmonių skaičius %

- Dalyvauja, laimėjo
- Dalyvauja, dar nelaimėjo
- Nori dalyvauti, dar nedalyvauja
- NATO pirkimai nedomina

Baltic Miltech summit2021

2021 m. spalio 6-7 d. Vilniuje vyks hibridinis tarptautinis karinių technologijų renginys „Baltic Miltech Summit“, kur susitiks ir bendradarbiavimo galimybių ieškos Lietuvos, Baltijos regiono ir kitų NATO šalių gynybos atstovai, įmonės, tarptautinės korporacijos, politikos formuotojai, mokslinių tyrimų centrai ir inovatoriai.
balticmiltech.com

Versli
Lietuva

KREIPKITĖS Į MUS:

✉ El. p. info@verslilietuva.lt
🌐 www.verslilietuva.lt

📞 Tel. +370 5 249 90 83

Priedas Nr. 8: Ekspertinių interviu išrašai

Interviu nr. 1: Sven Biscop, Belgija.

I: Pirmiausia norėčiau šiek tiek sužinoti apie Belgijos gynybos pramonę, nes Belgija yra viena iš seniausių ES valstybių, ir kokia jos pozicija? Ar už, ar prieš Europos gynybos rinkos integraciją? O gal ji linkusi labiau bendradarbiauti su kitomis rinkomis, pavyzdžiui, JAV?

R: Taip, aš manau, kad Belgijos vyriausybės pozicija iš esmės pritaria Europos gynybos rinkos integracijai, atsižvelgiant į bendrą poziciją dėl stiprios Europos gynybos ir strateginės autonomijos ir pan. Bet aš manau, kad saugumo gynybos pramonė taip pat yra už, nes mūsų pramonė daugiausia yra sudaryta iš MVĮ. Taigi turime stiprių kompetencijos centrų, tačiau konkrečiuose sektoriuose ir nišose. Taigi jie turi dalyvauti didesniuose projektuose, konsorciumuose ir pan. Taigi manau, kad rinkos integracija naujame lygmenyje iš esmės atitinka jų tikslą, nes Belgijos rinka yra maža. Apskritai jie žiūri pozityviai. Kai kurios bendrovės priklauso amerikiečiams arba yra amerikiečių kapitalo. Žinoma, jie labai gerai supranta, kad reikia palaikyti ir transatlantinį ryšį. Bet sakyčiau, kad visas sektorius taip pat yra gana proeuropietiškas.

I: Ar matėte kokių nors pokyčių ar galimybių Belgijai labiau įsitraukti į Europos gynybos pramonę? Pastaruoju metu nuo 2016 m., nes ES lygiu atsirado naujos iniciatyvos?

R: Ne, manau, mums dar per anksti. Mums taip pat sunku, kad mūsų sudėtingoje vyriausybės struktūroje ar federalinėje struktūroje gynyba, be abejo, yra federalinė kompetencija, tačiau daugelis ekonominių kompetencijų priklauso decentralizuotiems regionams ir regionai nėra taip suinteresuoti investuoti į gynybą, industrijos sektorius. Ir jūs žinote, kad jei norite dalyvauti PESCO projektuose ir pan., taip pat reikia vyriausybės paramos. Taigi, deja, mums labai sunku parengti vieną Belgijos gynybos pramonės politiką. Gynybos pramonė visada prašo vieningesnio požiūrio. Vis dar yra federalinė ekonomikos ministerija, kuri tai palaiko. Tačiau, pavyzdžiui, viskas, kas susiję su moksliniais tyrimais ir inovacijomis, yra regioninė kompetencija. Be abejo, flamandų regione jie yra tarsi alergiški viskam, kas susiję su gynyba. Taigi manau, kad mums dar per anksti. Nors mūsų pramonė nori būti sistemos žaidėja, jie nuolat ieško vyriausybės palaikymo.

I: Ar Belgija turi strateginę kryptį pramonės augimo link? Arba gal Belgija yra nustačiusi šios pramonės prioritetus?

R: Ne tikrai ne. Dabar svarstome naują gynybos strategiją. Turime nuo 2016 m. Tai vadinama strategine vizija 2030 m. Bet aš nemanau, kad ten yra kas nors apie gynybos pramonę. Dabar gynybos ministrė sukūrė tam tikrą akademinį komitetą, kuris parašys pranešimą su rekomendacijomis dėl kito strateginės vizijos leidimo. Taigi, aš esu šiame komitete ir mūsų pranešimo tikimasi iki šio mėnesio pabaigos. Ataskaitoje turėsime skyrių apie gynybos pramonę apie du puslapius iš 20, visų pirma, siekiame suteikti informaciją, ar pramonė gali dalyvauti PESCO ir Europos gynybos fonde.

I: Ar Belgijos gynybos kompanijos pačios imasi iniciatyvos? Ar jos dalyvauja kokiuose nors ES projektuose, pavyzdžiui, EDIDP?

R: Manau, kad taip, bet jei atvirai, nežinau detalių.

I: O kalbant apie dvišalius santykius, kas yra Belgijos partneriai gynybos klausimais?

R: Daugiausia dirbame su kaimyninėmis šalimis. Taigi mes labai glaudžiai bendradarbiaujame su Nyderlandais, Prancūzija, Liuksemburgu, Vokietija, mažiau su jumis. Nes daugelis mūsų karinių pajėgumų yra labai glaudžiai integruoti su kitų šalių pajėgumais. Pavyzdžiui, mūsų karinis jūrų laivynas yra daugiau ar mažiau sujungtas su Olandijos kariniu jūrų laivynu. Oro pajėgose mes bendradarbiaujame su olandais dėl oro erdvės saugumo. Bet tada Nyderlandai tai organizuoja taip, kad visada būtų vienas patrulis, budintis bendroje Belgijos-Olandijos oro erdvėje. Kalbant apie transportą, mes vadovaujame Europos oro transporto komandomis. Liuksemburgas, jų mažos kariuomenės sausumos pajėgos didžiąja dalimi yra integruotos į mūsų armiją. Taip pat, mūsų sausumos pajėgos tikisi pradėti labai glaudžiai bendradarbiauti su Prancūzija. Mes turime vieną brigadą, kuri bus visiškai aprūpinta prancūziškais transporto priemonėmis, tačiau kartu sukursime naują Prancūzijos ir Belgijos doktriną šiai brigadai. Tai turėtų lemti labai toli siekiančią integraciją. Tada galiausiai turime specialų operacijų pulką, kuris vėl daug dirba su Nyderlandais, su Danija, ir yra Danijos, Belgijos ir Olandijos specialiųjų operacijų komandos. Taigi manau, kad tai yra mūsų pagrindiniai dvišaliai partneriai.

I: Ar manote, kad naujos integraciją skatinančios iniciatyvos būtų geros, norint išplėsti Belgijos akiratį gynybos pramonėje, bendradarbiauti ne tik su kaimynais, bet gal ir su kitomis šalimis? Ar būtų įdomu bendradarbiauti su mažesnėmis šalimis? O gal Belgija norėtų prisijungti prie Italijos, Vokietijos, Prancūzijos – didžiųjų žaidėjų?

R: Manau, kad tai priklauso nuo to, kokio tipo bendradarbiavimo sritis turime omenyje. Tai, ką mes stengiamės padaryti, yra išlaikyti mūsų turimų galimybių spektrą bendradarbiaudami su kitomis šalimis, kad sukurtume masto efektus ir kad jis išliktų patogus siekiant išlaikyti mūsų turimas galimybes ir galbūt net po truputį jas išplėsti. Taigi, manau, kad tikslas nėra turėti per daug partnerių, o išlaikyti tinkamą valdymą ir, pavyzdžiui, dirbti su viena šalimi vienoje srityje ir su kita šalimi kitoje srityje, pavyzdžiui, su šiuo Belgijos ir Nyderlandų jūrų bendradarbiavimu, tačiau tada manau, kad yra sričių, kuriose reikia daugiau partnerių, kad tai būtų ekonomiškai gyvybinga. Pavyzdžiui, turiu omenyje Europos transporto prekių pavyzdį, kad prie to galėjo prisijungti 27 ES valstybės narės, tai būtų idealus sprendimas tam, o tada ir naujos kartos naikintuvų ar naujos kartos pagrindinio mūšio tanko kūrimui. Tokiais atvejais yra didelis interesas prisijungti prie labai plataus Europos projekto, kuriame dalyvauja kuo daugiau narių, pavyzdžiui, FCAS. Ankstesnė vyriausybė iš esmės nusprendė, kad ji dalyvaus FCAS, jei tai pasiteisins. Taigi, manau, galima pasakyti, kad tai yra atspirties taškas, arba mums reikia abiejų rūšių bendradarbiavimo.

I: Kalbant plačiau apie visą atnaujintą ES saugumo ir gynybos politiką, ar manote, kad gynybos pramonė yra ta sritis, kuri iš tikrųjų gali integruotis? Nes matome, kad didžiosios valstybės turi šias didžiules pramonės šakas, o tada mažesnių valstybių interesai yra labai skirtingi? Taigi, ar jūs manote, kad šio sektoriaus integracija iš tikrųjų įmanoma ES lygiu dėl visų skirtumų ir visų skirtingų saugumo interesų?

R: Manau, mes neturėsime pasirinkimo, nes tarptautinė rinka yra per maža, tiesa? Net didžiosiose šalyse. Net Prancūzijos pramonė negali išgyventi tiekdamas tik Prancūzijos ginkluotosioms pajėgoms, aišku, kad tai neveikia. Taigi, reikia šio konsolidavimo, nes kitaip nei viena įmonė neišgyvens, mes visi pirksime amerikietiškus produktus. Turiu omenyje, kad tai gali būti politinis pasirinkimas, jei to norite, gerai. Bet jei to nenorite, tada nėra kito būdo, kaip integruoti gynybos pramonę, bet ir paklausos pusę, suderinant gynybos išlaidas ir valstybių narių reikalavimus. Manau, kad tai veikia, manau, kad postūmį turės duoti didžiosios valstybės narės, sakyčiau, iš esmės iš Prancūzijos ir Vokietijos. Jei prancūzai ir

vokiečiai nuspręš, kad, pavyzdžiui, ateityje bus vienas prancūzų ir vokiečių tankas, kuris dominuos Europos rinkose, nebus vietos kitai Europos technologijai. Žinoma, vis tiek būtų Amerikos tankas rinkoje. Tačiau nėra jokio kito projekto, kuris būtų perspektyvus tuo pačiu metu, Prancūzijai ir Vokietijai vis tiek reikėtų, kad kartu būtų kitos šalys. Bet jei sukursime tanką ir jį nusipirks tik Prancūzija ir Vokietija, jis vis tiek nebus ekonomiškai perspektyvus. Taigi jie turi įtikinti Italiją, Ispaniją, tada ir mažesnes šalis, tokias kaip mūsų, ir mainais už tai turės mums ką nors duoti ekonomiškai. Bet turi būti pusiausvyra, nes jie vis tiek turės būti šiek tiek konsoliduotis, nes vis dar yra pajėgumų perteklius. Bet tam tikra prasme visiems reikia visų, nors tai nepaprastai sudėtinga, manau, derybininkams pasiekti valstybių narių susitarimo, nes visi galvoja apie darbo vietas, BVP ir pan. Taigi dabar net tarp Prancūzijos ir Vokietijos konsolidacija auga labai labai lėtai. Taigi mes visi laukiame.

I: Bet vėlgi, jei Prancūzija ir Vokietija bei kitos didesnės pramonės žaidėjos, tokios kaip Ispanija ir Italija, yra pagrindinės veikėjos, tai konsolidacija patenkintų jų poreikius, visų pirma, manau, kad pramonė šiuo metu veikia taip, kad didžiausios šalys laimi daugiausiai, nes mažesni tik nori bendradarbiauti visais įmanomais būdais.

R: Rizika tikrai yra, ir Belgijos vyriausybė tai taip pat labai gerai žino. Iš tikrųjų Belgija buvo labai svarbi, kai derėjomės dėl EDF veikimo užtikrindami, kad MVĮ nebūtų pamirštos, nes šiame sektoriuje yra net pusė MVĮ. Bet tikrai, manau, kad jūs teisi, rizika išlieka. Ir matote, kad tos didžiosios valstybės narės ir didieji žaidėjai dabar labai aktyviai žiūri į Komisiją. Žinoma, jie yra labiau organizuoti ir turi daugiau galimybių kreiptis į Komisiją. Ir ateiti su paruoštais pasiūlymais naudoti EDF, taigi mažesni žaidėjai yra šiek tiek nepalankioje padėtyje. Taigi rizika yra. Bet vėlgi, jei didieji žaidėjai yra protingi, jie supras, kad jiems vis tiek reikia šiek tiek mažų žaidėjų, jie negalės atlikti nė vieno didelio projekto. Bet aš jaučiu, kad Prancūzija yra labai aktyvi. Kaip visada, prancūzai, aš dažnai sutinku su jų pozicija, tačiau jie dažnai turi blogą taktiką, žinote, jiems pavyko antagonizuoti daug valstybių, net ir savo draugus. O vokiečiai yra keistai tylūs, visada tik sekantys prancūzus, po to, kai jie suaktyvino PESCO. Jie turėjo daug įtakos tam, kaip atsirado PESCO ir kokia forma buvo pasirinkta, tai buvo labai įtraukus PESCO. Ir tada atrodo, kad jie tiesiog atsisakė to ir leido prancūzams eiti savo keliu, o tai man pasirodė labai keista. Bet taip, taip yra.

I: Bet tada prancūzai ilgą laiką skatino Europos autonomiją, o vėliau – ir per PESCO. Taigi, ar manote, kad Prancūzijos linija galėtų derėti su NATO planais, o ne dubliuoti visus procesus?

R: Mano nuomone, tai yra visiškai įmanoma. Manau, kad tam tikra prasme. Man tai tam tikra prasme yra netikra diskusija. Aš visada naudoju šį pavyzdį: įsivaizduokite, kad rytoj Belgija, Nyderlandai ir Liuksemburgas galėtų pasakyti: mes panaikiname savo nacionalines ginkluotąsias pajėgas ir sujungiame jas į vieną Beniliukso kariuomenę. Ar tai pakenktų NATO? Ne, tos pačios jėgos vis tiek būtų. Tam tikra prasme mes palengviname NATO reikalus, nes jiems teks kalbėtis tik su vienu gynybos vadu ir vienu Beniliukso gynybos ministru. Taigi tai gali netgi palengvinti reikalus. Taigi dabar, jei tarkime, kad rytoj 27 ES valstybės narės sako, kad vienoje ar kitoje pajėgumų sferoje mes sujungiame savo pastangas, ar tai kažkaip pakenks NATO? Ne, nemanau. Visa tai susiję su politika, manau, kad pagrindinė baimė yra ne tai, kad tai kažkaip būtų švaistomi ištekliai, ar kad būtų sumažintos galimybės. Ne, tai susiję su tuo, kas yra atsakingas. Žinoma, kuo labiau bus integruoti ES pajėgumai, tuo daugiau valstybėms narėms teks parengti bendras pozicijas arba jos negalės panaudoti savo integruotų galimybių. Taigi JAV, užuot susidūrusi su atskiromis Europos šalimis, susidurs su viena europine NATO pozicija. Ir to jie nenori. Taigi manau, kad šios diskusijos yra apie Aljanso politiką. Mano manymu, žmonės dažnai apsimeta, tarsi kažkaip tai būtų nenaudingas pajėgumų dubliavimas. Bet, mano nuomone, tai ne, tai daugiau apie politinę kontrolę. Taigi manau, kad tai, ko nori prancūzai, strateginė autonomija yra visiškai suderinama su Aljansu, tačiau tai lemtų kitokį sprendimų priėmimo procesą Aljanse, tai aišku, ir tai būtų labiau subalansuotas Aljansas, nes dabar akivaizdu, kad Vakarai dominuoja arba vadovauja Aljansui. Tuomet tai taps ... tarkime, kad jūs turėtumėte labai toli siekiančią Europos gynybos integraciją, kad laikui bėgant ji taptų labiau panaši į dvišalį JAV ir ES aljansą kaip du stiprius ramsčius, o paskui ir bendradarbiavimą su JK, Turkija, Norvegija ir kt. Tai būtų mano asmeninis, idealus paveikslas ateičiai. Bet, žinoma, mes esame labai toli nuo to, priklausome nuo to, kiek toli nori eiti ES valstybės narės. Bijau, kad mes daug kalbame apie Europos gynybą, bet galų gale net tos šalys, kurios skelbiasi esančios labiausiai už tai, to nesiima. Ir pasirinkimai visada išlaikys labai nacionalinį požiūrį į gynybos politiką.

I: Ar nemanote, kad Europos Sąjungos ir Europos gynybos pramonės institucinė struktūra yra sukurta taip, kad didžiausi žaidėjai vis tiek visada galėtų laimėti daugiau, o pati sistema nepalieka pakankamai vietos mažesnėms šalims ir mažesnėms pramonėms augti greičiau ir greičiau pasiekti tam tikrą lygį, kad pramonė galėtų iš tikrųjų integruotis?

R: Suprantu, ką sakote, bet taip pat turėtumėte savęs paklausti: kaip atrodytų Belgijos ir Lietuvos gynybos pramonė, jei ES nebūtų? Gal jų jau nebūtų? Taigi manau, kad tai yra tradicinis belgų požiūris.

Mes, belgai, sakome sau, kad visada buvome labiausiai entuziastingi Europoje, bet tai iš tikrųjų netiesa. Iš pradžių, kai Schumannas ir Monnet pateikė Europos anglių ir plieno bendruomenės planą, belgai ir olandai labai skeptiškai vertino viršvalstybinį požiūrį. Jie šiek tiek bijojo, kad didžiosios šalys - Prancūzija ir Vokietija viską kontroliuos. Taigi iš tikrųjų EAPB, viršvalstybinis jos aspektas, buvo sumažintas dėl Briuselio ir Hagos. Bet būdami joje suprato, kad tai iš tikrųjų veikia. Taigi jie prisijungė prie jos, nors ir buvo prieš, bet labiau iš baimės, tikriausiai, jei mes įeisime į tai, viską nuspręs Paryžius ir Berlynas, bet tada jie pagalvojo, bet jei mes neprisijungsime, bet Prancūzija ir Berlynas, jie vis tiek prisijungia, tada jie tikrai viską nuspręs, o mes neturėsime vietos prie stalo. Taigi geriau prisijungti ir bent jau turėti vietą prie stalo. Ir tada, kai jie ten buvo, jie suprato, kad iš tikrųjų tai naudinga mažai šaliai. Nes palyginti, atsisakote mažiau nacionalinės kontrolės nei didelė šalis. Turiu omenyje, jei žiūrėti į gyventojų skaičių, BVP, mažos šalys yra geriau atstovaujamos Sąjungoje nei didieji žaidėjai. Taigi, manau, jūs teisi, žinoma, Prancūzija, o Vokietija visada iš to gaus daugiau nei Belgija ir Lietuva. Bet mes ką nors iš to gausime. Ir jei nebūtume ES, EDF, tikriausiai nieko negautume. Tai nereiškia, kad todėl Paryžius ir Berlynas nusprendžia teisingai. Taigi manau, kad kiti žaidėjai tikrai turi turėti ambicijų turėti įtakos sprendimų priėmimui. Manau, kad dabar Belgijoje kartais iškyla problema, kad Taigi mes tiesiog laukiame, kol atsiras sprendimas. Užuo aktyviai bandę formuoti sprendimų priėmimą, kad prisidėtume prie nustatomų terminų. Žinoma, jei nesistengsime turėti įtakos, gerai, tada tikriausiai gausime mažesnę dalį nei galime gauti, jei bandysime atlikti aktyvesnį vaidmenį.

I: Taigi suprantu, kad Belgijoje yra tam tikrų problemų dėl strateginio planavimo, bet ar manote, kad Belgija kaip šalis turėtų kuo greičiau dalyvauti EDF projektuose, ar palaukti, kol viskas bus jau suformuota ir šalys galės pamatyti naudą, kurią galima gauti prisijungiant prie EDF?

R: Ne, turėtume būti ankstyvi, neturėtume laukti, nes jei laukiame per ilgai, tada viskas bus nustatyta be mūsų. Neturėtume laukti, kol didžiosios įmonės įtakos Komisiją ir kad Komisija viską nuspręstų. Ne, privalai, turi būti labai, labai iniciatyvus.

I: Na, ar jūs matote kokį nors naujų iniciatyvų poveikį Belgijos planavimui ir galbūt naujos ES iniciatyvos iš tikrųjų stumia Belgiją link geresnio strateginio planavimo šalies viduje?

R: Nepakankamai. Noriu pasakyti, kad Belgija tiki Europos gynyba ir nori, kad PESCO veiktų. Taigi dalyvaujame kai kuriuose projektuose. Bet galų gale mūsų gynybos planavimą ar faktinį gynybos

planavimą vis dar daugiausia lemia NATO gynybos planavimo procesas. Manau, kad tai yra beveik visose šalyse, išskyrus tas, kurios galbūt nėra NATO. ES planavimo procesas yra per daug neaiškus arba per platus. Tai nėra pakankamai įpareigojantis procesas. Taigi bijau, kad apskritai *The Headline Goal* ir CDP turi labai mažai įtakos krašto apsaugos planavimui ir valstybėms narėms.

I: Ar manote, kad jūsų šalies gynybos įmonės labiau orientuojasi į ekonomiką ar saugumą?

R: Manau, kad tai daugiausia ekonomikos varomas sektorius. Nemanau, kad iki šiol mes, kaip šalis, labai sąmoningai galvojome apie strateginę gynybos pramonės svarbą, manau, kad iniciatyva daugiausia tenka pačiai pramonei, o vyriausybės versija nėra tokia gera strategija, turiu pasakyti. Taigi tik dabar pirmą kartą rašome nacionalinio saugumo strategiją. Taigi ši vyriausybė, kuri pradėjo eiti savo pareigas praėjusį rugsėjį, turėjo tai koalicijos susitarime, ir šis procesas dabar pirmą kartą prasidėjo, kai mes rašome nacionalinio saugumo strategiją. Iki tol mes, žinoma, visada turėjome tam tikrą gynybos planą. Tačiau dažniausiai tai buvo tik pajėgumų planas, o ne strategija, kuri žiūrėjo į interesus ir prioritetus, labiau panaši į pajėgumų planą. Taigi gynybos pramonė tikrai nesulaukė didelio vyriausybės dėmesio.

I: Ar galėčiau paklausti, ką Belgija laiko grėsme saugumui?

R: Na, žinoma, mes nematome jokios tiesioginės grėsmės savo teritorijai, tiesa? Noriu pasakyti, kad esame ten, kur esame geografiškai. Taigi tiesioginių karinių grėsmių mūsų teritorijai nėra. Mes tikrai matome terorizmo grėsmę. Bet mes pagaliau suvokiame, kad esame neįtikėtinas visų rūšių šnipinėjimo ir terorizmo taikiny. Nes mes priimame ES ir NATO. Ir tai yra neįtikėtinas iššūkis mums. Taigi, manau, kad pagrindinės išorinės grėsmės yra hibridinės grėsmės, jei norite jas pavadinti hibridinėmis. Tam tikra prasme tai yra ypatinga situacija, nes, žinoma, tam tikru mastu ES ir NATO institucijos turi savo kibernetinę gynybą, tačiau nėra jokios ES kovos su šnipinėjimu politikos ar NATO neturi kovos su šnipinėjimu politikos. Taigi kovojame su šnipinėjimu Belgijos teritorijoje. Ir tai yra didžiulis iššūkis ne dėl Belgijos *per se*, bet dėl tarptautinių institucijų. Taigi tai yra didelė išorinė grėsmė. Tačiau dažnai jaučiu, kad didžiausia grėsmė ES valstybių narių saugumui yra labiau susiskaldymo, demokratijos mažėjimo ir nacionalistinių populistų, kraštutinių dešiniųjų žaidėjų galios iškilimo vidinės grėsmės, galinčios panaikinti Sąjungos sanglaudą ir padėti Sąjungą stabdyti, tačiau tai taip pat galėtų panaikinti daugelį pagrindinių teisių ir laisvių, kurias turime. Mano nuomone, tai yra didesnė grėsmė daugumai ES valstybių narių. Žinoma, suprantu - gana dažnai keliavau visose trijose Baltijos šalyse, - kad jei jūs turite

sieną su Rusija, tai, žinoma, šiek tiek įtakoja jūsų suvokimą. Bet aš manau, kad objektyviai tariant, Rusijos karinės invazijos rizika yra labai maža. Tačiau akivaizdu, kad Rusija, vykdydama savo strateginius tikslus, labai aktyviai taiko įvairias hibridines taktikas. Ir aš manau, kad pagrindinis Rusijos strateginis tikslas yra atkurti savo įtakos sferą. Netolimose užsienio valstybėse, bet ne ES ir NATO valstybėse narėse būtent todėl, kad jos yra ES ir NATO narės, tačiau siekdama šio tikslo ji bando susilpninti ES ir NATO bei valstybes nares. Taigi mes visi nuolat esame Rusijos hibridinės veiklos taikiniai ir vis dažniau galvoju apie Kinijos hibridinę veiklą. Ir, žinoma, jie žaidžia pagal mūsų vidines silpnybes.

I: Labai ačiū už šį interviu.

Inerviu nr. 2: Torben Schutz, Vokietija.

I: Vokietijoje yra viena didžiausių gynybos pramonės industrijų ES. Kaip dažnai nacionaliniai ir privatūs rangovai įeina į pramonę ir iš jos išeina? Ar įstojimo į šią pramonę ir iš jos išėjimo taisyklės yra lanksčios, ar veikiu tokios, kad skatintų stabilumą?

R: Į šį klausimą sunku atsakyti, nes niekas iš Vokietijos, net ir KAM, iš tikrųjų neturi išsamios gynybos pramonės apžvalgos visose jos dalyse, pradedant sistemų integratoriais viršuje ir baigiant 3 (ar žemesnio) lygio tiekėjais. Dažnai tiekėjai, tiekiantys komponentus ar dalis „aukštesnėms įmonėms“ gynybos tiekimo grandinėje, savęs nelaiko gynybos tiekėjais, todėl atviro kodo tyrimai šia tema nėra įtakingi. Pavyzdžiui, ZF Friedrichshafen, kaip svarbus tiek karinės sausumos, tiek jūrinės sistemos 1 pakopos tiekėjas, savo metinėje ataskaitoje to nemini. Panašiai įmonės pasitraukimas tampa matomas tik tada, kai jos pasirenka antraštes dėl labai specifinio žiniasklaidos pranešimo arba kai jos daro įtaką ginkluotųjų pajėgų įrangos pasirengimui. Pastaraisiais metais tai dažniausiai galimų užsienio susijungimų ir įsigijimų ar Vokietijos bendrovių atvejai, pvz. Rusijos ar Kinijos kompanijos.

Tai sakant, manau, kad gynybos pramonės ekosistema Vokietijoje yra gana stabili. Bent jau matomų sistemų integratoriaus ir 1 pakopos tiekėjų lygmeniu beveik visos įmonės ilgą laiką egzistavo arba kaip nepriklausomos, arba kaip susijungusios bendrovės nuo pramonės konsolidacijos bangos 1990-aisiais. Taisyklės, kiek aš žinau, yra gana agnostinės į rinką įeinančių ir išeinančių bendrovių atžvilgiu. Yra pagrindiniai reikalavimai dirbant įslaptintuose projektuose, pvz., patalpose / seifuose, kuriuose saugomi dokumentai (panašios atsargumo priemonės skaitmeninėje srityje), ir problema, kad darbuotojams gali tekti atlikti saugumo patikrą, o tai gali padidinti pradines patekimo į rinką išlaidas mažoms įmonėms, bet

nieko per daug rimto. Manau, kad politiniai pagrindai ir pageidavimai, išreikšti sprendimuose dėl pirkimų, labiau orientuoti į status quo, nes keli dideli sprendimai dėl viešųjų pirkimų ar per pastaruosius du dešimtmečius buvo palankūs išlaikyti esamą pramonės struktūrą, pvz. pramonės duopolijos žemės (Rheinmetall ir KWM) ir jūrų (TKMS ir GNY / Lürssen) sektoriuose, neparodant pirmenybės ar nenustačius paskatų ją keisti, pvz. per susijungimus.

I: Ar griežtas biurokratinis aparatas, susijęs su viešųjų pirkimų taisyklėmis Vokietijoje? Ar privatus ir nacionalinis sektoriai (ir jo darbuotojai) yra persipynę ir glaudžiai bendradarbiauja?

R: Dėl tam tikrų darbo santykių yra tam tikras artumas. Bet aš manau, kad tai yra natūralus sistemos struktūros šalutinis poveikis ir tam tikru laipsniu neišvengiamas. Tačiau Vokietijos sistema yra labai griežtai atskirta nuo privačios pramonės ir valstybinės biurokratijos tuo pačiu metu dėl biurokratijos karjeros struktūrų. Iš esmės tarp pirkimų aparatų ir privačios pramonės nėra sukamųjų durų politikos, išskyrus labai retus atvejus, kai buvę generolai / admirolai, palikę ginkluotąsias pajėgas, pradeda lobistinę gynybos kompanijų veiklą Berlyne. Bet galiu tik pakartoti, kad tai yra labai nedaug atvejų. Jei biurokratinio aparato žmonės karjeros viduryje paliktų trumpą laiko tarpą pramonėje, kaip tai gali būti įprasta kitose šalyse, jie prarastų daug pretenzijų, pvz. nuoma. Be to, Vokietijos konstitucija (87b straipsnis) labai griežtai atskiria karines ir civilines organizacines ginkluotųjų pajėgų struktūras, o tai savo ruožtu taip pat prisideda prie labiau suskaidytos viešųjų pirkimų struktūros.

I: Kiek nepriklausomas yra gynybos sektorius? Ar jis (bent iš dalies) tarnauja nacionaliniams interesams, ar jį susiduria su iššūkiais kaip pramonė, galinti eiti ekonominiu, o ne saugumo keliu? Ar manote, kad Vokietijos gynybos pramonė labiau orientuota į ekonomiką ar saugumą?

R: Vokietijos gynybos pramonė yra privati pramonė, išskyrus labai nedaug išimčių (pavyzdžiui, valstybės dalis „Airbus“). Taigi ji yra labai nepriklausoma nuosavybės struktūroje ir nuo tiesioginės valstybės kontrolės. Tačiau, kadangi rinka natūraliai priklauso nuo valstybės paklausos arba valstybės sprendimų dėl ginklų eksporto kaip alternatyvaus pajamų šaltinio, beveik neįmanoma eiti ekonominiu keliu be politinės paramos. Tai ypač pasakytina apie Vokietiją, nes diskusijos apie ginklų eksportą yra opi tema Vokietijos visuomenei ir yra kruopščiai nagrinėjama. Todėl Vokietijos gynybos kompanijų internacionalizacijos laipsnis vis dar yra palyginti ribotas. Tai taip pat susiję su daugelio Vokietijos gynybos kompanijų ribotu dydžiu ir finansiniu pajėgumu, nes anksčiau paminėta duopolistinė struktūra

visiškai skiriasi nuo „nacionalinio čempiono“ konsolidacijos kelio, kurį ėjo kai kurie Europos partneriai, pavyzdžiui, Prancūzija, Italija ir JK 1990-aisiais, kai atsirado daugiau tarptautinių kompanijų, tokių kaip „Thales“, „Leonardo“ ir „BAE Systems“.

Daugumos t.y., pagrindinių, partijų Vokietijos politikai reguliariai teigia, kad Vokietijos ginklų eksportas gali būti naudojamas tik užsienio ir saugumo politikos tikslams ir niekada negali būti pramonės politikos įrankis. Nors pats teiginys, be abejojimo, yra ginčytinas tiek dėl jo vidaus logikos, tiek dėl realaus praėjusių sprendimų dėl eksporto, tai pabrėžia gana griežtą vyriausybės norą išlaikyti eksporto sprendimų kontrolę ir taip apriboti ekonominę / verslo strateginę gynybos įmonių laisvę. Įdomu tai, kad iki šiol tai daugelio įmonių neskatino pasitraukti iš sektoriaus, o veikiau prisitaikyti prie šios sistemos, išlaikant gynybos verslo padalinius. Norėčiau teigti, kad Vokietijos gynybos pramonė labiau orientuota į saugumą, nes jų ekonominę laisvę riboja tiesioginė ir netiesioginė valstybės intervencija.

I: Kaip Vokietija vertina gana naujas ES gynybos iniciatyvas? Ar Vokietija jas vertina kaip galimybę augti, ar būtinybę dalytis ištekliais su kitomis šalimis?

R: Vokietija labai teigiamai vertina ES gynybos iniciatyvas, kurios taip pat buvo išreikštos intensyvia parama jas plėtojant ir įgyvendinant. Nors nesu tikras, ar ši parama kilo iš gynybos pramonės perspektyvos, bet norėčiau teigti, kad ji kilo iš politinės srities, gynybą aiškinant kaip „kitą geriausią“ politikos sritį, kur ES galėtų toliau integruotis, ypač po to, kai „Brexit“ pašalino tradicinę tradiciją. tokios pagilintos integracijos priešininkas. Vadinasi, išteklių klausimas nėra toks svarbus Vokietijos politinėse diskusijose. Tuo pačiu metu pramonė taip pat buvo nusiteikusi teigiamai iniciatyvų atžvilgiu, nurodydama, kad tai laiko galimybe, o ne grėsme.

I: Ar Vokietija už ar prieš, kad ES būtų atviresnė kitoms gynybos rinkoms (pavyzdžiui, JAV)? Ar Vokietijai yra naudinga užtikrinti, kad kitos ES narės pirmenybę teiktų gynybos pirkimams iš vidaus? O gal bendradarbiavimas su ES nepriklausančiomis šalimis vertinamas kaip pranašumas kuriant stipresnius aljansus?

R: Vokietija laikosi gana dviprasmiškos pozicijos atvirumo kitoms gynybos rinkoms atžvilgiu, tačiau apskritai ji labiau atsiduria „atvirojoje“ spektro pusėje, palyginti su kitais Europos partneriais, ypač su Prancūzija. Tai pabrėžiamas Vokietijos vaidmuo derybose dėl EPF trečiųjų šalių dalyvavimo taisyklių, kai Vokietija vadovavo šaliai, kuri pritarė artimų partnerių, tokių kaip JAV, JK, Norvegija ir kt.,

įtraukimui / prieigai prie EPF projektų. Tai lemia ir politinės, ir pramoninės priežastys. Politinėje srityje kuo daugiau partnerių įtraukimas į Europos saugumą ir tokiu būdu jų pririšimas yra Vokietijos strateginės kultūros dalis, grindžiama daugiašališkumu. Ypač ir bandydama su D.Trumpo administracija ir „Brexit“ kova, Vokietija norėjo išlaikyti glaudžius ryšius su šiais sąjungininkais, taip palaikydama atvirą požiūrį. Pramoniniu požiūriu, manau, visi Vokietijos gyventojai žino, kad Europos gynybos ir technologinės pramonės bazė (EDTIB) nėra pakankamai sudėtinga, kad užtikrintų visišką karinės įrangos tiekimo autonomiją. Tuo pačiu metu nėra pakankamai išteklių (ypač pinigų), kad galėtum pakeisti šį faktą ir skirti daug išteklių struktūrizuotam ir planuojamam gynybos pramonės pajėgumų stiprinimui. Tai gali būti gerai kai kuriuose labai politizuotuose projektuose, tokiuose kaip FCAS ir MGCS, bet ne visose srityse. Viešųjų pirkimų srityje Vokietija apibrėžė, ką ji laiko nacionaliniais pramonės prioritetais, kurie turėtų būti perkami nacionaliniu mastu, o kurie turėtų būti perkami bendradarbiaujant europiniu ar transatlantiniu mastu arba tarptautiniu mastu.

I: Kaip Vokietija naudojasi naujomis ES saugumo ir gynybos priemonėmis (tokiomis kaip PeSCO, EDF, EDIDP ir kt.)?

R: Aš žinau, kad Vokietija gana aktyviai dalyvauja daugelyje PESCO projektų, tačiau pastaraisiais mėnesiais / metais nesiėmė tolesnių veiksmų, todėl negaliu jums duoti gero ir naujausio atsakymo į tai, atsiprašau. Kai kurie Vokietijos atstovai suformulavo nusivylimą dėl to, kad kai kurie Europos partneriai naudoja PESCO, norėdami pakartotinai pažymėti ir gauti finansavimą esamiems įrangos projektams, ir kad nėra pakankamai padaryta norint sukurti bendrus pajėgumus, bet aš neturiu jokių skaičių ar kažko kito, kuo galėčiau paremti tokį teiginį.

I: Ar nuo padidėjusio ES saugumo ir gynybos politikos aktyvumo (laikotarpiu nuo 2016 m.) padidėjo Vokietijos ir kitų valstybių narių bendradarbiavimas? Kuriose srityse pirmiausia?

R: Be pačios Vokietijos veiklos pačiose Europos iniciatyvose, manau, yra dvi pagrindinės lygiagrečios su kariniais pajėgumais susijusios sritys: bendri pirkimų projektai ir NATO veikla.

Ypač Vokietijos ir Prancūzijos (ir Ispanijos) ginkluotės planai, skirti FCAS, MGCS ir kai kuriems kitiems projektams (jūrų patruliavimo orlaiviai, EuroMALE), patenka į pirmąją kategoriją. Jie gali formuoti atitinkamą pajėgumų kraštovaizdį, oro ir sausumos karus bei susijusias gynybos pramonės

struktūras. Be to, buvo vykdomas gana didelis ginklų eksportas į Europos partnerius, ypač Vidurio Europos partnerius.

Tikriausiai dar svarbiau yra tai, kad Vokietijos *Framework Nation Concept* iniciatyva NATO, kuri buvo pradėta 2013 m., tačiau iš tikrųjų tik įsibėgėjo per pastaruosius metus, iškyla į priekį. Jo tikslas yra sukurti daugiašalius didesnius darinius (pvz., padalinius) ir taip integruoti Europos turtus ir pajėgumus. Atsižvelgiant į tai, kad NATO turi atgauti didelio masto didelio intensyvumo karinius pajėgumus, ši iniciatyva yra labai svarbi, tuo pačiu padidinant galimybę išlaikyti nišinius pajėgumus, jei jie bus derinami (svarbiausias pavyzdys čia yra CBRN pajėgumai).

Interviu nr. 3: Jean-Pierre Maulny, Prancūzija.

I: Prancūzijoje yra viena didžiausių gynybos pramonės industrijų ES. Kaip dažnai nacionaliniai ir privatūs rangovai įeina į pramonę ir iš jos išeina? Ar įstojimo į šią pramonę ir iš jos išėjimo taisyklės yra lanksčios, ar veikia tokios, kad skatintų stabilumą?

R: Nėra konkrečios taisyklės, kaip tapti Prancūzijos Gynybos ministerijos tiekėju ar nebebūti tiekėju. Prancūzija bando išplėsti MVĮ patekimą į Prancūzijos gynybos rinką (ta pati politika yra ir Jungtinėje Karalystėje). Gynybos ministerija taip pat bando pritraukti civiliniame sektoriuje veikiančias įmones, kurių technologijos galėtų dominti gynybą arba kurios kuria dvigubo naudojimo technologijas. Pagrindiniams projektams pagrindinis rangovas pasirenkamas skelbiant konkursą, jei yra konkurentų. Labiausiai strateginėse srityse (pavyzdžiui, branduolinio atgrasymo) kvietimai teikti pasiūlymus yra rezervuojami Prancūzijos įmonėms, remiantis Sutarties dėl ES veikimo 346 straipsniu. Kitose rinkose, kuriose nėra strateginių interesų, Europos bendrovės gali dalyvauti konkursuose, remiantis Direktyvos 2009/81 taisyklėmis.

I: Ar griežtas biurokratinis aparatas, susijęs su viešųjų pirkimų taisyklėmis Prancūzijoje? Ar privatus ir nacionalinis sektoriai (ir jo darbuotojai) yra persipynę ir glaudžiai bendradarbiauja?

R: Viešųjų pirkimų kodeksas buvo pakeistas 2011 m., siekiant įgyvendinti Direktyvos 2009/81 dėl gynybos ir saugumo viešųjų pirkimų taisyklės. Be sąlygų, susijusių su informacijos ir pramonės objektų saugumu, taip pat specialių taisyklių, susijusių su Direktyva 2009/81, viešieji pirkimai nėra kitokie, palyginti su civiliniais pirkimais. Dideliems projektams jie valdomi pagal instrukcijos „Nr. 1618 / ARM / CAB sur le déroulement des opérations d'armement du fevrier 2019“ taisyklės.

Jei bendrovių akcijų dalis skiriasi, lieka tik dvi valstybinės bendrovės: „Naval“ grupė, kurios kapitalas yra daugiausiai viešas (65 proc.), ir „Nexter“ (100 proc.), kuri nuo 2015 m. yra sujungta su Krauss Maffei Wegmann KNDS. Nėra jokio skirtumo tarp viešojo ir privataus sektorių viešųjų pirkimų taisyklių.

I: Kiek nepriklausomas yra gynybos sektorius? Ar jis (bent iš dalies) tarnauja nacionaliniams interesams, ar ji susiduria su iššūkiais kaip pramonė, galinti eiti ekonominiu, o ne saugumo keliu? Ar manote, kad Prancūzijos gynybos pramonė labiau orientuota į ekonomiką ar saugumą?

R: Kaip ir kitose šalyse, būtent viešieji pirkimai ir ypač R&T finansavimas yra pagrindinė gynybos pramonės kontrolės priemonė. Dauguma bendrovių yra privačios, kurios atskaitingos savo akcininkams už bendrovės rezultatus. Valstybinių įmonių apskaita yra identiška privačių įmonių apskaitai. Todėl jie taip pat turi įsipareigojimų dėl ekonominių rezultatų. Tai reiškia, kad valstybė būtinai išsaugo gynybos ekosistemos konkurencingumą, kad viešųjų pirkimų dėka garantuotų jos strateginę autonomiją, tačiau tuo pat metu šios įmonės, kaip ir kiti sektoriai, laikosi liberalios ekonomikos įstatymų. Yra „auksinių akcijų“, skirtų apsaugoti tam tikrą specifinę veiklą (veikla susijusi su branduoliniu atgrasymu „Airbus“, MBDA ir „Safran kompanijose“) ir visai „Thales“ bendrovei. Taip pat yra susitarimas tarp Dassault ir Prancūzijos valstybės, kurie yra du svarbiausi „Thales“ akcininkai, siekiant apsaugoti šios bendrovės veiklą Dassault iširimo atveju. Galiausiai yra įstatymai dėl užsienio investicijų kontrolės, kurie teikia gynybos sektoriaus įmonės perėmimą tvirtinti Prancūzijos valstybei.

I: Kaip Prancūzija vertina gana naujas ES gynybos iniciatyvas? Ar Prancūzija jas vertina kaip galimybę augti, ar būtinybę dalytis ištekliais su kitomis šalimis?

R: Prancūzija parėmė visas šias iniciatyvas. Nuo 2016 m. Prancūzija skatino įsteigti Europos gynybos fondą ir PESCO. Šios dvi iniciatyvos laikomos priemonėmis, skirtomis plėtoti Europos Sąjungos karinius pajėgumus, plėtoti Europos bendradarbiavimą ginkluotės srityje, didinti EDIDP konkurencingumą ir skatinti konsoliduoti šį EDIDP. Būtinybę į šį bendradarbiavimą įtraukti visas valstybes nares EDIDP Prancūzija vertina kaip būdą plėsti Europos ginkluotės rinką, o ne kaip suvaržymą.

I: Ar Prancūzija už ar prieš, kad ES būtų atviresnė kitoms gynybos rinkoms (pavyzdžiui, JAV)? Ar Prancūzijai yra naudinga užtikrinti, kad kitos ES narės pirmenybę teiktų gynybos pirkimams iš vidaus? O gal bendradarbiavimas su ES nepriklausančiomis šalimis vertinamas kaip pranašumas kuriant stipresnius aljansus?

R: Prancūzija atsižvelgia į du kriterijus:

Viena vertus, kalbant apie karinių pajėgumų plėtrą, Prancūzija iš principo yra atvira bendradarbiavimui su šalimis, kurios nėra Europos Sąjungos narės, ypač su JAV. Tai visų pirma gali prireikti kuriant efektyviausią įrangą, kurios Europos Sąjunga negalėjo sukurti dėl tam tikros rūšies įrangos kainos ir technikos.

Kita vertus, kalbant apie rinkos atvėrimą, Prancūzija taiko abipusiškumo principą. Amerikos rinka šiuo metu iš esmės yra uždaryta, be to, Joe Bidenas sausio mėnesį pareiškė, kad nori sustiprinti principą „pirkti amerikietišką“. Tuo pat metu situacija yra ta, kad principas „pirkti europietišką“ yra praktiškai uždraustas. Todėl ši aplinkybė turi paskatinti bent atsargiai svarstyti apie Europos rinkos atvėrimą.

I: Kaip Prancūzija naudojasi naujomis ES saugumo ir gynybos priemonėmis (tokiomis kaip PeSCO, EDF, EDIDP ir kt.)?

R: Prancūzijos tikslas yra visiškai išnaudoti PeSCO, EDF, EDIDP, CARD ir būsimo strateginio kompasu teikiamą potencialą, siekiant kolektyviškiau plėtoti Europos pajėgumus, didinti EDTIB konkurencingumą ir labiau konsoliduoti EDTIB.

I: Ar nuo padidėjusio ES saugumo ir gynybos politikos aktyvumo (laikotarpiu nuo 2016 m.) padidėjo Prancūzijos ir kitų valstybių narių bendradarbiavimas? Kuriose srityse pirmiausia?

R: 2017 m. Prancūzija pradėjo du pagrindinius bendradarbiavimus su Vokietija dėl būsimos pagrindinės antžeminės kovos sistemos ir su Vokietija bei Ispanija dėl „Futur“ kovinių lėktuvų sistemos (FCAS). 2016 m. rugpjūčio mėn. Prancūzija taip pat pradėjo UAV programą „Eurodrone“ su Vokietija, Ispanija ir Italija. Prancūzija dalyvauja kitose pagrindinėse PESCO bendradarbiavimo programose: „Tiger Mark 3“, raketų pajėgumų projekte „Beyond Line Of Sight“ (BLOS) ir „Twister“. 2020 m. birželio mėn. EDIDP atrinktuose projektuose dalyvauja 27 Prancūzijos subjektai. Taigi nuo 2016 m. Šiek tiek padidėjo Prancūzijos ir kitų ES valstybių narių bendradarbiavimas.

Interviu nr. 4: Alessandro Marrone, Italija.

I: Italijoje yra viena didžiausių gynybos pramonės industrijų ES. Kaip dažnai nacionaliniai ir privatūs rangovai įeina į pramonę ir iš jos išeina? Ar įstojimo į šią pramonę ir iš jos išėjimo taisyklės yra lanksčios, ar veikia tokios, kad skatintų stabilumą?

R: Italijoje į gynybos pramonės sektorių patekti ir išėiti iš jo yra gana retai, situacija yra gana stabili. Pokyčiai daugiausia buvo susiję su akcijų paketais, susijungimais ir įsigijimais po Šaltojo karo

laikotarpio. Pastaraisiais metais kosminėje erdvėje ir kibernetinėse srityse išaugo pradedančiųjų įmonių, MVĮ ir vidutinio kapitalizacijos įmonių ekosistema, esanti dinamiškesnė nei kituose gynybos sektoriuose. Daugelis šių bendrovių veikia tiek civilinėje, tiek gynybos rinkoje, todėl padidėja bendras gynybos technologinės pramonės bazės lankstumas.

I: Ar griežtas biurokratinis aparatas, susijęs su viešųjų pirkimų taisyklėmis Italijoje? Ar privatus ir nacionalinis sektorius (ir jo darbuotojai) yra persipynę ir glaudžiai bendradarbiauja?

R: Viešųjų pirkimų gynybos srityje taisyklės yra gana griežtos ir išsamios, atitinkančios bendrą civilinės teisės sistemą. Tačiau *de facto* ginkluotosios pajėgos turi tam tikrą veiksmų laisvę pirkimų srityje.

Privačiame sektoriuje yra dvi pagrindinės bendrovės - „Leonardo“ (orlaiviai, sraigtasparniai, gynybos elektronika, kosmosas) ir „Fincantieri“ (laivų statyba), kurių pagrindiniai akcininkai yra Italijos vyriausybė. Atitinkamai Italijos ekonomikos ir finansų ministerija išrenka abiejų generalinių direktorių. Be to, Leonardo yra pagrindinis MBDA (raketos), Thales Alenia Space, Telespazio, Elettronica ir Vitrociset (gynybos elektronika) akcininkas. Pramonės sektorius yra kažkaip susijęs su politine valdžia. Santykių galite suvokti kaip trikampį, turintį vieną karinę, vieną pramoninę ir politinę viršūnę. Vyksta dialogas tarp pramonės ir karinių pašnekovų, kurių kiekvienas atlieka savo vaidmenį.

I: Kiek nepriklausomas yra gynybos sektorius? Ar jis (bent iš dalies) tarnauja nacionaliniams interesams, ar ji susiduria su iššūkiais kaip pramonė, galinti eiti ekonominiu, o ne saugumo keliu? Ar manote, kad Italijos gynybos pramonė labiau orientuota į ekonomiką ar saugumą?

R: Gynybos pramonė yra gana nepriklausoma, nes vadovybė, visų pirma, generalinis direktorius, turi bent trejų metų kadenciją, ir dažnai ji atnaujinama dar 3 metams. Priešingai, vidutinė vyriausybės trukmė yra apie 12-18 mėnesių. Todėl pramonės vadovybė turi laiko parengti, įgyvendinti ir įgyvendinti strategiją, turėdama tam tikrą sėkmės galimybę, tuo tarpu gynybos ministrai dažnai rizikuoja per anksti mesti postą, kad pasiektų įtakos ir rezultatų.

Italijos gynybos pramonė išgyvenimui daugiausia priklauso nuo eksporto, taip pat dėl Italijos gynybos biudžeto sąstingio po Šaltojo karo. Todėl ji neturi eiti ekonominiu keliu. Vis dėlto pagrindiniai klientai yra NATO / ES šalys ir (arba) Italijos vyriausybės įgaliotos valstybės, o vyriausybės vaidmuo yra svarbus palaikant tarptautinį bendradarbiavimą (t.y. tarptautinius, PESCO, EPF projektus) ir (arba) įsiskverbimą į rinką. Todėl sakyčiau, kad pramonė turi subalansuoti tiek ekonominius, tiek saugumo kelius ir tam tikru mastu turi tarnauti nacionaliniams interesams.

I: Ar Italija už ar prieš, kad ES būtų atviresnė kitoms gynybos rinkoms (pavyzdžiui, JAV)? Ar Italijai yra naudinga užtikrinti, kad kitos ES narės pirmenybę teiktų gynybos pirkimams iš vidaus? O gal bendradarbiavimas su ES nepriklausančiomis šalimis vertinamas kaip pranašumas kuriant stipresnius aljansus?

R: Italija aktyviai vedė derybas ES, siekdama atverti EDF ir PESCO trečiųjų šalių dalyvavimui, ir tai pavyko. Italija suinteresuota palaikyti karinį ir pramoninį bendradarbiavimą su JK, atsižvelgiant į bendradarbiavimo patirtį aviacijos, sraigtasparnių, raketų ir gynybos elektronikos sektoriuose. „Leonardo“ ir kitos Italijos įmonės turi svarbų pėdsaką JAV. Abiejų šalių oro pajėgos turi puikų bendradarbiavimą, visų pirma kovos lėktuvų srityje.

Kalbant apie JAV, kariniai ir pramoniniai santykiai yra svarbūs, visų pirma susiję su F35. Vis dėlto, šio bendradarbiavimo rezultatai yra nevienodi, t. y. kalbant apie technologijų perdavimą iš amerikiečių italams. Todėl Italija bendradarbiavimą su JAV laiko pranašumu kiekvienu atveju atskirai, atsižvelgiant į sektorius, investicijas ir sąlygas. Iš tiesų, po F35 Italija kreipėsi į JK ir Švediją, kad kartu sukurtų naujos kartos naikintuvus.

I: Ar nuo padidėjusio ES saugumo ir gynybos politikos aktyvumo (laikotarpiu nuo 2016 m.) padidėjo Italijos ir kitų valstybių narių bendradarbiavimas? Kuriose srityse pirmiausia?

R: Apskritai pastaraisiais metais Italija siekia glaudesnio bendradarbiavimo su Prancūzija jūrų srityje tiek pirkimo, tiek pramonės konsolidavimo srityje tarp „Fincantieri“ ir „Naval Group“. Kalbant apie UAS, Italija dalyvauja EUROMALE projekte kartu su Prancūzija, Vokietija ir Ispanija. Raketų sektoriuje, remdamasi MBDA buvimu keturiose pagrindinėse Europos šalyse, Italija dalyvauja PESCO projekte „TWISTER“ su Prancūzija, Vokietija, Ispanija, Nyderlandais ir Suomija. Roma taip pat siekė prisijungti prie Prancūzijos ir Vokietijos bendradarbiavimo pagrindinės antžeminės kovos sistemos srityje, tačiau Paryžius ir Berlynas atsisakė pradėti šį bendradarbiavimą. Kalbant apie FCAS, Italija pasirinko „Tempest“ prieš Prancūzijos, Vokietijos ir Ispanijos alternatyvą, taip pat atsižvelgdama į santykinį pastarojo uždarymą Italijos dalyvavimui.

Pastaraisiais metais Italija dėjo pastangas siekdama glaudesnio Europos bendradarbiavimo. Konsorciumo su didele Europos vyriausybe sudarymas laikomas geriausiu būdu pasiekti masto ekonomiją telkiant atitinkamą rinką. Susikūrus konsorciui, tikimasi, kad tos rinkos yra arti konkuruojančių produktų. Kalbant apie kitas ES šalis, kurios nėra daugiašalio konsorciumo nariai, tikimasi, kad jos mieliau renkasi „pirkti europietišką“, ypač jei tam tikra technologija ar produktas yra

sukurtas per PESCO ir EDF, tačiau, žinoma, Italija supranta, kad kiekviena dvišalė partnerystė su JAV reiškia tam tikrus gynybos pramonės aspektus, griežtai derinamus su nacionalinio saugumo aspektais.

Interviu nr. 5: Per Olsson,* Švedija.

*Per Olsson yra Švedijos gynybos tyrimų agentūros (FOI) tyrėjas, išsakytos nuomonės yra jo paties ir neturėtų būti vertinamos kaip jo darbdavio požiūris.

I: Švedija turi gana didelę gynybos pramonę ES ir yra viena iš seniausių Sąjungos valstybių. Kaip dažnai nacionaliniai ir privatūs rangovai įeina į pramonę ir iš jos išeina? Ar įstojimo į šią pramonę ir iš jos išėjimo taisyklės yra lanksčios, ar veikia tokios, kad skatintų stabilumą?

R: Tai priklauso nuo rangovo tipo. Dideli pagrindiniai rangovai į rinką neįeina kelis dešimtmečius, Švedijos gynybos pramonėje dominuoja privatus rangovas „Saab AB“, turintis apie 70 procentų bendros vidaus rinkos ir eksporto su „BAE Systems Hägglunds“ ir „BAE Systems Bofors“ (dukterinės įmonės „US BAE Inc.“, kuri savo ruožtu yra dalis JK „BAE Systems“) - 2018 m. sudarė dar 10 procentų. Ši rinkos koncentracija įvyko po konsolidacijos laikotarpio 1990-aisiais ir 2000-aisiais, kai dėl sumažėjusių išlaidų Švedijos gynybos pramonė konsolidavosi ir internacionalizavosi. MVĮ gali patekti į pramonę kaip subrangovai pagrindiniams rangovams arba specializuoti mažesni pagrindiniai rangovai. Tačiau negaliu pateikti jokių naujų žaidėjų pavyzdžių. Švedija neturi nacionalinių rangovų, nes valstybės valdomą „Celsius AB“ privatizavo ir 2000 m. nusipirko „Saab AB“.

I: Ar griežtas biurokratinis aparatas, susijęs su viešųjų pirkimų taisyklėmis Švedijoje? Ar privatus ir nacionalinis sektoriai (ir jo darbuotojai) yra persipynę ir glaudžiai bendradarbiauja?

R: Tradiciškai pramonė ir biurokratija yra glaudžiai susiję nuo Antrojo pasaulinio karo ir per visą šaltąjį karą. Pramonės ir gynybos pramonės autonomija, turinti kompetenciją sukurti didžiąją dalį ginkluotųjų pajėgų naudojamos įrangos, buvo laikomos neatskiriama neutralios Švedijos nacionalinio saugumo politikos dalimi. Šiuo laikotarpiu tarptautinis bendradarbiavimas buvo ribotas. Po Šaltojo karo autonomijos poreikis sumažėjo, o vyriausybė labiau rūpinosi išlaidų mažinimu, priklausomybe nuo vidaus gynybos pramonės ir konkurencijos didinimu. Nuo 2000-ųjų atvirumas užsienio kompanijoms, užuot įsigijus naują įrangą, buvo skatinamas tarptautinė konkurencija ir bendradarbiavimas bei tarptautinė nuosavybė (tai leido įsigyti, pavyzdžiui, BAE. Ši politika buvo įtraukta į bendrą medžiagų tiekimo strategiją. ginkluotųjų pajėgų ir pirkimų agentūros „Defense Materiel Agency“ (FMW). Tačiau

FMV ir „Saab AB“ vis dar palaikė glaudžius ryšius su dauguma pagrindinių sutarčių, kurios vis dar vykdomos įvairiems „Saab“ padaliniams (koviniai lėktuvai, povandeniniai laivai, radarai) arba „BAE Systems Hägglunds“ (pėstininkų kovos mašinos) ar „BAE Systems Bofors“ (artilėrija). Neretai buvę ginkluotųjų pajėgų pareigūnai pradeda dirbti „Saab“ konsultantais po išėjimo į pensiją arba perėję karjerą. Ryšys tarp ginkluotųjų pajėgų, FMV ir pramonės vėl sustiprėjo po Rusijos 2014 m. Krymo aneksijos. Švedijos vyriausybė nustatė tris esminius saugumo interesus: kovinių lėktuvų pajėgumus, povandeninius pajėgumus ir neatsiejamas C4ISR pajėgumų dalis, siekiant išlaikyti ir plėtoti pramoninius ir techninius pajėgumus.

I: Kiek nepriklausomas yra gynybos sektorius? Ar jis (bent iš dalies) tarnauja nacionaliniams interesams, ar ji susiduria su iššūkiais kaip pramonė, galinti eiti ekonominiu, o ne saugumo keliu?

R: Švedijos gynybos pramonė / sektorius yra privati nuosavybė, tačiau istoriškai ji veikė kartu su vyriausybės saugumo prioritetais. Švedijos ginklų eksportas buvo ribotas iki 1990-ųjų pabaigos. Pasibaigus Šaltajam karui, buvo skatinama konsolidacija ir internacionalizacija, dėl kurios susilpnėjo pramonės ir vyriausybės ryšiai. 2016 m. 68 proc. gynybos ir saugumo bendrovių pajamų sudarė eksportas. Tačiau ryšiai išliko glaudūs, o Švedija vis dar daro didelę įtaką gynybos pramonei, nes ji beveik visada yra pirmas ir dažnai didžiausias klientas. Be to, Švedijos vyriausybė teikia pastovų pirkinų srautą ir finansuoja mokslinius tyrimus. Todėl pramonei reikėjo rasti pusiausvyrą tarp balansavimo didelėje eksporto rinkoje ir svarbiausių savo klientų ir namų rinkos saugumo poreikių tenkinimo.

Ar manote, kad Švedijos gynybos pramonė labiau orientuota į ekonomiką ar saugumą?

R: Kaip minėjau, pramonė stengiasi rasti pusiausvyrą tarp dalyvavimo didelėje eksporto rinkoje ir svarbiausių savo klientų ir namų rinkos saugumo poreikių tenkinimo. Šia prasme nebūtinai yra priešingas santykis tarp ekonomikos ir orientacijos į saugumą. Švedija nori naujų „Saab“ kovinių lėktuvų, o kaip pagrindiniam pirkėjui Švedijos ginkluotosioms pajėgoms reikia nurodyti orlaivio charakteristikas ir eksploatacinius reikalavimus. Tačiau norint sumažinti išlaidas, taip pat ginkluotosioms pajėgoms yra naudinga, kad šis orlaivis netaptų neparduodamas tarptautinėje rinkoje, ir jie palaiko „Saab“ teikdami bandomuosius atvejus. Vyriausybė neabejotinai nori, kad JAS 39 „Gripen E“ būtų sėkmingai eksportuojamas, nes tai sumažina masto ekonomijos sąnaudas ir padeda gilinti saugumo politikos ryšius su kitomis šalimis. Retkarčiais gynybos pramonė gali sudaryti sandorius, kurie, atrodo, nėra tiesiogiai

susiję su Švedija, pavyzdžiui, JAS 39 „Gripen C / D“ eksportas į Tailandą arba „JAS 39 Gripen E“ į Braziliją. Bet vėlgi, tai suteikia darbo galimybių gynybos pramonėje, o vyriausybė mano, kad tolesnė šios pramonės plėtra yra svarbi jos nacionaliniam saugumui. Vyriausybei taip pat patinka aukštos kvalifikacijos darbo galimybės, kurias suteikia gynybos pramonė.

Nepaisant to, vyriausybė nustato pramonės apribojimus, nustatydamą įstatymus, į kurias šalis ji negali eksportuoti. Visuomenės nuomonė (ir politikai) Švedijoje nėra labai linkusi į idėją parduoti ginklus, naudojamus konfliktuose ar abejotinuose autoritariniuose režimuose, todėl eksporto apribojimai yra gana griežti, atsižvelgiant į demokratijos ir humanitarinių standartų kriterijus. Pramonė, mano žiniomis, neprieštarauja tam, į kurias šalis eksportuoti ginklus.

I: Kaip Švedija vertina gana naujas ES gynybos iniciatyvas? Ar Švedija jas vertina kaip galimybę augti, ar būtinybę dalytis ištekliais su kitomis šalimis?

R: Iš dalies į tai siekiama atsakyti mūsų vykdomu tyrimu, todėl vėliau galėčiau pateikti geresnį (o gal ir šiek tiek geresnį) atsakymą.

Švedijos vyriausybė ir Švedijos gynybos pramonė apskritai teigiamai (bet ne entuziastingai) vertina naujausias ES gynybos iniciatyvas. Manau, kad Švedijai ir Švedijos gynybos pramonei svarbiausia ne tik galimybė patekti į rinką, kad augtų, bet ir ištekliai (masto ekonomija kuriant naują pažangią įrangą). Švedijos gynybos pramonė anksčiau dalyvavo keliuose bendruose Europos pajėgumų vystymo projektuose, pavyzdžiui, sraigtasparnio NH-90 ir raketų „IRIS-T“ bei „Meteor“. Kai kurie atvejai buvo sėkmingesni už kitus.

Tačiau Švedijos vyriausybės ir gynybos pramonės asociacija ne kartą išreiškė susirūpinimą dėl trečiųjų šalių, visų pirma JK ir JAV, pašalinimo. Švedija neseniai pradėjo bendradarbiauti su JK (ir Italija) kurdama naujos kartos kovinius lėktuvus. Švedija taip pat turi dvi stambias bendroves „BAE Systems Hägglunds“ (kovos mašinos) ir „BAE Systems Bofors“ (artilėrija ir amunicija), kurios priklauso JK „BAE Systems“ JAV skyriui. Švedija taip pat turi ir nori plėtoti dvišalius saugumo ryšius su JAV.

I: Ar Švedija už ar prieš, kad ES būtų atviresnė kitoms gynybos rinkoms (pavyzdžiui, JAV)? Ar Švedijai yra naudinga užtikrinti, kad kitos ES narės pirmenybę teiktų gynybos pirkimams iš vidaus? O gal bendradarbiavimas su ES nepriklausančiomis šalimis vertinamas kaip pranašumas kuriant stipresnius aljansus?

R: Švedija tikrai nori leisti dalyvauti trečiosioms šalims dėl priežasčių, kurias pateikiau atsakydamas į ankstesnį klausimą. JAV priklauso „BAE Systems Inc.“ „Hägglund“ ir „Bofors“, yra padidėjusi Švedijos svarba dvišaliam bendradarbiavimui saugumo srityje su JAV ir bendradarbiavimui dėl būsimų orlaivių su JK. Tačiau ir šiandien Švedijos gynybos pramonė palaiko tvirtus anglosaksų ir transatlantinius ryšius. Kovinis lėktuvas JAS 39 „Gripen“ naudoja JAV „General Electronic“ variklius, o Švedija iš JAV nusipirko „Patriot“ žemės-oro raketas. „Saab“ bendradarbiauja su JAV „Boeing“ kuriant treniravimui skirtą orlaivį. Dėl visų šių priežasčių, taip pat siekdama, kad JAV ir JK būtų įtrauktos ir įsipareigojusios Europos žemynui, susidūrusios su Rusijos agresija Rytų Europoje ir padidėjusiu atkaklumu Baltijos jūroje ir aplink ją, Švedija nori įtraukti trečiąsias šalis. Atsižvelgdama į visa tai, Švedija nesiekia užtikrinti, kad valstybės narės „perka europietiškus“, nors ir neprieštarautų, jei pirktų švedų produktus. Nors Švedija nėra NATO ar kito karinio aljanso dalis, bendradarbiavimas su ES nepriklausančiomis šalimis yra svarbus, jei ne gyvybiškai svarbus, formuojant tvirtą saugumo politinę ir politinę partnerystę, pirmiausia su JK ir JAV.

I: Kaip Švedija naudojasi naujomis ES saugumo ir gynybos priemonėmis (tokiomis kaip PeSCO, EDF, EDIDP ir kt.)?

R: Švedijos dalyvavimas PESCO programoje iki šiol apsiribojo keliais projektais, tokiais kaip „Airborne Air Attack“, *European Medical Command*, *Military mobility* ir dar keliais. Tikėtina, kad Švedija aktyviau dalyvaus EDF programose, jei ne kas kita, tai tam, kad „susigrąžintų“ dalį mokslinių tyrimų finansavimo, skirto iš nacionalinio biudžeto fondui. Švedijoje galioja biudžeto taisyklė, sakanti, kad papildomas finansavimas į ES biudžetą turi būti skiriamas iš tos pačios srities nacionaliniame biudžete, o tai pranoksta EDF tikslą, kai reikia padidinti bendrą finansavimą. Belieka laukti, ar Švedija, atsižvelgdama į dabartinį karinių išlaidų padidėjimą, pridės dar daugiau lėšų krašto apsaugos tyrimams, kad „užpildytų spragą“, kurią paliko EDF, ir taip padidins bendrą gynybos mokslinių tyrimų finansavimą.

I: Ar nuo padidėjusio ES saugumo ir gynybos politikos aktyvumo (laikotarpiu nuo 2016 m.) padidėjo Švedijos ir kitų valstybių narių bendradarbiavimas? Kuriose srityse pirmiausia?

R: Nesu tikras, ar bendradarbiavimas išaugo. Įrangos kūrimo laikas yra ilgas, todėl nuo 2016 m. vykdomos iniciatyvos gali duoti didelį potencialą, tačiau realių rezultatų nedaug. Kai kurios iniciatyvos yra vykdomos, pavyzdžiui, pirmiau minėtos PESCO iniciatyvos. Be to, apie tarptautinį

„bendradarbiavimą“ sprendžia gynybos pramonė, o ne Švedijos vyriausybė. Pavyzdžiui, „Saab“ nori pirkti radarus ir IR jutiklius iš Italijos / JK „Leonardo“ arba „Saab Kockums“ („Saab“ povandeninių laivų skyrius), nori įsigyti sonarus iš Norvegijos Kongsbergo, o tai yra verslo sprendimas, jei pasitikima subrangovu. Kaip minėta anksčiau, keletas stambesnių bendradarbiavimo projektų, kuriuos neseniai pradėjo Švedija, yra su ES nepriklausančiomis šalimis (nors Italija yra JK, Švedijos ir Italijos FCASC projekto dalis).

Interviu nr. 6: Respondentas, Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės asociacija.

I: Pirmiausia, norėčiau paklausti kokia dabar yra gynybos industrijos, gynybos pramonės situacija Lietuvoje, su santykiu NATO, su santykiu ES, kaip greitai tai yra besivystanti sritis pas mus, kiek tai dėmesio gauna? Ir kokia būtų bendra jūsų įžvalga apie pramonę?

R: Pirmiausia, pakomentuosiu mūsų Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės asociacijos rėmuose - turime 40 narių šiai dienai, taip pat narys yra lazerių asociacija, po kurios vėliava irgi yra atitinkamas kiekis įmonių, apie 30. Greitosios pagalbos asociacija - kaip sakome, 40 narių, bet bendroj sumoj vienijame apie 100 ūkio subjektų, kurie tame vienaip ar kitaip dalyvauja. Tai yra gynybos ir saugumo asociacija - apimam tas sritis ne tik KAM, bet ir Vidaus reikalų ministerijos ir jų padalinių įvairiausių, tai ir viešasis saugumas, ir policija, muitinė, SAT, ta prasme mūsų ta veikimo zona ir įsivaizdavimas, kad ne tik gynyba, bet ir saugumas įvairiausiom prasmėm. Dabar kokie nariai pas mus yra asociacijoje - mes daugiau gal esame tokie gamybininkai, ne mokslininkai. Turime savo tarpe ir mokslininkų, jie yra mūsų nariai, bet tokie daugiau praktikai, gamybininkai. Tai prekybininkai, kurie prekiauja, yra statybos įmonių, yra, kaip aš atstovauju, teisės paslaugos, kibernetinio saugumo įmonės - spektras gan platus. Bet bendrai kaip mūsų gynybos pramonė atrodo kitų ES šalių kontekste, bent jau mano nuomone, mes esame labai mažiukai. Pradžioj dar viskas vyksta. Ir visada man, kaip naujam žmogui, klausimas iškyla kodėl. Šalis jau tiek metų, gynyba ir saugumas visada svarbu, o kodėl ta pramonė taip neišsivysčiusi. Ir aš matau kelias problemas ir viena iš jų, kad nėra gero santykio su KAM. Nėra gero santykio su kariuomene. Jie gyvena savo gyvenimą, pramonė gyvena savo gyvenimą. Yra tokie būtini dalykiški ryšiai, bet kai pastebi kitose šalyse, nuvažiuoji į konferencijas, sėdi prie stalo mokslininkas, kuris generuoja idėjas, kariuomenė pasako ko jiems reikia ir kur reikia vystytis, o pramonininkas tas idėjas įgyvendina. Pagrindinis dalykas, kad nėra pas mus tos sąsajos, nėra tikrojo normalaus užsakovo. Arba tas užsakovas žiūri į mus, kaip į pramonę, kartais išgirstame tokių radikalių pasakymų, kad nėra

gynybos pramonės. Jų supratimu, kad yra ten dvi - trys įmonės. Siauresnis supratimas. Kokia Giraitė, sako, Broliai, kurie tiesiogiai dirba 80 ar 100 proc. tikrai gynybai.

O Europoje, nuvažiavus ir prie stalo sėdint, visos tos įmonės sako „mes gynybai darom tik 20-30 proc., 70-80 proc. yra įvairiausioms civilinėms reikmėm.“ O gaila, kad toks supratimas pas mus yra, kad jeigu tu nedirbi 100 proc. išimtinai gynybai, tu esi kažkoks mišrus. O mes pas save traktuojam, kad bet kuris prisilietimas, jei tu prisilieti prie gynybos ir saugumo, tu esi tos sistemos dalis.

I: O tai vis dėlto, kokie yra tie mūsų pajėgumai? Iš jūsų perspektyvos, bendraujant su įmonėm, yra platus spektras ar yra specializacijos konkrečios, ar tai yra dvigubo naudojimo produktai ir technologijos?

R: Daug mūsų įmonių dirba su dvigubos paskirties produktais, kuriems reikalingi ekonomikos ministerijos licencijavimo skyriaus įvairiausi leidimai. Europoje ta gynybos ir saugumo pramonė yra vertinama kaip didelės pridėtinės vertės. Ir žmogus uždirba toje pramonėje dirbdamas daugiau, ir vidutinis atlyginimas, ir sukuriama vertė ir panašiai - pas mus per tą dalyką yra per mažai žiūrima. Dirbantis žmogus toje pramonės šakoj yra produktyvesnis, gilesnis, sukuriantis daugiau pačiai ne tik produkto prasme, bet ir visai pramonei. Tai mes bandom per tą dalyką skatinti tokį požiūrį. Dabar, sakykim, ką dar reikia paminėti, kad mes esame šiek tiek išsiskaidę, vadinama ta didžioji asociacija, yra antra asociacija, ji daug mažesnė, bet ji yra arčiau prie mokslo. Ten yra keli nariai, kurie priklauso mokslo paskirčiai. Vienas iš tų pagrindinių mūsų uždavinių turėtų būti kaip tą mokslininką atvesti į pramonę. Nes jis dabar padaro kažkokį savo produktą - sukuria, patentuoja ir deda į stalčių. Nėra valstybės politikos kaip sujungti mokslą su pramone. Tai yra vienas iš iššūkių.

I: O negalvojate šių asociacijų apjungti? Lietuva turi dvi asociacijas ir dėl to nėra bendros, į kurią būtų galima kreiptis centralizuotai.

R: Bandėme, bet bent jau mūsų asociacijai nepavyko. Žinote, yra vieni didesni, kiti mažesni, ambicijos yra ir pas vienus, ir pas kitus. Ir tas bendras tikslas šiuo atveju nelabai nugalėjo. Nes įdirbis mūsų asociacijoje yra ir istorija ilgesnė, žmonių gali būti atitinkamos diskusijos, nuoskaudos iš kažkada, bet nemanau, kad tai yra pagrindinė priežastis, kodėl ta pramonė nesikonsoliduoja ir nejuda į priekį bendrai. Pagrindinė priežastis, vis dėlto, manau, yra ta, kad pačiame KAM'e jie turi nedidelį skyriuką, Mockaičio vadovaujamą, technologijos ir kažkas. Jų supratimas yra tik technologine prasme. Ne pramonės, o

technologinės. Kai mes pradėdame rodyti, kad NSPA konkursuose pernai dalyvavo 400 Lietuvos įmonių, šiemet jau 600, tai tas potencialas yra daug didesnis. Nesvarbu ar ten maistininkai, ar statybininkai ar kažkas, bet jie ES pramonei, tai visai gynybos karinei, gan nemažas iš mūsų pusės yra dalyvavimas, iš Lietuvos įmonių.

I: Būtent ateina iš pačių įmonių interesas, ar ne? Tai nėra skatinama valstybės ar KAM, bet būtent iš įmonių?

R: Taip, tai mes taip ir matom - jei sakyti apie potencialą, jei jau įmonės dalyvauja NSPA konkursuose, tai jie jau yra mūsų radaro zonoje. Potencialiai jie prie gynybos pramonės prisideda.

I: Gal žinote, koks yra dalyvavimo sėkmingumas?

R: Dabar neapsakysiu, kažkurią konferenciją žiūrėjau, bet ten buvo nuo atitinkamos sumos, tai buvo paminėtos dvi Lietuvos įmonės, kad laimėjo. Kaip patys NSPA pristatinėjo, kaip dalyvauti tuose konkursuose. Tai kurios ten buvo įmonės - vieni statybininkai, kiti tiekėjai, maisto turbūt.

I: O kokia yra asociacijos veikla? Ką konkrečiai darote? Aš suprantu, kad tai yra vystymo ir bendradarbiavimo platforma, bet ar jūs, kaip asociacija, kažkokius projektus skatinate teikti, dalyvauti ar panašiai?

R: Mes gal toks esame filtras, jei kalbant apie tavo darbą, kaip EDA ar PESCO, jie siunčia ne konkrečiom įmonėm, jie siunčia mums. Ir mes persiunčiame savo įmonėms, mes turime bendradarbiavimo sutartis su kitų šalių asociacijom. Mes turime bendradarbiavimo sutartis su KAM, SAT, muitine, toks yra tų įmonių, kaip čia pasakyti, stogas. Problemų surinkimas ir komunikavimas tų problemų įvairiom institucijom - ar dėl tos pačios dvigubos paskirties prekių su ekonomikos ministerija ar su gynybos ir saugumo komitetu Seime, ta prasme ir mūsų politikai yra nelinkę, kad eitų konkrečios įmonės, dėl atitinkamų priežasčių. Kadangi sritis jautri, kad ne pati įmonė eitų, jie labiau linkę yra, kad su atstovaujančiu asmeniu, su asociacija. Tai mes daugiau esam ir skatinantis, ir besirūpinantis, ir problemas surenkantis ir jas sprendžiantis darinys.

I: Sakykit, valstybės palaikymo šioje dalyje reikia? Nes jeigu EDA kreipiasi ar siunčia pasiūlymus jums, jūs su įmonėm bendraujat, kiek reikia to valstybės įsitraukimo ar KAM įsitraukimo ir kokio įsitraukimo reikia - ar tai turi būti politiniai sprendimai, politinės gairės, padedančios, ar tai turi būti finansinės paskatos, kaip jūs įsivaizduojate, kas padėtų tada?

R: Na, sakyčiau, kad labai reikia. Nes jei tos pačios įmonės jaučia, kad vietiniams nelabai reikia jų, ar dalyvaujant viešuose pirkimų konkursuose, ar kažkokiose diskusijose, ar besirenkant bet kurį produktą, tą taip vadinamą už sienos, užsienietiško, nelietuvišką, tos įmonės viską jaučia. Sako, esam pramonės dalis, esam čia, Lietuvoje ir mes norime, kad pirmiausia mus išklausytų, ką mes galime pasiūlyti, ką mes galime pateikti. Ir niekur ta pramonė, kadangi ji yra specifinė, gynybos, ji be palaikymo to galutinio vartotojo, kariuomenės ar KAM, ji niekur nesivysto. Nes tai yra bet kuris sukurtas produktas, kitose šalyse yra pirmiausi platforma mums savai, ypatingai žiūrime Suomijos pavyzdį ar tuos pačius estus, nors ir nemėgstam jų minėti, bet visuose tyrimuose jie ir EDA, ir PESCO programose keliom galvom lenkia net kitas labiau pažengusias šalis. Nes jie turi didžiulę paramą savo KAM ir net premjero. Konferencija paskutinė, kurią stebėjau internetu, tų pačių estų, tai premjeras sako įžanginį žodį, KAM ministras dalyvauja diskusijose, pranešimus daro. Nieko panašaus pas mus nėra. Tai yra neatsiejama sąsaja. Nesu aš didelis ekspertas, nesu nei buvęs kariškis, nei iš to vidaus galiu pasakyti, esu daugiau vadinamas verslininkas, paslaugų teikėjas, man irgi suprantama, kodėl taip savų nenorima. Neišaug naujas daigelis, jei tu jame nepadėsi visose programose. Taip ir čia turėtų būti, kad ne mūsiškiai ieškotų kontaktų Europoj per visus partnerius, kad ten trys nariai turi būti EDA programų ir panašiai, bet čia ir gal ta gynybos diplomatijos politika, kurios visiškai nėra. Kad mes jums, jūs mums, kažkurioms tai įmonėm ar tas pas gynybos ar ekonomikos atašė, atitinkamos diplomatijos. Daugelis yra tie klausimai, kur tas *promote'inimas* savo pramonės, ką ji turi, ką ji gali, turėtų būti daug didesnis.

Tarp savo asociacijos narių pasižiūrime ir nelabai kažką matome EDA ir PESCO programose. Ir klausiamo jų kokia priežastis, kad, pamatysi, gal yra kitos asociacijos įmonė. Ten Elsis dalyvauja keliuose projektuose, BPTI su Leonardo, bet jie eina ne per KAM liniją, bet tiesiai pas tuos partnerius ir diskutuoja. Kažkurioj programoje yra du variantai, jeigu prisideda 10 proc. KAM arba neprisideda. Bet tiksliai nepasakysiu, kuri ten. Tai nėra nė vienos, kur KAM būtų prisidėjęs, sako „į mus net nesikreipkit.“ Tai toks, gal iš mano lūpų skamba gal per griežta kritika, bet aš esu visada tas derybinis ir žaviuosi, kai prie bendro stalo prisėda visi, o pas mus to prisėdimo nėra. Kodėl jo nėra, kodėl taip visi išsiskaidę ir kodėl nėra apjungiančiosios grandies, tai čia gali būti ir tas pas mus išisaknijęs, kad viskas turi būti *in house*, neturi būti kažkokios paslaugos, prisileidimo, kad yra kažkokia ypatinga sritis ir tegul būna ji

atskirai. O kitus tas įsileidimas ir kooperavimasis yra daug geresnis. Dabar turime naują diskusiją dėl įvairių bokserių aptarnavimo, kur nuvažiavę į Londoną, į parodą, kalbame ir su vienu, ir su kitais, sako „mums viskas tinka, bet yra užsakovas, yra KAM, jis turi pasakyti, ar aptarnaus ir vystysis vietinio aptarnavimo pramonė ar ne.“ Kol kas dabar matome, kad viskas daroma *in house*, viską nori pasilikti sau. Priežastis jie patys matyt turėtų išdėstyti. Bet aš kaip daugiau prisilietęs prie valstybinio pasaulio matau, kad sunkiai atsisakoma tam tikrų funkcijų, viską turi norėti prie savęs, nesvarbu, kad kokybė ir greitai būtų matyt greitesnis.

I: Bet vis tiek kažkokį ryšį su KAM palaikote? Kokiais formatais, kaip dažnai bendraujate, kaip derinatės kažką ir ar iš viso derinatės?

R: Palaikome tą ryšį, sakykime, seniau būdavo viceministro lygmenyje, Misiūnas, dabar dabartinis kur yra, diskusija vyksta, bet nevyksta gyvi susitikimai ir tas pats Mockaitis yra verslui. Tai nėra padalinio ministerijoje, platesnio, kuris yra trys ar keturi žmonės, matyt prašosi dar daugiau etatų, bet nėra normalaus padalinio, kuris žiūrėtų plačiau. Nes jei esi užvardintas "technologijų padalinys" tai kas tau rūpi - pirmiausia tai, kaip esu įvardintas, tai tas ir rūpi. Jei vyksta kažkokie susitikimai kitose ministerijose, ar turime tą diskusiją ekonomikos ministerijoje, dėl gairių, dėl politikos gynybos pramonės, tai ateina irgi Mockaitis į tuos susitikimus arba jo kolegos. Mes iš to sprendžiame, kad jis yra toks atstovas diskusijai.

Dabar jaučiame, kad reikia vargo kelius nueiti, o nauda ta neapčiuopiama. Kalbant apie EDA, PESCO, darbo turi įdėti daug, savo produktą reklamuoti daug, o tikimybė laimėti, 10-11 proc. Tai ką daro lietuviai - jis irgi vertina, jei aš nesu labai žinomas ir kietas tam dalyke, ar verta leisti pinigus, kai aš neturiu paramos iš KAM, kai neturiu fondo lėšų. Jei pavyks, pavyks.

I: Iš tikrųjų tiems visiems vystymams ir projektų pateikimams, kaip sakote, reikia finansų, ir yra numatytas Gynybos inovacijų fondas, kurio rėmuose per dešimtmetį bus skirta 15 milijonų eurų. Tai kažkokie žingsniai iš valstybės irgi yra matomi, ar jie labiau ant popieriaus, bet be veiksmų?

R: Tas gal konkretesnis buvo minėtas 13,5 milijono, iš individualių verslininkų dar kas prisidės prie programos. Tai tas mums irgi labai įdomus ir ko aš bent jau tikiuosi, kad sujudins 100 *hakatonių*, 100 idėjų, gal išjudins mokslininkus, kas kažkur dirba taip vadinamuose „garažėliuose“ ar kažkur kitur kažkokios idėjos. Kiti mano kolegos gal kiek skeptiškesni, bet iš šio produkto kažko tikiuosi. Nes ten

idėja yra, kad per tris metus iš 100 atrenki 20, iš 20 atrenki 10 ir iš 10 kažkas išauna per dešimt metų. Tai aš manau, kad tai yra gražu. Ir kuo džiaugiuosi, kad ta idėja atiduota iš KAM Invegai. Nes Invega vis tiek yra daugiau, manau, verslo struktūra. KAM atstovai ten bus priežiūros komitete, bet į tą idėją žiūriu pozityviai, kad tam dalykui yra skirti tokie pinigai. Bet ar tai pakeis žmonių požiūrį KAM, kad mes neturim gynybos pramonės, turi atsirasti žmonių KAM, mano supratime, kurie norėtų, kad ta gynybos pramonė vystytųsi, o ne vien turėti faktą, kad nėra tos pramonės. Tada reikia galvoti kuria kryptim jas vystyti. Va tas pats PESCO projektai yra, kibernetinio saugumo centras, tai prisiimk tokią kibernetinio saugumo įmonę, IT įmonę, pas mus gi nemažai, vėl Estai pirmauja, mes antroj vietoj su kibernetiniu saugumu, tai priimk tas įmones. Daugiau prisitrauk. Antras projektas laimėtas, logistika, ar ne, tai jei mes išsiskiriam PESCO formate tais dviem projektais, tai vystykim bent jau tas įmones. Prisdėkime prie tų įmonių vystymo, ką mes Europai galim pateikti. Bet ką tu kalbi apie tas gaires, tavo žiniai dar įdomus dalykas, po gairių turėto eiti gairių įgyvendinimo planas. Iki šios dienos mes jo neturim ir tikriausiai neturėsime. 2018 metais išleistos gairės, kurios galioja iki 2026 metų, 2021 metai, neturime gairių įgyvendinimo plano. Ir dabartinė vadovybė, Ekonomikos ministerijos išvis kalba, kad tos gairės yra, kaip čia pasakyti, ministro patvirtintos, bet jokiaje vyriausybės programoje neaptartos. Ir jie neturi pagrindo tą gairių įgyvendinimo planą nunešti į vyriausybę, kuri patvirtintų. Tai paskutinę prieš kokią mėnesį turėjom diskusiją su ekonomikos viceministrėm, tai supratom, kad bus einama net skirtingu keliu, išvis tos gairės gal bus panaikintos ir išvis kažkas į tą vietą bus naujai diskutuojama.

I: Tai tiesiog planuojamas atnaujintas dokumentas ar apskritai kažkaip kitaip tą procesą suorganizuoti reikėtų?

R: Kaip jie mini, kad tam procesui, jis dabar yra pakabintas, buvusio ekonomikos ministro pasirašytas ir dabar kabo, deklaracinis dokumentas. O norint jį padaryti politiniu dokumentu, pagal kurį eitų ir įsitraukimas atitinkamų ministerijų, pas kurį eitų vyriausybės programos pinigai, jis turi atsidurti vyriausybėje. Į vyriausybės darbų planą, tai ta prasme mes tikėjomės, kad tos gairės yra ir pagal tai bus kažkas daroma, o dabar situacija, kad bus kažkoks tai naujas darinys, bet kada jis bus, kada atsiras, vat turim tris metus po gairių patvirtinimo ir neturim nieko konkretaus toliau, apart buvusių diskusijų ministerijose, tol, kol dar galėjome susitikti gyvai. Tai toks pakabintas procesas. Iš konkretesnių tai tas yra 15 milijonų, apčiuopiamesnis, ir tai laukiame sprendimo iš konkurencijos tarnybos, ar tai nėra valstybės parama. Nes juodraštis buvo paskelbtas, dabar turėtų atsirasti kažkada, iki kovo pabaigos turėjo

atsirasti kaip pagrindinis dokumentas, bet šiai dienai dar nėra, laukiame konkurencijos valstybės išvadų ar tai nėra valstybės parama, ar KAM, ar kažkam. Bet, tikėkimės, kad išvada bus teigiama.

I: Ir ką tai keis iš esmės?

R: Kad jie galės paleisti patį produktą, nes dabar jis dar nėra paleistas. Jeigu bus gautas toks sprendimas, jie leis sąlygas rizikos kapitalistų paieškai. Tada šeši mėnesiai ar trys ir ta programa neprasidės anksčiau nei 2022 metais. Bet kažkas konkretnio, apčiuopiamesnio, yra. Bent jau skambinau praeitą savaitę, klausiau, ar nėra panaikinti pinigai, kaip dabar visur naikinama. Tai minėjo, kad nėra panaikinta.

I: Galbūt iš užsienio asociacijų patirties galite atsakyti, kaip kitose valstybėse situacija arba kaip vyksta tas bendradarbiavimas tarp valstybės ir pramonės, ar jis greitesnis, spartesnis, efektyvesnis?

R: Daug geresnis. Gal mes ten nedarom apie kai kurias šalis, kai tie didieji Europos ar prancūzai ar italai priėjo, jie yra konglomeratai, susilieję, jau ten politika ir pan. Bet mes žiūrime tas mažesnes Suomija, Estija, kur daug daugiau idėjų generuojama. Daugiau pati valstybė dalyvauja tų pramonininkų skatinime. Kai pasižiūri, nebeatsimenu ten tiksliai ar iš 120 naujų idėjų toje pačioje EDA ar kažkuriam ten produkte, 20 pateikia estai. Lietuva 0.

I: O bendrai ar matosi koks nors Lietuvos pramonės įsitraukimo į būtent Europos Sąjungos formatus suaktyvėjimas? Ar didėja bendradarbiavimas su kitomis valstybėmis?

R: Aš pats savo asociacijos ribose tos mūsų nelabai matau, bet kiek skaitome, kad BPTI ir Elsis, na, reikia pagirti juos, kad kažkuriam formate dalyvauja. Nes jeigu tu įeini į tą lauką, paskui esi tam lauke. Būtų gal noras, kad daugiau mūsų įmonių įeitų į tuos konsorciumus, taip vadinamus bendradarbiavimo kažkokias sutartis. Jeigu eina vienas produktas, paskui galbūt kažkuris kitas produktas, jo tobulinimas, žmogiški ryšiai, įdirbis tas pats pagal tas programas. Bet ką jie padarė aš manau, jie padarė be apie KAM įsikišimo, be kažkokių politikų URM ar KAM dalyvavimo. Tai jų pačių kaip verslininkų, iniciatyva, tas pavyko.

Tai čia irgi yra atitinkama diplomatijos dalis. Gi, jei nuvažiavus susitinki žmones, kurie KAM žmonės EDA struktūrose. Ne ekonomikos ministerijos, ne URM, tai čia kaip kokie yra politika po stogu,

toks žmogus, nuvažiavęs savo politiką ir propaguoja, neatsiras kažko naujesnio. O mes norime daugiau ekonomikos, tuose dalykuose, tuose EDA ir visuose ar PESCO projektuose. O dabar yra tokia daugiau gynybos, diplomatijos, diplomatijos dalykai ar buvimo ten struktūrose dalykai, nes tie patys žmonės gi jie išvažiuoja dviem trimis metams, jie sugrįžta į ta pačia KAM struktūrą, kaip čia gražiau, kad per daug nesukritikavus, jeigu tu nuvažiuoji, tau nuvažiuojant turi išskelti tikslus, ką tu turi pasiekti. Ar kažkoks bendradarbiavimas, kad atsirastų ar produktas, ar kad įmonę supažindinti. Mano toks įsivaizdavimas, o dabar mes tokio neįsivaizduojame.

I: EDA, pavyzdžiui, ruošia Koordinuotas kasmetinius pajėgumų peržiūras (CARD), kur atvažiuoja EDA žmonės į KAM, vertina pajėgumus, poreikius ir t. t. Ar jūs kaip asociacija esate įtraukta į tą procesą?

R: Pirmą kartą tą girdžiu. Iš tavęs pirmą kartą girdžiu. Netgi nežinojau. Kaip pas mus tas yra struktūrizuota dar kada kai kuriuos tuos *promote inimo* dalykus atiduodam MITAi, kad tie atstovai jie važiuoja ne į KAM, dar kol galėjo važiuoti iki visos pandemijos. Važiuodavau pas MITA ir MITA darydavo renginius. Tai net ne KAM renginius darydavo, o MITA.

I: Tai, jūsų nuomone, turėtų pirmiausiai atsirasti glaudesnis bendradarbiavimas tarp Krašto apsaugos ministerijos ir pramonės ir ypač, na, turbūt per jus pirmiausia ir būtų tas bendradarbiavimas kaip asociacijos?

R: Prioritetai, politika, kažkokia tai, visų šalių KAM turi. O mūsų KAM neturi, mūsų KAM, kaip sakai, yra daugiau ne europinis, o NATO, Amerika, bendradarbiavimas, pramonė kažkur tai nuošalyje. Tiek, kiek reikia, kokioms logistinėms operacijoms, įrengimui, skelbiant konkursus ir pan. Bet nėra tokio kompleksinio įtraukimo. Kaip aš traktuojau, žmogus iš pašalies. Bet jeigu mes esam gynybos pramonėje, ir patriotizmas kaip šauliai kokie. Nu tai visa mūsų pramonė irgi turėtų būti tokie pat patriotai. Įvykus kažkokiam vienam ar kitam konfliktui, ar tai turėtų būti sisteminė dalis. O dabar dabar kažkoks toks, kaip išeina, atskiras vienetas, kaip norite gyvenkite.

I: O formuojant kažkokias gaires ir strategijas, ar į jus kreipiasi kaip į asociaciją ir kur jus įtraukė, pavyzdžiui?

R: Tik persiunčia informaciją, jeigu jie kažką gauna, bet mes negauname iš tos pačios EDA Briuselio. Bet kažkokių didelių, naujų iniciatyvų, kad pasišnekame apie tą ar apie aną daugiau eina iš mūsų. Iš KAM pusės tų iniciatyvų ten nelabai reikia. Sakau, jie turi tokį supratimą, kad nėra pas mus pramonės. Jie turi tokį supratimą ir neturi didelio noro parodyti kuria kryptimi vystomės, kur prioritetai. Aišku, visi dabar šneka, kad gamyklų nepristatysime, didelių monstrų nepritrauksime. Tai turi būti technologijos, kibernetinis saugumas, IT dalis, bet tas irgi kažkur tai protokoluota nieko panašaus nėra.

I: Tai apibendrintumėte situaciją, jog yra pertrūkis tarp pačios gynybos pramonės suvokimo?

R: Tai dar daugiau galiu pasakyti, kad netgi požymio Statistikos departamente nėra tokio kaip gynybos pramonės įmonė, ir netgi patarė, kad nebūkit tokios požymio ir nereikia, nes čia prisideda ir kitos problematikos. Gal girdėjai kokie bankiniai atsiskaitymai gynybos pramonė žiūrėjo, bankai su atitinkamu įtarimu, mes gyvename nelengvoje aplinkoje tos dvigubos paskirties. Skaitai straipsnius, kurie eina dabar ten, pro muitinę vežė kažkur ar kažkas, šešėliai yra metami. Ir mes jaučiame, kad ta pati gynybos pramonė ne tik palaikymo neturi, ji yra kaip apkasuose. Nes jeigu banko palaikymo nėra ir padidintas dėmesys kaip pinigų plovėjai, mus panašiai tikrina kaip pinigų plovėjus. Mažai Lietuvos gynybos pramonės įmonių dirba su trečiosiomis šalimis, Afrika ir ten padidintas dėmesys. Dvigubos paskirties - irgi, nauja politika eina, kad griežtinsime, darysime ir pan., ir tas toks įėjimo barjerų į tą pramonės šaką nėra, didelių, bet aplinka ji nėra smagi. Ir tas mane neramina, ar ji ne tik kad nesivystys, bet gali būti, kad ji ir mažės. Jeigu toliau visų institucijų ne tik kad palaikymo nebus, bet tu, versle būdamas, galvoji, ar man verta tada būti. Kam reikia papildomo galvos skausmo, save deklaruoti kaip gynybos pramonės šaką - geriau sudalyvauju tam pačiam 600 įmonių NSPA ir aš nedeklaruoju savęs, kaip gynybos pramonės šakos. Galiu būti pirkimuose yra nebūtinai būti gynybos pramone.

I: Įdomu, nes gynybos industrija užsienyje yra laikoma didele, stipria ir pelninga šaka. Tai kodėl Lietuvoje yra susiformavusi tokia reputacija, gal turite išvalgą? Kodėl toks vaizdas? Kodėl toks tikrinimas bankų yra toks, lyg ir reputacija prasta būtų, bet lyg ir nėra priežasčių?

R: Sunku pasakyti, bet, matyt, pagrinde tai yra darbo su trečiosioms šalimis. Nes, kaip sakai, didieji gigantai, jie turi kitus įėjimo šaltinius ir kitas paramas į tas šalis. O mūsų dar gal eina ir tas senasis šleifas, nes tos kai kurios įmonės yra įsisteigusios, kur nepriklauso mūsų asociacijai, bet girdime įvairius ten to sraigtasparnio, jie remontuoja būtent senos, taip vadinamos su Rytų šalių sraigtasparnius. Tai irgi

užsideda atitinkamas antspaudas. Bet iš kitos pusės pasižiūrėjus, tai ta kompetencija, ką tu turi daryti? Tu tame ir turi dirbti, jeigu tu kažkada tais sraigtasparniais skraidei, išmanymo turi, žinai tiekimo grandines, tai tu ir išnaudoji save tokioje srityje. Tai kitas dalykas, gal ko nepadaryta po nepriklausomybės, kad ta viena kita gamykla, bendradarbiaujant tam ar Europos ar NATO kontekste, aš manau, kad tikrai būtų nepamašiusi. Tada esi kažkoks centras, apie tave vystosi, yra bendradarbiavimas, tai va to dalyko neįvyko. Visada buvo tie santykiai ne gaminančios šalies, o perkančios šalies. Ir tas mentalitetas yra likęs, mes viską perkame. Kaip tu sakai, kodėl aš ta sritim susidomėjau, va irgi, įsivaizduoju ilgus metus pradirbęs bankininkystėje, skaitydamas tą visą informaciją, na tai tikrai žinomos įmonės. Įdomi sritis, taip vadinami du procentai nuo BVP - tai yra nemaži pinigai šalies mastu, gynybos ir pan. Tai kaip jie pasiskirsto, kaip jie įsilieja į ekonomiką irgi yra svarbu. To nematau, nu kaip čia gražiau pasakius, paklausi to pačio KAM, jie ras šimtus atsakymų, kad algoms, aptarnavimui, pravalgymui, logistikai, infrastruktūros gerinimui ir pan., bet mano įsivaizdavimu turėtų dalis pinigų vystymui ateities. Ne tik, kad suvartojome, gavo kažkas algas, kažką nusipirkome, bet ką mes sukuriame iš tų dviejų procentų, va tas turėtų būti svarbu. Ir visai valstybei turėtų būti svarbu, ne tik pasakymas, kad lieka Lietuvoje, bet koku būdu jie lieka. Tada kokia ateitis iš to sukuriama. Mano matymas ir įsivaizdavimas toks. Ne vien tik gaunam ir išleidžiam, pravalgom, bet ir ką sukuriame. Kitas dalykas dar įdomūs, kad tų remdamas tą pramonę, ir kai matai tą visa Europą, kai susėda prie stalo, sakiau 70, 30, blogesniais laikais, kai jie traktuoja konfliktų daugiau, geresniais. 80 - 20 proporcija - ji kinta. Iš tų vadinamų lėšų augini ne vien tik tai tą gynybos pramonę, augini ir tą civilinę pramonę. Nes nedirba niekas šimtu procentų vien tik tai gynybai. Ir yra irgi toks geras indikatorius, kitas dalykas, žmones vystai. Nes kur pagrindiniai pasiekimai, kaip mes sakome: lazeriai, ar ne, IT. Jeigu kažkur kažkas sukuria vieną dalyką, sukurs ir kitą. Į protus įdedi pinigus. Tas protas toje srityje yra produktyvesnis.

I: Ačiū už Jūsų įžvalgas.

Interviu nr. 7: Respondentas, Europos gynybos agentūra.

I: Pirmiausiai, pastaruoju metu, nuo 2016-ųjų, prasidėjo intensyvus laikotarpis ES saugumo ir gynybos ir politikoje bendrai ir atsirado tokios iniciatyvos kaip PESCO, EDF, EDIDP. Kokia yra Europos gynybos agentūros rolė šituose visuose projektuose, naujose iniciatyvose?

R: Visą laiką ES buvo matoma kaip tokia, ypatingai Krašto apsaugos ministerijoj, Lietuvoj, kada NATO yra pirminis tikslas ir integracija buvo dar šviežia tuo metu. Ir Europos Sąjunga visada buvo matoma vis tiek kaip toks ekonominis labiau, bendradarbiavimo, Šengeno, mokymosi ir visa kita darinys, organizacija ir tikrai ne gynybinė. Netgi kai jau buvo pasiektas lygis, kada jau buvo sukurta Europos saugumo ir gynybos politika, paskui vėliau CSDP su Lisabonos sutartim, vis tiek ji buvo matoma kaip toks įrankis tų šalių, kurios nori vykdyti krizių valdymo operacijas, išorėje Europos Sąjungos, bet tikrai ne jau kas liečia industriją, gynybą, pajėgumus, planavimą - tai nebuvo niekada lyg leidžiama apie tai pagalvoti. Nors prancūzai galbūt jie vieninteliai, kurie bandydavo su ispanais, italais kažkiek garsiai apie tai pasvarstyt.

Netgi dirbdamas EEAS su partnerystėm, mano darbas buvo grynai vystyti, priartinti arčiau Rytų partnerius, galbūt tai kaip ir sąlyginis integracijos aspektas, kaip mes tą patį darėm, lyg prisidėdami prie operacijų ES ir NATO, tikėdamiesi, kad partneriai irgi pamatys, kad mes norim prisidėt, ne tik susiintegruoti, bet ir prisidėti, kažką duoti. Netgi dirbant tuo metu irgi matydavosi, kad labai viskas neaišku, link kur visa tai eina. Tuo metu dar Komisija apskritai buvo tabu kalbėti apie gynybą kaip tokią. "Defence" tai buvo tiesiog nenaudojamas žodis. *Security* - taip, bet tikrai ne defence. Kadangi mes pinigėlių prašydavom iš Komisijos renginiams Rytų partnerystės platformos kontekste paremti, kadangi tai buvo CSDP renginiai su Rytų partneriais, tai būdavo labai sunku gauti pinigus, nes ten yra defence žodis - *Common security and defence policy*, tai jūs ten turbūt su operacijom, sako, kažką. Bet mes gaudavom pinigus ir darydavom renginius.

Tada prasidėjo jau lyg tai garsai apie tai, kad lyg tai Komisija pradeda svarstyti, kad kažką reikėtų galbūt prisidėti, nes grėsmės - aneksija Ukrainos, migracija, teroristiniai išpuoliai Paryžiuj ir panašiai. Ir tas po truputėlį augo, tik tai atgarsiai ateidavo, kad lyg tai kažkas vyksta. Ir tada prasidėjo ta vadinamoji *preparatory action*, tai buvo visiškai pirminis bandomasis testas ir, beje, su Agentūra. Pabandyti R&T srityje skirti pinigėlių ir paremti mažas kompanijas ar industrines kompanijas, kurios teiktų projektines paraiškas ir bandytų vystyti kažkokius ar tai studijas, ar prototipus. Vėlgi, ne prototipus, nes tai buvo R&T srityje, daugiau tyrimų srityje. Buvo pirmieji žingsneliai tokie ir iš tikrųjų dar ir dabar ta pati Komisija, jeigu kalbėt apie Komisiją, yra visiškai ateiviai, kas liečia gynybą. Ten, aišku, dirba jau irgi žmonės iš ministerijų gynybos ir kariuomenės, ir buvę pagrindė veteranai visokie priimti, su kostiumais dabar. Tai ten yra atsiradę tokių šiek tiek išmanančių, bet kadangi tai yra didžiulis darinys, komisija, tai yra molekulinio dydžio ta celė, kuri gynybos fondo kontekste bando dabar vystyti tą failą.

Netgi dirbdamas taip ilgai su saugumu ir gynyba, ir Europos Sąjungos netgi, apie Agentūrą aš negirdėdavau visiškai nieko. Vėlgi, toks kažkoks labai techninis, neįdomus darinys, projektai,

programos, kurie įdomūs tik patiems tiems, kurie ten dalyvauja. Niekas apie tai nei rašydavo, nei kalbėdavo, pradedant net Ashton arba Mogherini, jos ten net nevažiudavo, nors realiai jos jų vadovės buvo, kaip ir dabar Borrelis yra šiaip pagrindinis mūsų vadovas. Jis dar irgi pas mus nebuvo atvažiavęs. Tai kaip pavyzdį rodau netgi, koks yra požiūris organizacijos viduje į tam tikrus dalykus.

Bet tai neatspindi, kas yra būtent nuo 2016 metų pasiekta ir koks progresas padarytas bendrai ES ir Agentūra labai stipriai prisidėjo ir tebeprisideda. Galbūt lengviau paaiškinti būtų, kadangi mes nesam vieninteliai žaidėjai kaip agentūra šiame visame gynybos pajėgumų vystyme, nors esam pagrindiniai, nesam vieninteliai. Norint suprasti Europos saugumo ir gynybos planavimą ir apskritai, kaip jis vyksta šiuo metu, įskaitant ir Komisiją, mes turim suprasti visas tas iniciatyvas, šiuo metu vykstančias ES, kartu ir kaip jos yra susijusios. Nes būna, žmonės, dažnai lygina PESCO su NATO arba CARD su NATO, arba EDF su NATO, kai neįmanoma sulyginti vieno iš jų su NATO, kas vyksta NATO. Reikia visada visus kartu turėti omenyje ir kaip jie sąveikauja, tada aiškiau yra suprasti. Toje scheme, kurią parengė EDA, ne visi patenkinti buvo, kaip buvo atvaizduoti, pavyzdžiui, Komisijos vaidmuo, EDF - jie mato save pirma, paskui visa kita.

I: Man labai įdomus aspektas, kad pirmiausiai su EDF yra akcentuojama Komisija, keista šioje vietoje apskritai, kad taip susidėliojo viskas su institucijomis.

R: Iš esmės čia yra kitas niuansas, bet tarp institucijų yra tokios tarsi trintys ar kartais konkurencijos ir kovos netgi. Jos suryja labai didelę dalį mūsų laiko, jeigu atvirai. Nors mes lyg ir dirbam šalim narėm, kadangi yra prikurta daug institucijų, yra daug procedūrų, raportavimų, atsakomybių, daug susiję su tuo, ką mes darom Komisijoje ir EEAS, ir karinis štabas yra, ir Taryboj. Tas automatiškai užprogramuoja labai daug tam tikro poreikio koordinuotis, bet automatiškai ir konkurenciją, nes visi nori būti labiau matomi, girdimi, galbūt netgi valdyti kitus, tas automatiškai įneša labai daug papildomų niuansų ir mus išvargina, reikia pripažinti. Bet tas irgi yra plusas, kad toje kovoje mes irgi prieiname tam tikro geresnio vardiklio arba rezultato. Ta diskusija priveda mus prie geresnių rezultatų, kas irgi išeina į naudą šalims narėms.

2016-aisiais metais įvyko tai, kad buvo parengta Globali strategija, kuri *triggerino*, taip sakant, pagaliau sukūrimą visų šitų iniciatyvų, kurios, vėlgi, nebuvo naujos. Pavyzdžiui, PESCO buvo paminėtas jau sutartyje, 10 protokolais. Jos yra politinės stipriai, ypač PESCO, jos kaip ir visos kartu, neskaitant CDP, visos atsirado vienu metu - CARD, PESCO ir EDF. Bet kaip pasakiau, žingsneliai pirmi buvo šiek tiek anksčiau pradėti, dėl to svarbu jas visas kartu ir paminėti. Žiniai, pirmiausia tai, kad yra sutariama tarp šalių narių ir taip pat Briuselyje, kas svarbu paminėti, tarp institucijų, kad CDP, kuris yra gimęs

EDA, yra ir prioritetai gynybos pajėgumų, kurie atsiranda iš CDP, yra naudojami kaip pagrindinė referencija tiek CARD'e, tiek PESCO, tiek EDF'e. Tai yra labai svarbu, kadangi mes turime vieną sąrašą prioritetų, į kurias sritis investuoti, ar tai būtų šalių nacionaliniai pajėgumai, ar tai būtų industrijos, kas yra EDF, beje, tai yra industrija iš esmės. Mes naudojame vieną sąrašą 11 prioritetų, kurie paskutinį kartą atnaujinti 2018 metais, bet berods nuo 2008 ar kelintų metų šitas planas vystomas. Jis yra tvirtinamas gynybos ministrų. Visi ES gynybos ministrai būtinai EDA *framework'e*, kadangi ES, kaip žinia, gynybos tarybos tokios kaip nėra, tai gynybos ministrai neturi jokios teisinės galios, deja, kol kas Taryboje priiminėti sprendimus. Tik ministrai užsienio reikalų gali priimti sprendimus Tarybos, rekomendacijas. Jie politiškai, pavyzdžiui, buvo ministrų susitikimas, tai jie politiškai patvirtino Tarybos išvadas, politiškai. Bet realiai Gabrielius atvažiavęs su kolegomis patvirtiną kaip dokumentą, o Anušauskas negalėjo patvirtinti. Tai šitas tvirtinamas būtent EDA kontekste, nes mes turime gynybos ministrų *steering board'q*, kur teisiškai jie gali patvirtinti. Viskas prasideda nuo prioritetų, kurie, sakoma, yra suderinami su NATO prioritetais irgi, nes mes užtikriname, kad nebūtų dubliavimosi ir informuoja šie prioritetai CARD, PESCO ir EDF. CARD yra instrumentas, kuris pradėtas 2017 m., mes pernai lapkritį pirmą kartą pristatėme CARD raportą. CARD yra instrumentas, kuris parengiamas atsižvelgiant į tai, ką mums šalys narės duoda, ką jos raportuoja, apie tai, kaip jos įgyvendina prioritetus. Ir tai susiję su pajėgumų vystymo prioritetais, operaciniais pajėgumais, bet šį kartą mes taip pat žiūrėjome ir R&T, ir industriją. Reiškia, kokie yra programos nacionalinės, žingsniai daromi, sprendimų priėmimas, pinigai, kaip integruojami ES prioritetai sostinėse. Tai šitas instrumentas - mes surenkam informaciją, mes važiuojam į kiekvieną sostinę kas du metus, mūsų komanda, ir susitinkam su pagrindiniais *planneriais* kiekvienoje ES šalyje, išskyrus Daniją, nes jie nedalyvauja. Ir tokiu būdu iš pirminių šaltinių surenkam informaciją apie, pavyzdžiui, Lietuvos nacionalinius prioritetus, prioritetus NATO ir ES kontekste ir kitur, jei yra. Iš to parengiame tokią individualią analizę kiekvienai šaliai, kaip mes matom, kur jie eina, ką jie daro ir kur jie investuoja ir kaip tai atitinka CDP prioritetus. Tada parengiame apibendrintą, tikrai ne individualią, viešą raportą, kuris parodo tendencijas, į kurią pusę mes kryptame: tai liečia gynybos biudžetus, investicijas į programas, R&T ir panašiai.

Mūsų ekspertai išanalizuoja, kas vyksta Lietuvoje, Vokietijoje, ir sakom, mes matome, kad galėtų šalys bendradarbiauti šituose projektuose, juos galėtų kartu *launchinti*. Tai mes identifikavome su CARD apie 100 tokių projektų, iš kurių pusė yra susiję su pajėgumų vystymu, kita pusė su R&T. Identifikavome tokias 6 *focus areas*, kurios yra visa apimančios, didelės, brangios, kuriose reikia daug šalių, kad jos kooperuotųsi ir pinigais, ir žmonėmis. Kaip, pavyzdžiui *defence in space*, tai yra turbūt viena brangiausių

apskritai sričių, kur labai brangu yra ir ne visi gali sau tai leisti. Prancūzai lyderiauja šioje srityje ir jie bandys lyderiauti ir ES.

Identifikavus tuos apie 100 projektų galimų, mes sakom, kad juos reikėtų arba *launchinti* PESCO kontekste, arba EDF, arba abiejuose, nes jie susiję. Šiai dienai yra EDIDP programa, prasidėjusi 2 metai prieš EDF. Tai iš paskutinių 2020 m. 16 projektų net 9 yra tiesiogiai susiję su PESCO. Jie kaip ir PESCO yra, tik šiek tiek kitokie, nes ten industriniai aspektai jau yra. CARD informuoja abi iniciatyvas ir iš to rekomenduojama naudoti tuos projektus, bet nebūtinai: šalys narės gali ir savo atnešti, tai nacionališkai subtilu ir specifiška, daug įvairiausių poreikių skirtingose šalyse.

I: Šitoje vietoje norėčiau paklausti, kaip valstybės reaguoja į jūsų rekomendacijas ir projektus? Ar jos atsižvelgia, ar visgi yra linkusios labiau siūlyti savo projektus?

R: Labai teisingas klausimas, visos šalys pirmiausiai galvoja apie save ir tik apie save. Ir tai yra labai normalu, ypač kas liečia saugumą ir gynybą, nes kitaip ir negali būti. Tai turi būti suprantama nuo pat pradžių. Netgi kaip mes dabar tikimės, kad ES prioritetai ir tai, ką mes darome, bus automatiškai priimta nacionališkai ir įrašyta į dokumentus, yra labai labai naivu, dėl to, kad netgi man patiko vienos iš šalių atstovas sakė, kad "netgi kai mes įstojom į NATO, užtruko ilgą laiką, kol vietos karininkija ir *planneriai* priėmė NATO *target'us* kaip savo nacionalinius prioritetus. Visada išliko ir išlieka nacionaliniai tos valstybės prioritetai kaip pagrindiniai, bet tik dabar, po tiek metų, mes jau asimiliavom ir NATO, ir nacionalinius, ir mes suprantam, kad NATO yra ne mažiau svarbu. Jūs dabar čia tik pradėjot, tai neįmanoma, čia užtruks labai ilgą laiką." Yra planavimo ciklai, gynybos pajėgumai apskritai yra toks dalykas, kuris neįvyksta per naktį, užtrunka metais, kol tu vieną kažkokį daiktą - tanką, lėktuvą ar laivą - pirmiausiai suprojektuoti, *requirements* parengti, paskui yra eilės procedūrų šitų projektų ir jie yra labai brangūs, reikalauja ir politikų ilgo įsipareigojimo, nes dažniausiai nesutampa su viena kadencija. Užtrunka, pavyzdžiui 10 metų. 10 metų, jeigu technologija nėra nauja. Jeigu nauja technologija, tai automatiškai gali 15-20 metų u-trukti parengimas. Tai tie ciklai yra, į tai reikia atsižvelgti. Tai atsakant į klausimą, šalys narės su dideliu skepticizmu priima viską apskritai, kas čia vyksta, ypatingai mūsų šalys, mūsų regiono šalys. Yra įvairios priežastys, kad Lietuvai, pavyzdžiui, tai, kas yra šiai dienai, įdarbinti žmonės, kurie dirba su NATO planavimu ir panašiai, yra labai užsiėmę, jiems pakanka tų procedūrų ir nepakanka pinigų, o čia atsiranda dar papildoma našta, papildomas raportavimas, papildomas dalyvavimas posėdžiuose, derybos ir poreikis duoti pinigus, prisidėti vystant pajėgumus. Tai labai su

dideliu skepticizmu, vėlgi, ir dėl tos istorijos, kad mes nematom ES kaip gynybinio aljanso, kuris nėra ir turbūt nebus, nes NATO išliks.

Bet čia aš noriu pabrėžti labai svarbų aspektą, kuo skiriasi ES ir NATO. Pirmiausia, aišku, kaip minimum yra tai, kad visos pusės pripažįsta, kad yra *single set of forces* kaip toks, kad negali būt papildomų skirtingų kariuomenių skirtingiems tikslams. Tai yra vienos kariuomenės, naudojamos arba tam, arba tam, kai yra poreikis. Kitas momentas, kad NATO pripažįstama išlieka pagrindinis gynybinis aljansas, o kas vyksta čia pas mus ES, yra kaip ir papildomai prie to gynybinio aljanso bendradarbiavimas tarp šalių narių, vystant pajėgumus bendradarbiaujant. Ne tai, kad Lietuva viena kažką daro, bet kad ji kooperuojasi, o tas kooperavimasis automatiškai padaro gėrybe tuo, kad taupai pinigus, kad daliniesi informacija, kas yra R&T srityje kosmiškai svarbu, nes technologijos žengia į priekį, Europa atsilieka, reikia dalintis, vienas kitą palaikyti. Ir tai, kad standartizavimas, kad nebūtų skirtingi prototipai arba *equipments* arba *capabilities*, kurios yra skirtingo pobūdžio ir nesuderinamos karo lauke galų gale. Labai svarbu, kad šalys kartu vysto bendrus standartus ir poreikius. Tuo pačiu Europa tampa stipresnė, pajėgesnė ir papildo NATO. Tas vadinamas *European pillar*, kad NATO, ko amerikiečiai visada labai prašydavo ir tikėdavosi iš Europos, kaip kažkas gerai pasakė, "nuo Antrojo pasaulinio karo, jeigu atsiverstum bet kurį Amerikos laikraštį, visur rašydavo, kad Europa turi skirti daugiau gynybai" ir pagaliau Europa pradėjo tai daryti ir panašu, kad Amerikai pradėjo nepatikti. Irgi įdomus aspektas, kodėl jiems tai nepatinka, kai jie to prašė nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos? Čia atsiranda ir pačios objektas - industrinė konkurencija. Jos nereikia bijoti paminėti, nes tai yra šalia visų politikų ir vertybių, ir noro apginti Europą, yra nežmoniško dydžio konkurencija, kylanti iš grynai verslo, pramonės. Tai yra irgi natūralu. Mes, lietuviai, esam maži žaidėjai čia, nes mes neturim karinės pramonės, mes turim *SMEs*, kurie irgi yra labai stiprūs, bet mes nesam tie žaidėjai, kurie diktuoūt sąlygas. Tai vyksta kitam lygyje, tos vadinamos *Letter of intent*, pasirašytas tarp didžiųjų Europos pramonių, tai jie yra žaidėjai iš tikrųjų. Europos pramonės atsilikimo didžiulio nuo Amerikos, bet taip pat nuo Azijos, beje ir net nuo Rusijos tam tikrais atvejais. Tikslas buvo ne tik PESCO, bet ypatingai EDF sukūrimas - sustiprinti bent kažkiek, stimuliuoti tą pramonę. Tai tik norėjau pabrėžti, kad skirtumas yra tai, kad visos šitos iniciatyvos kartais pristatomos kaip kažkokia priešprieša NATO, tai yra visiška nesąmonė. Tai yra daugiau kad sustiprinti Europos pajėgumus.

Dėl ko iki šiol nėra trečiųjų šalių, tai antrinis aspektas, kad yra pramonė, kad yra konkurencija. Pinigai yra ES, kas yra mūsų mokesčių mokėtojų pinigai, pirmiausiai turi eiti mūsų pramonei, o paskui žiūrėti, galbūt atitektų ir kitiems kažkiek. Dėl to tam tikros šalys labai nenoriai kalbėjo apie pritraukimą kitų, trečiųjų šalių, į PESCO ir EDF. Tai automatiškai sukėlė labai daug įtampų, su amerikiečiais ypatingai,

kaip žinia. Bet vėlgi, dėl suprantamų priežasčių, nes jie yra mums tikrai stiprūs partneriai, bet Lietuva tikrai niekada neišdrįstų pasakyti „palauk“, o yra kitos šalys, kurios ES išdrįsta taip pasakyti. Tai jie jiems pasakė „palauk“, tai nuo 2016 m. Amerika negali tapti partnere Europos gynybos agentūrai dėl šios priežasties, nes derybos yra užblokuotos tam tikrų ES šalių ir vėlgi, dėl to, kad sakoma, ką jūs mums atnešite? Ar atnešit konkurenciją, ar stipresnę savo pramonę, o gal leiskit mums pirma susitvarkyt. Aš šioje vietoje visiškai sutinku su šituo požiūriu, kad jeigu labai stipriai bendradarbiauti, kartu dirbti, bet nereikia skubėti atverti to, ko pats turbūt nesugebėsi atlaikyti, su tokia didžiule galia, kokia yra ten. Reikia tiesiog labai gražiai balansuoti tarp to, ką mes galim patys padaryti, ir tarp to, kur mes galim ir privalom bendradarbiauti. Reikia nebijoti atskirti šitų dalykų.

Bet vėlgi, čia yra daug politikos ir kartais lengva pasakyti, bet daug sunkiau yra padaryti.

I: Man įdomu tai, kad kalbant apie ES gynybos pramonę, atrodo, kad susikerta politinis ir ekonominis aspektai, nes iš dalies be bendradarbiavimo su trečiosiomis šalimis, nebus palaikymo iš kai kurių šalių, pavyzdžiui, Italijos. Prancūzai yra turbūt labiausiai tai blokuojantys. Tai vis dėlto, tas politinis bendradarbiavimas reikalingas, bet tuo pačiu metu ekonominis noras pirkti Europietišką produktą, vis dėlto, industrija paklūsta labiau politinei ar ekonominei valiai?

R: Labai svarbus aspektas, kad industrija niekam neturi per daug paklusti. Tai yra tiesiog verslas - jie daro pinigus, daro produktus. Man patiko, buvom į lenkų industriją nuvažiaavę, sako, „jūs galite mums nešti kiek norit tuos savo prioritetus, mes negaminsim to, ko iš mūsų nepirks.“ tai jie gamina tai, ką iš jų perka. Tai rodo, kas *drive'ina* industriją - klientai. Jiems neįdomu, perka Izraelis, Amerika ar prancūzai. Dėl to yra politika. Politika atsiranda dėl to, kad prioritetus pirmiausiai nustato ne industrija, o šalys, ko joms reikia. Industrija prioritetus nustatys pagal poreikius ir pagal tai, kas perka. Dėl to tie prioritetai kartais yra ne tai, kad priverstiniai, bet ko šalys ilgalaikiškai, nes vėlgi, kalbant apie analizes, CARD ir panašiai, žiūrima *short, medium, long term*, tai yra 2035 metai ir pan. Nežiūrima, ko man šiandien arba rytoj reikia arba ką turtingos šalys iš manęs nupirks, bet žiūrima, ko mums reikia šiandien, kad apginti savo šalį, kad ji būtų konkurencinga, stipri industrijos srityje. Tam tikrus *skills* irgi išvystyti, kad nereiktų būnant krizėje priklausyti nuo Kinijos, Rusijos ar Amerikos, kaip buvo su COVID. Tai ta autonomija vadinama yra daugiau apie tai, arba bent jau kaip mes, lietuviai, matom. Prancūzai gal mato daugiau autonomiją nuo NATO didesnę, kas yra labai pavojinga, mes ten raudoną liniją iš karto įsijungiam. Bet ta autonomija, man atrodo, yra labai protinga, nes čia bet kuri įmonė, jie visada irgi nori būti kuo stipresni, turėti *supply chain* tokią, kuri būtų garantuota. Tai ta tokia autonomija yra politinė, bet tik politikai ir gali

sau leisti duoti tokius prioritetus, gaires ir, sakoma, kad mes tada informuojam industriją, mes pasakom, ko mums reikės artimiausius 20 metų. Industrija sako "labai gerai, ar pirksit iš mūsų?" Tai čia atsiranda įsipareigojimas pirkti europietišką prekę. Dėl to net ir dokumentuose yra surašyta, kad turi būti pirmiausiai prieinami pirkiniai Europoje, ir paskui tik kitiems.

Teisingai pastebėjai, kad ypatingai gynybos pramonė yra labai stipriai perpinta su Amerika, vien imant Švediją, Skandinavus - ten apskritai labai didelė dalis paimta amerikiečių. Dėl to jie yra aršiausi kovotojai, kad juos kuo greičiau pritraukti. Bet yra toks niuansas. Kadangi tikslas yra stiprinti technologinius pajėgumus, tu įsileidi iš esmės pagrindinį konkurentą į vidų. Tai natūralu, kad jis darys taip, kad tau nepavyktų tapti tuo stipriuoju. Čia yra tokia priešprieša, sutinku. Pats būdamas lietuvis, kai supranti, kad Amerika duoda daug ir mes jiems daug skolingi, dar daug metų būsim. Bet kaip išlaikyti tą balansą, kad su jais draugauti, bendradarbiauti, bet tuo pačiu ir savo raumenis auginti, nes tu nežinai, kas atsitiks. Reikia. Čia atsiranda diplomatija ir politika, kur reikia balansuoti. EDF'e tai amerikiečiai man atrodo tikrai gali dalyvauti, nėra uždaryta. Bet PESCO yra labai politinis, ten kur yra prioritetai, tik tarp šalių bendradarbiavimas, yra tikslas stiprinti tarp mūsų pirmiausiai pačių, paskui su trečiom šalim. Sakom, PESCO nėra *capacity building for partners* instrumentas, tai yra Europos Sąjungai. Tai tokia realybė yra ir dėl to amerikiečius priėmė į *Military mobility* projektą, nes ten yra nulis industrijos, dėl to buvo lengvas pirmas bandymas.

I: Kaip sakėte, pirmiausiai valstybės žiūri į save. Didžiosios valstybės yra arčiau konkuravimo su JAV, bet ką daryti tokioms valstybėms, kaip Lietuvai? Ar mes turime vis tiek ištraukti į naujas ES iniciatyvas? Ar jose yra vietos mažoms industrijoms? Ar vis dėlto reikėtų orientuotis į kitas rinkas?

R: Labai svarbu suprasti, kaip vyksta procesas. Kompanijos, kurios dirba su gynybos industrijom Europoje ir ne tik, Lietuvoje, mano nuostabai, yra labai jų nemažai, ir jos labai yra stiprios, aš kalbu apie milijonines apyvartas. Mes kartais žiūrim iš tos vyriausybės pusės, tiek kiek aš žinau, tai tiek ir yra, tai būna ir kad aš daug nežinau, kiek yra jau gerai. Aš tą sužinojau, kai mes buvom Vilniuje su buvusiu agentūros vadovu, 2019 m. *Snow meeting'e*, buvom KAM'e, paprašėm susitikimo su Lietuvos industrija, su asociacija gynybos industrijos ir pakviestų kad kažkokias kompanijas. Galiu paminėti, čia aktualu, nes buvo sukviesti aktyviausi arba tie, kurie domisi ES, arba jau kurie kažką daro. Kai mes, kartais ir KAM pats, nekritikuoju KAM, bet jie tiesiog neturi pinigų - Lietuva neskiria R&T, nes nėra intereso, tai nėra ir to ryšio tarp kompanijų ir valdžios, nėra informacijos dalinimosi, prastas ryšys. Kai pavyzdžiui Italijoje,

Prancūzijoje yra tamprus ryšys, nes yra užsakymai, pirkimai, ilgalaikės programos, atstovai tarp ministerijų, yra reguliarūs derinimai - yra visai kitas procesas, pas mus jo nėra. Bet kai atėjo tos kompanijos ir paaiškėjo, kalbant, kur būtų interesas, diktuoja poreikiai. Dalyvauja su Leonardo, Thales, Saab kompanijom. Jie tik kelis pavyzdžiui pavardino, ten milijoniniai kontraktai. Tai čia tik tie, kurie atėjo, ten prie stalo 6 ar 5 sėdėjo. Jie nesiskundžia ir jie net neprašo, nes jie tiesiog savo keliais randa tų kontaktų, kontraktų, jie vertinami, nes jie turi, ką pasiūlyti, produktai yra. Jie tiesiog tada duoda tuos nišinius pajėgumus arba nišinę *know-how*, kurio baisiai reikia. Sako, kad *SMEs* yra iš esmės tie *startup'ai*, tai yra visa ko pagrindas, nes be jų didžiosios irgi nevažiuotų. Tai pavyzdžiui, vienas iš tų, berods, PADR, už 80 mln. buvo, kur Leonardo laimėjo, jame dalyvauja 40 skirtingų kompanijų, tai rodo irgi, koks plusas ES yra, kad ji sutraukia visus ir jame dalyvauja ta lietuviška kompanija ar net dvi. Jiems kartais net nebūtina aplikuoti būnant mažiukėms, galbūt jie mažiau šansų turi, bet jie kooperuojasi po to su didžiaisiais, tai toks tikslas ir yra. Ir toks tikslas ir to *CARD focus areas*, kad didieji, kurie gali, kurie turi, jie pradeda, rodo kelią, jie generuoja diskusijas, platformas, o mažesni ateina ir prisideda tuo, kuo sugeba. Tai galiu paminėti, kas ten buvo apsilankę, beje, viena iš aktyviausių įstaigų, kuri ir dalyvauja EDA *Captech'uose* vadinamuose, tokios yra darbo grupės, kuriose šalys narės apie industriją diskutuoja, labai specifinėmis temomis, tai BPTI. Jie dalyvauja ar 2, ar 3 tuose *Captech'uose*. Jie taip pat yra, berods, laimėję Horizon 2020, PADR, gavo *grant'ą* konsorciume su Leonardo ir pan. Toliau yra Expla kompanija, tai su lazeriais.

Ką reiškia dalyvavimas *Captech'uose*, tai jie ne kiek ten kažkokį verslą padaro, bet tai yra platforma užmegzti kontaktus, jie susitinka su kitų šalių kompanijom ir taip išsina į kitus vandenius tokiu būdu. Tai EDA vienas iš vaidmenų yra sudaryti platformą. Mes esam sukūrę ir Marketplace. Komisija, kaip žinia, turi labai specifinę sprendimų priėmimo procedūrą, vadinamą *comitology*, kur šalys narės turi, Komisija sako, daug gali, bet iš tikrųjų Komisija viską nusprendžia. Tai mes sudarėm tokią galimybę *business-to-business*, *government-to-government* ir *government-to-business*, va tokias platformas, kad jie prieš einant į EDF diskusijas dėl *work program*, jie ateitų pas mus, kaip ir neutralią vyriausybinių zoną, ir pasidalintų savo idėjomis, ką jie svarsto pateikti. Taip jie pažiūri, kas juos paremtų, industrijas ir panašiai. Tai tas kol kas vyksta vangiai, bet mes bandom tą išvystyti, nes tame etape, kai kūrėsi EDF, EDIDP, EDA labai aktyviai siūlėsi, kad mes galim būti ta platforma, kur generuojam, prioritetai, tas *bottom-up approach*, kad mes nuo ekspertinio lygio rekomenduojame politikams arba sprendimų priėmėjams, į kurią pusę eiti, o ne *top-down*, kur jau ateina politikai ar direktoriai ir sako "tu darysi šitaip, nes taip reikia." Tai mes labai vystom ir propaguojam tą *bottom-up approach*, kad rekomenduot tam tikras ekspertų sugeneruotas idėjas, projektus priėmėjams.

I: O kas gali patekti į tas platformas, kaip į jas patenkama? Į *business-to-business, government-to-government* ir *government-to-business*?

R: Mes dirbame tik su ministerijomis ir tik su gynybos pramonės asociacijomis. Mes su individualiomis kompanijomis nedirbam. Nes kiekviena šalis turi nacionalinę asociaciją ir jos pasitelkiamos, kad atrinktų tinkamas kompanijas. Žinoma, turbūt tada ministerijos pasiderina šiek tiek su industrija ir jie kartu nusprendžia, bet įvairiai, nuo šalies priklauso. Bet mes patys nekviečiame kompanijų, nes to negalime.

Beje, tie patys Vizbarai buvo atvažiuavę į Agentūrą kažkada, ne dėl to, kad jiems trūktų užsakymų, bet jie tiesiog nori irgi išeiti į kitus vandenis, kontaktus užmegzti, galbūt naujų idėjų rasti. Idėjos yra šito verslo brangiausia dalis. Visi medžioja, kur tik gali. Tai mes sudarom tą platformą. Yra daug politikos ir mes sakėm, kadangi EDA pagal ES sutartį mes esam įsteigti, pagrindinis mūsų etatas yra padėti šalim narėm vystyti gynybos pajėgumus, tai kai kūrėsi EDF, mes sakėm, kad siūlom padėti įgyvendinti projektus, kai jie bus pradėti, nes mūsų toks darbas. Šiai dienai yra EDA virš 300 vykstančių projektų. Tai mes ir patirtį, ir *know-how* turim, ir šalys narės sakė kategoriškai ne, agentūra čia nereikalinga. Tiksliau EK buvo labai agresyvi šioje vietoje, nes jie suprato, kad ateina didžiuliai pinigai, milijardai, matomumas, politinis matomumas, jų svaris. Kažkokia menka, mažytė Agentūra su keliais šimtais žmonių nediktuos jiems sąlygų, užtenka, kad prioritetai ateina iš čia, to pakanka, sakė, mes patys suvaldysim pinigus. Vietoj to, kad tuos 200 žmonių, kurie yra išlaikomi ES mokesčių mokėtojų, jie sukūrė 3 naujus skyrius po 60 žmonių. Čia yra politinis sprendimas. Vadinasi, jie sakė, patys viską darys, mums jūsų nereikia. Bet dabar jie mato, kad patys visko neapsidirba. Kai buvo PADR, buvo vystomas grynai kaip ir turėtų būti, nes jie su mumis sudarė delegavimo sutartį ir jie skirdavo pinigus, jie, EK, nusprendavo, kur pinigus skirt, bet mes kartu padėdavom atrinkti projektus su ekspertais. Įgyvendinimas irgi vykdavo per mus - būdavo pinigai skirti, papildomai žmonių priimta, nes reikia daug darbo. Bet visos šalys narės, Komisija, Agentūra sakė fantastiškai veikia mechanizmas, nes čia yra žinios, ekspertizė, čia pinigai, prioritetai, viskas kaip ir gerai, modelis buvo patikrintas. Bet kada prasidėjo vat tas didesnis žaidimas ir tie didesni pinigai, EDIDP, sakė, ačiū, buvo labai malonu su jumis dirbti, bet dabar mes patys padarysim. Tai čia visiška politika. Čia jokio praktiškumo ar panašiai. Bet ilgalaikėj perspektyvoj mes matom, kad vis tiek jie atsigręš į mus, jie dabar iš mūsų ima daug, nes mes turim... netgi tie pajėgumų prioritetai, jie turi du instrumentus kaip OSRA ir KSA. Tai šitie du yra dalis, kuri įneša prioritetus, susijusius su R&T. Irgi yra šalys narės, diskutuoja, kokie prioritetai R&T srityje turėtų būti artimiausius 5 ar 20 metų. Komisijai baisiai to reikia, nes jie neturi tokių bendruomenių, su kuriomis galėtų diskutuoti,

kurios iškristalيزuoja tuos prioritetus. Jie tiesiog paima produktą iš mūsų. Bet kai eina jau darbas su industrija, jie nori viską patys daryti. Šalys narės ir dabar jau neapsidirba, yra daug noro, bet iš PESCO 47 projektų jau 6 įgyvendinami su mūsų pagalba, taip pat iš EDIDP 2 projektai pas mus ateina, nes jie nori pagalbos tiesiog. Tas tarptautinis bendradarbiavimas yra tam tikra specifika, kur reikalinga kitų organizacijų pagalba. Pavyzdžiui, yra OCCAR, kur vyksta pirkimai, tai Lietuvos *boxerių* įsigijimas vyko per OCCAR, nes Lietuva nesugebėtų to padaryti, reikia nežmoniškai daug žmonių, procedūros yra tam tikros, įsisavinimas, yra labai sudėtingi procesai. Dėl to yra tos organizacijos sukurtos, jas reikia išnaudoti. Komisija tik dabar bando papildomai kurti tai, ko niekada neturėjo. Ir aš giliai tikiu, kad ir neturės, nes gynybos ministerijos niekada su Komisija nedirbo, nėra nei žinių nei KAM, nei EK apie gynybos planavimą. Jau ateina ženklai, ir iš Paryžiaus ateina, iš pajėgumų direktoratų visokių - jie dabar bijo, kad jeigu EK prisamdys daugiau žmonių su karine ekspertize, jie iš viso pradės ignoruoti vyriausybes, EDA, nes tai yra tarpvyriausybiniis, Taryba. Komisija yra savarankiška, sakys, mes patys žinom, ko jums reikia, mums patarė gerai, čia dabar investuosim. Jie tada taptų gynybos planuotojais, kas yra visiškai *no-go*, tai yra raudona linija. Netgi kariuomenės sostinėse neleidžia kartais ministrams politikams kištis į karinį planavimą, o čia Komisija nori pradėti žaist tą žaidimą. Kai tuo tarpu EK vaidmuo yra tik stiprinti industriją. Yra tokie labai jautrūs žaidimai, galios pusiausvyros, ypač Briuselyje, kur mes bandom atsvarą daryti tai viršvalstybinei EK galiai, šalys narės labai bijo šitos komisijos, bet tuo pačiu bijo jos ir su ja draugauti nori - Komisija turi daug svertų, kai derasi dėl 7 metų finansinės perspektyvos ir kalba eina apie tiltus, elektros laidus, mokyklas, sveikatos sistemas, ir sako, gal galit ir čia mus paremti.

I: Man susidaro įspūdis, kad Agentūra siūlo *bottom-up* priegią, o EK - atvirkščiai?

R: Jie sudaro įspūdį, kad irgi bando stipriai atsižvelgti į šalių norus, bet taip suformuota sprendimų priėmimo procedūra, kad jie realiai gali viską nuspręsti, kaip jie nori. Dažniausiai taip ir yra: kaip kažkas pasakė, Komisija tariasi tariasi, derybos derybos su šalim, bet 90% finale nusprendžia Komisija, nes tokia procedūra yra. Na, nusprendžia EK, jeigu šalys nesutaria, nėra kompromiso, kai šalys pešasi, sako, mes daugiau laukti nebegalim, darysim šitaip. Šalys narės neturi, ką pasakyti, jos neturi galių. Jeigu šalys sutaria, yra kompromisas, tai ir Komisija tada taip daro. Bet jeigu jos nesutaria, o šitoj srity, manau, niekada nesutars, nes yra konkurencija, kas gaus pinigus. Nes čia grynai pinigai, politikos čia mažiau. Tai yra tokių nešališkumo grėsmių, tada aišku, stipresni, galingesni dažniau laimės. Komisijoje irgi yra žmonės, kurie turi savo pažiūras ir nuomones. Dėl to labai svarbu gynybos srityje stiprinti tą

tarpvvyriausybiškumą. Agentūros toks vienintelis darbas, bet ir apskritai, Tarybos vaidmenį, Tarybos *oversight* vadinamą, kaip vyksta gyvenimas, PESCO, EP vaidmuo irgi svarbus. Ką pavyko išsiderėti, kad EDF *regulation* yra įrašyta agentūra - bent jau įrašyta. Mes, skirtingai nuo EEAS, mes galim ateiti ir pateikti savo požiūrį, kas yra juokinga, nes tai neturi jokios galios, bet bent jau mums leidžia pasisakyti. Mums leidžia sakyti, kad jie atsižvelgti turi į mūsų nuomonę, nes mes atstovaujame šalių narių interesus. CARD yra paminėtas irgi EDF *regulation*, jie turi atsižvelgti, kas rekomenduojama CARD, bet gali ir ignoruoti.

I: Kalbant apie tarpvvyriausybinių bendradarbiavimą, ar jūs pastebėjote didžiųjų industrijų norą plėsti savo partnerių lauką? Ar didžiosios valstybės orientuojasi į kitas didžiąsias valstybes? Ar matomas platesnis bendradarbiavimas?

R: Tikrai taip, geras pavyzdys yra estai. Jie sugeba labai gerai susiintegruoti ir mato naudą, ko mums, lietuviams, labai trūksta, kalbant apie politinę dalį. Jie šitam žaidime randa savo nišą jau. EDIDP kontekste estų vadovaujamas konsorciumas laimėjo 35 ar kiek mln. Eur. investiciją. Jie vadovauja ir dabar jau *cyber* yra užmarštis, dabar jie fokusuojasi į *unmanned ground systems*. Jie prisistatinėja pasauliui lyderiaujanti šalis šioje srityje, bet jie kryptingai visose srityse ne tik kalba, bet ir daro - jie laimėjo rimtą konsorciumą ir po jais yra keletas šalių ir didžiųjų, kaip Prancūzija, ir jie vadovaus įgyvendinant šitą projektą. Užtenka šito vieno pavyzdžio. Jie tokį patį projektą *launch'ino* ir PESCO kontekste. Kompanija jau yra net sukūrę *unmanned ground system* ir jie EUTM Mali buvo išsiųsti bandymams, kur minas išiminėja. Yra įtraukti žmonės, ekspertai, kompanijos ir ne vieni metai jie dirba toje srityje. Investuoja ir praktiškai, ir į matomumą. Yra fantastika. Jie gaus naudą iš viso to, kas čia vyksta, šalia tų visų politinių diskusijų apie NATO naudą, transatlantinę, bet reikia turėti raudonas linijas, bet gali šalia ir dirbti. Lietuva, nereikia sakyti, irgi su kibernetiniu projektu mes vieni lyderiaujančių PESCO kontekste. Lyderiaujantys tuo, kad jis yra labiausiai pažengęs, lyginant su visais kitais projektais. Bet ką noriu pasakyti, kad ES labai svarbu yra ne tik žvelgti į savo kiemą: ko man reikia, pasiimu, visa kita man neįdomu. Tas kartais jaučiasi, kad man įdomu čia, o visa kita ne. Reikia siekti pritraukti daugiau šalių, bendradarbiauti, tuo mes stipresni tampam ir projektai geresni tampa. Gal iššūkis būna didelis tame, kad mūsų šalims, regiono šalims, toks būna per siauras požiūris į visa tai, kas vyksta. Kai prasidėjo 2016 m. kūrimas šitų iniciatyvų, ne kiek siūlymai atėdavo, ką daryti, kai viskas buvo tik kuriama nuo nulio, o blokavimas atėdavo - to nedaryt, ano nedaryt. Niekada nesakys, ką kaip reikia daryti, bet ko nedaryti. Tai tada viskas atsigula ant didžiųjų valstybių pečių, kurios turi idėjų ir noro, nes reikia kažką sukurti.

Galbūt skiriasi ES nuo NATO šitoj vietoj stipriai, nes NATO daugiau darai, ką liepia, nes NATO yra *targets*, kurių negali pasirinkti. Jeigu nepadarysi, būsi baudžiamas. ES nėra jokių bausmių, viskas yra savanoriškai, bet kūrybos principu ir noru bendradarbiauti paremta. Verslas greičiausiai ir prisitaiko, nes jie yra *drive 'nami* šitos kūrybos, naujovių, tai atneša pelną, naujus atradimus. O politikos yra šiek tiek sąstingis mūsų regione, kad viskas yra negerai automatiškai. Estai mato daug ką gerai.

I: Ar iš tiesų Lietuvoje nėra pramonės industrijos vystymo strateginės krypties? Ar yra santykis tarp valstybės ir pramonės įmonių?

R: Tas ir yra, nenoriu kritikuoti, kad nėra, tiksliai nežinau, vis tiek yra planai ir strategijos, kuria kryptimi eiti, bet kaip visada, planai turi būti paremti veiksmais. Planas kartais sau ir lieka. Bet kalbant apie estus, kaip jie laimėjo konsorciumą. Tai tikrai nebuvo vienos nakties avantiūra - jie turėjo kelis metus tai planuoti, generuoti pinigus, žmones, planuoti, įtikinti kitas šalis, kad juos paremtų. Čia yra pinigai, kuriuos turi sudėti, ekspertai turi susitarti standartus, *requirements*, tai jie kryptingai su ta sritim dirbo kažkiek metų ir to išdavoje valdžia rėmė industriją savo ir jie turėjo lobint stipriai Briusely. Sprendimų priėmimas yra kiek keistas. Jie pasiekė, tai yra bendro darbo rezultatas kelių metų. Tai tie planai reikalingi, bet reikalinga ir aiški kryptis. Dabar matosi kibernetika galbūt ant bangos pas mus, bet nebūtinai, gal tie patys lazeriai - mes nuo seno tokie stiprūs, irgi galima imti. Bet reikia kalbėti apie tai, sakyti, su visokiais flangais, *Captech 'uose* kaip minimum dalyvauti, kalbėti, tada tu girdimas, tavęs pradeda klausti, domėtis, mano, kad geriausi ekspertai. Tada projektai ateina iš to. Bet industrijos jos pačios susitvarko, joms darbų užtenka, tai čia valdžiai pačiai reikia proaktyviai dalyvauti. Iš mano įspūdžio, kad trūksta pas mus, reikėtų galbūt kažkaip geriau. Pirmiausiai, nežiūrėti į ES kaip į priešą arba tai, kas menkina mūsų narystę NATO, o kaip galimybių paketą nežmonišką, kaip sveikatos srity, kaip švietime. Turint raudonas linijas, jų neperžengiant, reikia imti maksimumą, kas yra skiriama čia. Neateis ir nepasakys, ką daryt, turi pats kurti, generuoti idėjas, kontaktus megzti, kažką siūlyti, ne blokuoti. Reikia keisti *mindset'q*.

I: Apibendrinant, ar ES gynybos pramonė vis dėlto turi galimybes labiau integruotis tarp valstybių ir padidinti bendradarbiavimą, sustiprinti industriją?

R: Tikrai taip, čia tik laiko klausimas. Jau dabar šalys narės gynybos planavime pradeda atsižvelgti ir į ciklus EDF, labai svarbu finansiniai ciklai. EDF gali dalyvauti tik tada, kai pats pinigus atneši, tai privalai

iš anksto planuotis, ką duotum, jei laimėtum. Kitas dalykas, cikliški planavimai arba analizė, kur mes einame su CARD, tai kas 2 metus toliau tikrai vyks, taip pat vyksta PESCO kontekste apžvalga kasmet, tai manau, viskas dar labiau augs į didesnę politinę defencę *dialogue* tarp Briuselio ir šalių narių. Neišvengiamai, automatiškai viskas integruosis, manau. Tie pinigai kiekvienais metais po milijardą iš Komisijos ateis. Tai šiaip maži pinigai, nes tai tik 20 procentų, PESCO 30 procentų gali gauti konsorciumas, kur dalyvauja daug šalių. Nėra kažkokie tai pinigai, kiti net neskuba jų imti, nes kai kurios didelės šalys, planuotojai, sako geriau nedės projektų į PESCO, nes žino, kad jų valdžia pinigus tikrai duos, o čia dar reikia aplikuoti ir nežinai, ar gausi. Bet visada yra rizikos. O jos daugiau yra politinės, kad neprisižaisti su tuo, kad labai mūsų klubas uždaras. Turint omeny, kad stipriai kai kurios kompanijos ir šalys jau yra priklausomos stipriai nuo trečiųjų šalių, yra politikos, tai grėsmė yra, kalbant apie PESCO, mažiau apie EDF, kad iš tų 25 narių gali sumažėti - taip gali įvykti, neatmesčiau tokios grėsmės, nes požiūriai labai stipriai skiriasi Taryboje, kai vyksta derybos. Labai skiriasi požiūriai į tai, kas vyksta, motyvacijos, noras kurti arba blokuoti. Tai kol kas dabar viskas eina į emociškai labai blogą pusę. Bus matyti, interesai nugalės dažniausiai. Reikia neprisižaisti. O didžiosios šalys neatmestų tokio varianto ir nemanytų, kad yra blogai, jei kai kurios šalys pasitrauktų, nes jos nerodo jokio intereso kartais eiti į priekį, mato tik blogį PESCO, kaip atsvarą NATO. Būtų gerai, kad tai nežlugtų. Jei sumažėtų narių skaičius, tai automatiškai taptų mažiau įtraukiu, čia kažkieno kito, o ne mano. Toks *dividing* faktorius atsiranda, tai neveda į niekur - čia ES tuomet praranda visą svertą, kad mes kartu. Bet tokių ženklų atsiranda, bent jau verbaliai.

I: Ar čia pastaruoju metu tokių ženklų atsiranda?

R: Nuo pat pradžių, nes čia reikia žiūrėti plačiau. ES yra ekonominis aljansas. Saugumo, gynybos, užsienio reikalai visada buvo tarp vyriausybių. Tai visada išliks jautriu klausimu, tiesiog turi būti valia derėtis ir ieškoti kompromiso. Jei to nelieta, nelieta ir bendros politikos. Kol dar visi turi kantrybės derėtis, tol ji bus. Linkėčiau nepasiekti to momento, kai subyram ir einam savo keliais. Mes - kovot su Rusija, kiti - su Afrika ir patys sau. Reiktų kažkaip išlaikyti tą, gal pavyks.

I: Ačiū labai už įdomų ir išsamų interviu.

Interviu nr. 8: Respondentas, Krašto apsaugos ministerija.

I: ES gynybos industrija ir apskritai gynybos sritis pastaruoju metu (nuo maždaug 2016 m.) gauna daugiau dėmesio inicijuojant naujus projektus ir įrankius (PESCO, EDF, EDIDP ir pan.). Kaip šios iniciatyvos keičia nusistovėjusį balansą gynybos industrijoje? Ar matomas koks nors pokytis, kalbant apie didžiausias gynybos industrijas turinčias valstybes (Prancūziją, Italiją, Vokietiją ir kitas), pavyzdžiui, jų didėjantis noras bendradarbiauti?

R: Visų pirma atkreipčiau dėmesį į žodį „bendradarbiauti“. Bendradarbiavimui būtini bent du subjektai. Jei didžiosios šalys turi išvystytą gynybos pramonę ir ilgametes tradicijas, tai kalbant apie Lietuvą, čia tėra gynybos pramonės užuomazgos. Todėl pilnavertis bendradarbiavimas, mano nuomone, yra komplikuoatas, sunkiai įmanomas. Prancūzijos, Italijos, Vokietijos noras bendradarbiauti yra suaktyvėjęs, bet tik tiek kiek tai yra privalu dėl EK nurodymų ir reikalavimų.

I: Ar naujos iniciatyvos skatina ES valstybių narių bendradarbiavimą?

R: Taip, EDF yra nuostatos, kurios suformuoja privalomą bendro vystymo, bendradarbiavimo modelį. Siūlomas ES finansavimas, be abejonės skatina bendrai vystyti tam tikrus pajėgumus/technologijas, taip (potencialiai) užtikrinant mažesnius vystymo kaštus, didesnę bendrą vartotojų skaičių ir t.t.

I: Ar manote, jog naujos iniciatyvos proteguoja didžiausias industrijas turinčių valstybių interesus?

Iš esmės taip. Sąlygas diktuoja didžiųjų šalių gynybos ministerijos ir tų šalių gynybos pramonės *prime ai*. Visoms kitoms šalims lieka tik pagalbinė, palaikomoji rolė arba mažesni projektai. Jei žiūrėti bendrą biudžeto pasiskirstymą (kur nusėda EDF pinigai), didžioji dalis lieka valstybėse senbuvėse.

I: Kokias matote galimybes Lietuvai prisidėti prie ES gynybos industrijos integracijos? Koks Lietuvos vaidmuo šioje srityje, turint omenyje, jog turime labai mažą industriją?

R: Kiek galima aktyviau dalyvauti EDF projektuose. Dėmesį skirti naujoms, EDT, nišinėms technologijoms, kuriose LT turi kompetencijų. Idealu būtų, jei KAM nusistatytų prioritetinę ar kelias prioritėtines sritis, nuspręstų vystyti/skirti dėmesį t.t. technologijai, pavyzdžiui, *autonomous technologies*. Esant tokiai „strateginei linijai“ galima būtų aktyviau įsitraukti į EDF projektus, remti

atitinkamas temas, įsitraukti į tų temų formavimą aprašymą ir atitinkamai kreipti savo pramonę dalyvauti ir specializuotis tokiuose projektuose.

I: Ar manote, kad nepaisant tarsi atsigaunančios saugumo ir gynybos politikos, gynybos industrija stagnuoja dėl didelio atotrūkio tarp didžiausius resursus turinčių žaidėjų ir visų likusių?

R: Atotrūkis be abejo yra. Ar dėl to stagnuoja, nežinau. Lietuvoje stagnuoja dėl to kad nėra valstybinio/vyriausybinių požiūrio į gynybos technologijas. Viskas palikta savieigai ir operaciniam lygmeniui.

I: Ar, jūsų nuomone, ES gynybos industrija turi galimybių integruotis? Kokie galėtų būti veiksmai arba pokyčiai, padedantys šiai integracijai vykti?

R: Gali integruotis. Labiausiai tai paskatintų EK tvarkos, privalomųjų elementų įdiegimas. Kad atsirastų didesnis ES įnašas ir „prievara“. Galėtų atsirasti geografinės gražos principas, kur šalies įneštas biudžetas turėtų būtina sugrįžti į tą šalį užsakymų/dalyvavimo pavidalu.

I: Su kuriomis ES valstybėmis narėmis gynybos srityje Lietuva bendradarbiauja glaudžiausiai? Su kuriomis ne ES valstybėmis narėmis gynybos srityje Lietuva bendrauja glaudžiausiai?

R: Jei imti KAM vykdytus didžiausius įrangos įsigijimus, tai „bendradarbiavimo šalys“ JAV, Vokietija, Izraelis. Taip pat yra pastovus NORDEFCO ir 3B formatas, kur teoriškai vykdomas bendradarbiavimas, tačiau realiai žymesnio bendrų projektų ar bendrų darbų nėra įvykę. Jei imti EDF projektus, bet tada čia labiau pramonė, tai konsorciumai buvo su Italija, Prancūzija. Bandymai su Vokietija, Ispanija, Danija.

I: Ar gynybos industrijos integracija ES lygmeniu Lietuvai būtų labiau naudinga ar ne, turint omenyje glaudžius ryšius su JAV?

R: Būtų naudinga. JAV be abejonės yra strateginis partneris, tačiau dvišalių bendradarbiavimo projektų vystant naujas technologijas nevyksta, gal išskyrus *cyber* sritį. ES finansavimas ir reglamentavimas tikrai labai naudingas ir yra nauja galimybė Lietuvai, Lietuvos pramonei, bent mažais žingsniais įsitraukinėti į tiekimo grandines, pasirodyti, užsirekomenduoti ir bandyti užsitikrinti savo rolę visoje rinkoje.

I: Noriu dar pasitikslinti, kokias Jūs matytumėte sritis, kuriose Lietuva galėtų tikslingai augti ir tapti konkurencinga? Paminėjote *autonomous technology*, o ar daugiau tokių, kuriose turime kompetencijų, galėtumėte įvardinti?

R: Norint augti ir tapti konkurencinga? Tai jūsų klausime ir žodis, kuris ir yra atsakymas – tikslingai. Tikslingai reikia apsibrėžti vieną ar du prioritetus ir į juos koncentruotis. Skatinti, informuoti pramonę, skirti finansavimą projektams, užsakinėti iš tos srities ir t.t. Nes jei palikt savieigai, tai tiesiog laimės dalykas bus, kai kur gal ir bus proveržis, bet greičiausiai nebus.

Sritys, kur Lietuva yra stipri ir turi kompetencijų: Lazerių pramonė, elektrooptika, puslaidininkių pramonė, IT, *cyber*, 3D, 5G komponentų, dirbtinio intelekto, pridėtinės realybės ir kitos technologijos.

I: Ačiū už jūsų atsakymus.

Interviu Nr. 9: Gen. mjr. (R) Gintautas Zenkevičius, Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės asociacija.

I: Jūs įvairiuose formatuose esate susidūręs su gynybos industrija ir anksčiau labai ilgą laiką ir iki dabar NATO yra laikomas pagrindiniu mūsų saugumo garantu, o ES niekada nebuvo matoma kaip formatas gynybos bendradarbiavime. Ar keičiasi požiūris iš gynybos industrijos, kad galbūt tai yra platforma, kurioje galima bendradarbiauti, bendradarbiauti su kitomis šalimis, integruotis su kitomis šalimis?

R: Aš gal pažiūrėsiu iš kelių pjūvių ir galbūt tai bus labai maišytas - vienas dar bus likęs karinis, o kitas - kur aš pratinuosi prie civilinio gyvenimo, kad suprasti. Tas karinis, diplomatinis, šiaip, Lietuva ir ne tik Lietuva, bet visos šalys niekada nematė ES per tą gynybinę dalį. Niekada. Galbūt vienintelė šalis, kuri kažkiek tai mato, iš visų ES šalių yra Prancūzija, kiek aš susidūriau. Kitos šalys visur mato per tą saugumą, t.y. minkštojo saugumo ir per ekonominę, socialinę prasmę. Nes šiaip, ES ta kartinė dalis ir Europos komisijos portfelyje ta karinė dalis nesiekia 5proc. visos veiklos. Tai realiai tai yra nulis ir jeigu mes žiūrėsime į ES saugumo politiką ir jeigu žiūrėsime, saugumo kompasą, tai jis kalba apie saugumo užtikrinimą už ES valstybių ribų, bet ne ES valstybių gynybą. Tai čia žiūrint per tą prizmę.

Žiūrint per pramonę, ES visada skatino ekonominę veiklą ir įvertinant kaip per paskutinius dvidešimt metų kiek sumažėjo ES valstybių gynybos industrijos dalis, nes gynybos biudžetai nuo šaltojo karo pabaigos mažėjo, tai automatiškai ir industrija labai mažėja. Ir čia prasidėjo didelis atsilikimas nuo JAV. Nes, jei pažiūrėtume, JAV investicijos į gynybą nemažėjo ir JAV gynybos pramonė, joje yra labai daug protekcionizmo - to, ko trūksta ES tarp kitko valstybėse irgi labai daug protekcionizmo ir puoselėjimo, bet per mažai investicijų į technologijas ir jų vystymą. Ir jeigu taip kalbant, visi prasidėję ES projektai, ypač EDIDP, t.y. skatint, investuoti į tiriamuosius darbus, investicijas, kurti inovacijas. Nes net jei pažiūrėsime Lietuvoje, aš pats kiek susidūriau, kiek bandžiau aiškinti, kad reikia bent vieną procentą nuo investicijų Lietuvoje skirti moksliniams tiriamiesiems darbams KAM'e, man nepavyko. Realiai, maksimumas, kas buvo pasiekta, apie 70 tūkst. Eurų per metus, t.y. nulis. Taip, ten vadinama daug mokslinių tiriamųjų darbų, bet jei mes kalbame apie investicijas į tikrąjį tyrimą, realiai nieko nėra. Buvo sukurta EK agentūra, kuri turėjo tuo rūpintis, kuri turi didelę ambiciją ir jei skaitysime kai kuriuos jų finansuotus tyrimus, jie turi didelę ambiciją tapti ES pentagonu. Bet tada nuo šito finansavimo periodo, 16-17ų metų, ir EK pamatė, kad jie norėtų įsitraukti ir taip atsirado EDF, dar aš taip pasakysiu, tai irgi yra užslėptas tikslas sukurti EK gynybos komisaro poziciją. Čia tolimasis, nedaug valstybių jį remia, bet čia ilgalaikiai projektas. Kas ne darbo tema, bet daugiau ta politologinė.

I: Bet man labai įdomu, kad čia Komisija atėjo ir atsirado šioje srityje, kurioje niekada nedalyvavo.

R: Taip, tai čia yra va ta, noras yra, nes kelios valstybės, tos frankofoniškos, t.y. Prancūzija, Italija, Ispanija, kurios labai proteguoja EK gynybos komisaro poziciją. Tai čia ir atsirado tie, nes PESCO, jis yra įtrauktas į Lisabonos sutartį ir jis iki šiol nebuvo aktyvuotas, išskyrus jo aktyvaciją prasidėjo 2015-ais metais, gana jau tokia stipresnė. Bet vėl, mūsų supratimas su PESCO ir dalyvavimas Lietuvos yra toks savotiškas.

I: Bet esame vieno iš pirmaujančių projektų vadovai?

R: Tai čia mes kalbame apie kibernetinės gynybos grupę?

I: Taip.

R: Tai realiai nu kažkur tai reikėjo. Nes ten buvo reikalavimai norint būt PESCO, bet PESCO padarė tą kelių greičių Europą. Gynybos ir saugumo srityje.

I: Bet apskritai, kalbant nuo 2016/17-ųjų metų ir tų visų iniciatyvų - EDF, EDIDP - ar kažkas iš esmės pasikeitė, ar tai buvo tik politiniai sprendimai? Ar kažkas pasikeitė valstybių požiūryje ir industrijų augime, nes sakoma, kad po Šaltojo karo pradėjo mažėti investicijos į gynybą. Tai ar dabar kažkaip tai paskatino vėl didinti tas investicijas? Nes, be abejo, ta finansinė paskata, ateinanti per EDF, ji galbūt prisidės prie to industrijos auginimo?

R: Šiaip, visų pirma, kas paskatino industrijos augimą tai nuo 2015-ų metų pradėję didėti gynybos biudžetai ES, ypač NATO valstybėse. Ir jei taip žiūrėsime, dabar Britai išėjo tai sunku pasakyti. bet realiai likusios ES šalys, kurios yra NATO šalys, tai jos gynybos biudžetus kasmet, tas padidėjimas artėja kažkur tai 70-80 milijardų Eurų. Ir pagrindas tai yra didžioji dauguma eina investicijos. Tai jeigu staiga Bundesveras Vokietijoje nuspręstų duoti du procentus, tai ES nebūtų galimybės juos išleisti. Taip. Nes, pirma, nėra projektų, antra - nėra gamybinės bazės. Ir nėra infrastruktūros, ta prasme, kad nėra kiek reikia gamybinių patalpų, bet pati skaudžiausia vieta yra inžinerinis personalas. Kuris daugumoje gynybos įmonių, ką man teko matyti važinėjant per įvairias valstybes ir apsilankant jų gynybos pramonėje, kur tie inžinieriai, kurie užsiima vystymu, yra vidutinio arba vyresnio amžiaus, jaunimo labai nedaug. O normaliai gynybos projektai, bet koks projektas trunka minimum 15 metų, kol atsiranda jo produktas. Tai čia va ta dalis yra. Ir kas dar prie šito yra tai tas, bet vėl, per mažai yra skiriama investicijų tyrimams. Ir todėl Europos EDA pradėjo inovacijų skatinimą ir, kad būtų tie projektai, ir Europos horizontas tą prisidėjo, visi šie projektai, visi šie finansavimai yra orientuoti ne tik į karines, nes komisija negali tik karines, ji visur reikalavimą dėjo, kad tai būtų dvigubos paskirties. Bet čia kol kas yra EDIDP yra tyrimai, iš kurių normaliai, kai atrodo JAV DAPRA patirtis, kad kažkur iš dešimt projektų du gali atvesti prie kažko.

I: Tai dar tik visiškai pradžios stadija?

R: Pradžios stadija, kas yra EDF, ten yra aiškus reikalavimas pramonės dalyvavimas. EDIDP pramonės dalyvavimo nėra, yra inovacijų vystymas, mokslo vystymas. Čia maždaug panašiai kaip KAM'o yra atiduotas Invegai 15 milijonų, ten irgi tas pats. Surast tuos *startuolius*, kur kažkas susidomėtų, kad gautų tą pradinį tyrimą. Tai tas pats yra ten. Bet kas yra skirtumas, sakysime, Lietuvos įmonių mažų, ar

mokslinių tyrimų institutų ir kitų valstybių dalyvavimas šituose projektuose, Lietuvoje visi patys eina ir bando dalyvauti, kitose valstybėse gynybos ministerijos ima ir ieško partnerių, skatina dalyvauti. Tai dėl ko tas kiekis projektų, sakykime, kiek lietuvių dalyvauja ir kiek yra net mūsų kaimynai Estai, yra skirtumas. Pas juos ta politika skatinimo.

I: Ir tai nėra susiję su gynybos industrijos dydžiu? Jis nėra kažkoks ypatingai mažas?

R: Jis visur mažas yra mažose valstybėse. Bet jei taip realiai kalbant, pas mus nėra gynybos industrijos apibrėžimo. Ir jeigu žiūrėsime KAM'o poziciją, kuri man labai nepatinka, tai jie mato, kad gynybos industrija yra tik tie, kurie sukuria inovaciją ir po to pradeda gaminti ir parduoda. Bet realiai tokių Lietuvoje vienos rankos pirštų pakanka suskaičiuoti. Kitas dalykas, jeigu, aš pats žinau tą politiką, norint parduoti daiktą bet kokį kitos valstybės kariuomenei, reikia, kad tos valstybės, kurioje yra ta gamyba, kariuomenė jį naudotų ir remtų. Ir net mūsų įmonės yra susidūrę dalyvauti konkursuose kitų valstybių gynybos ministerijų skelbiamų, jeigu nėra politinio užnugario, yra beviltiška. Pas mus politinio užnugario nėra. Todėl, kad pas mus nėra gynybos pramonės įtraukta į prioritetus.

I: Bet turime, pavyzdžiui, 2018-ųjų metų patvirtinta „Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės plėtros iki 2026-ųjų metų gaires.“

R: Tai tos gairės yra pasirašytos ekonomikos inovacijos ministro ir jos yra niekinis dokumentas. Kuriomis niekas nesivadovauja, nes niekur negali įdėti. Jeigu būtų taip, kaip dabar yra bandoma pasiekti, jeigu būtų nacionalinio saugumo strategija, atsirastų gynybos pramonės apibrėžimas, tada būtų galima toliau judėti per kitus elementus. Nes dabar gynybos pramonė yra labai savotiškoje situacijoje. Ypač tie, kad gamina. Nes, pavyzdžiui, yra įmonių, kurios gamina komponentus karinei pramonei pagal didelių korporacijų užsakymus. Pagal KAM'o viziją tai nėra gynybos pramonės įmonės. Nors ji galėtų iki to išaugti. Yra įmonės, kurios gamina daiktus, produktus, pardavinėja JAV, pardavinėja Prancūzijos, Kanados kariuomenei, Lietuvoje niekas net nežino, kad tai gaminama.

I: O kurioje vietoje tuomet problema? Ar tai komunikacijos ryšių trūkumai, ar tai kažkoks užsimerkimas prieš realybę?

R: Požiūris. Jeigu tu nesukūrei produkto nuo inovacijų, o norint, kad būtų inovatyvu tai reikia... Nors realiai, Versli Lietuva yra padarė statistiką už 2019-us metus tai kažkur tai apie 3-4 šimtai milijonų eurų, labai sunku pasakyti, ką va tos gynybos srities dalių, paslaugų, komponentų, kas buvo padaryta Lietuvoje. Ir pagrindas yra eksportas.

I: Bet ar tai nėra susiję, grįžtu prie to paties, kad tas pats KAM'as nemato ES kaip platformos, į kurią galima integruoti valstybėje esančias įmones per projektus, skatinimą?

R: Jie net nebando to daryti. Nes mano, kad tai bus korupciniai ryšiai.

I: Korupciniai ryšiai projektus skatinant?

R: Ne, skatinant privatų verslą. Todėl jie daug lengviau imasi skatinti universitetus, nes jiems gaunasi lengviau, per jų tyrimus.

I: Tai norite pasakyti, kad Lietuva yra vienintelė tokia valstybė, kurioje nėra sąryšio tarp KAM'o ir gynybos pramonės?

R: Taip.

I: O tai vis dėlto, kiek pajėgi yra Lietuvos gynybos pramonė? Aš domėjausi ir matau, kad šiaip yra daug įmonių ir plačiai, atrodo, apimtos tos veiklos sritys, bet kaip ir aišku, projektų prasme, tiek EDIDP turime tik vienus.

R: Yra vienetai. Sakau, vienos rankos pirštų užtenka suskaičiuot, kurios sugeba dalyvauti projektuose ten. Nes vienas dalykas yra ten ateiti, plius tuose projektuose negali dalyvauti tik vienas. Turi būti dar iš kelių valstybių, o to, jei tu esi mažas SME, be valstybinės institucijos paramos, tu negali padaryti.

I: Tai gal čia galėtų padėti Asociacija?

R: Tai asociacija taip, bet vėl yra reikia tam, bet visose valstybėse tai daro gynybos ministerija. Visose.

I: O Asociacijos tikslas yra koks?

R: Asociacijos tikslas yra sukurti sąlygas įmonėms būtent visur dalyvauti ir būtent, kad atsirastų tas teisingas požiūris į įmones KAM'e. Ne tik KAM'e, bet ir VRM'e, nes ir ten yra naudojama. Ir plius ne tik tas, nes nemažai prekių yra dvigubos paskirties, tai yra susiję ir su eksporto, importo visomis tvarkomis ir reikalavimais ir t.t.

I: O nustatant kažkokias gaires, tikslingumą, ar yra tariamasi, konsultuojamasi su asociacija arba jos narėmis apie tai, kokie yra Lietuvos pajėgumai ir kokios turėtų būti prioritetinės sritys?

R: Pajėgumais šita prasme nesikonsultuojama. Bet jeigu yra poreikis, yra kreipiamasi ir kalbama. Daugiau reikia būti proaktyviam iš asociacijos pusės.

I: Pavyzdžiui tos Lietuvos įmonės, kurios sugeba dalyvauti projektuose, na, kaip suprantu, jos pačios susiranda, ir partnerius susiranda, bet ar jos yra pajėgios dalyvauti projektuose su didžiausiomis šalimis, industrijomis, jos sukuria taip pat pridėtinę vertę kaip ir didžiųjų šalių industrijos?

R: Šiaip tai aš galiu pasakyti su visiškais projektais tai tas EDIDP ir EDF tai yra pagrindas, kad didžiosios Europos gynybos korporacijos, jos dabar laukia inovacijų iš mažųjų, jos nelenda į tas, bet duoda mažiesiems inovatyviai padirbėti, juos pamaitins truputį, o vėliau pasiims tuos jų produktus, kurie tiks. Tai aš EDF daugiau matau kaip būtent didžiosios korporacijos yra Prancūzija, kur realiai jos yra 50/50 valstybinės, Italija, Vokietija, kur nėra valstybinė, bet Italija irgi tas pats valstybinės, ir ten visur yra ta auksinė akcija ar balsas valstybės. Tai va ten ir nueis EDF lėšos.

I: Mano dalis darbo ir yra skirta tam, kad pasižiūrėti ar EDF ir naujos tos iniciatyvos nėra skirtas tų didžiųjų industrijų interesų išpildymui. Nes vis dėlto, didžiosios industrijos dėl savo dydžio automatiškai vienas dalykas - turi resursus kaip savo projektus prastumti ir sulobinti, kitas dalykas - jų ir balso teisė atrodo kažkokia svaresnė, nepaisant visų oficialių balsavimo taisyklių ES. Tai jeigu iš tikrųjų tai yra pagrinde modelis, kuris padės didžiosioms industrijoms laimėti daugiausiai, tai ar yra tikslinga Lietuvos įmonėms įsitraukti būtent į ES struktūras naujai kuriamas, visai dar tokias iki galo nežinoma kiek efektyvias, ar geriau tada orientotis į kažkokius

dvišalius santykius su JAV, su Izraeliu ir kitom partnerėm šalim ir bandyti savo tas pačias inovacijas eksportuoti ten?

R: Tai yra visi variantai reikalingi ir tai nėra blogai, kad Lietuvos mažos įmonės su savo inovacijom sudarys ryšius su didelėmis korporacijomis. Ir tai yra sveikintina ir politika turi būti, kad tų didelių korporacijų arba Lietuvos įmonės turėtų dirbti su tomis didelėmis korporacijomis ir ne tik, kad sakysim, daryt mažai Lietuvos rinkai. Nes kas yra Lietuvos rinkai - tai maksimum ką gali suskaičiuoti šioje srityje, nes ne viską galės gaminti, o tik tam tikrus komponentus. Tai realiai tai yra 4-5 šimtai milijonų eurų per metus. Tai čia yra nedaug. Tai realiai reikia gaminti už didesnę tikimybę parduoti, kai tu esi kartu su dideliu žaidėju. Tai šitas yra tam, nes net EDIDP reikalavimai yra, kad turi būti kaip minimum trijų valstybių SMEs, kad dalyvaut tam projekte. Ir jeigu pažiūrėsime, visada visuose projektuose surasime Prancūzijos, Ispanijos, Italijos atstovus. Kodėl?

I: Tai pačios didžiausios industrijos, gali skirti ir žmones, ir resursus.

R: Tai čia realiai yra tie dideli banginiai, apie kuriuos plaukioja planktonas, kuris maitinasi iš jų. Tai mes esam tie. Ir reikia į tai normaliai žiūrėti.

I: Bet atrodytų, kad bendradarbiavimas apskritai karinis, sakykim, su ES valstybėm, kurių dauguma priklauso NATO, Lietuvai turėtų būti aktualus. Ir gynybos pramonei tada galėtų būti skatinantis tai veiksnys, nes tai irgi kuria ryšius.

R: Nėra to supratimo. Jeigu pasižiūrėsime Lietuvos gynybos atašė užsienyje pareiginius nuostatus, jam draudžiama atstovauti Lietuvos verslo įmonių interesus. Reziduojamoje šalyje.

I: Tai nėra įstatymas, o būtent ministerijos nuostata?

R: Taip.

I: Ir visą laiką taip ir buvo, visuose formatuose?

R: Šitaip yra kažkur nuo 2012-13 metų.

I: Ar buvo priežastis kodėl taip nutiko, kodėl taip pasikeitė?

R: Nežinau. Jeigu taip pažiūrėsime į kitas valstybes, visos valstybės turi ne tas plėtros gaires, o normaliai parašyta yra gynybos pramonės plėtros strategijos. Bet kurios valstybės paimkime, Estijos yra, Estijos gynybos ministro viena iš funkcijų yra reprezentuoti ir skatinti visur Estijos gynybos pramonę.

I: Atrodytų visai natūralus tikslas.

R: Pas mus to nėra. Pas mus negalima. Čia viskas, mano asmenine nuomone, eina iš tos, kaip buvo pas mus, politika, kad Lietuvos verslas yra oligarchai, o kiti - ne. Visokiu yra Lietuvoje, nesiginčiju.

I: O kaip jūs vertintumėt tuos 15 milijonų per dešimt metų paskirtų technologijoms ir *startuoliams*, ar tai yra iš viso pakankama suma per dešimt metų?

R: Pirmas dalykas, suma tikrai nepakankama, o antras dalykas aš galiu atsakyti, nes dar pats dalyvavau, kai pristatinėjo idėją ir su tuo, kokie yra tikslai, tai viskas yra gerai, startuojančiam verslui kažkas bus inovacija, iš šimto gal ir atsiras tas vienas du, bet efekto tas neduos. Efekto gynybine prasme ir vystymo - nebus. Nes ne taip struktūrizuota, nes tas tikslas yra tų projektų.

I: O koks turėtų būti tikslas?

R: Tikslas turėtų būti aiškus, kad jie duotų inovaciją, kuri bus panaudota Lietuvos kariuomenei, ten to nėra.

I: Ar požiūrį į gynybos pramonę Lietuvoje laikytumėte decentralizuotu?

R: Taip. Verslas pats bando kažką tai, o, sakysim, visos valstybės ES, jeigu taip žiūrėsime, mažos valstybės vis tiek didelę techniką pirks ne iš savo gamintojų. Ir visos siekia industrinio dalyvavimo, išskyrus Lietuva. Per tą industrinį dalyvavimą galima skatinti savo verslo vystymą. Galimybių, gebėjimų vystymą.

I: Bet Lietuva neprieštaravo šitoms visoms iniciatyvoms? Aišku, į kai kurias skeptiškai žiūrėjo, pavyzdžiui, PESCO, bet paskui lyg ir neprieštaravo.

R: Lietuva negalėjo neiti į PESCO. Pažiūrėkime kokiuose projektuose Lietuva dalyvauja PESCO. Mobilumas - tai yra susiję su NATO pastiprinimų atėjimų į Lietuvą, infrastruktūros gerinimu ir jeigu žiūrėsime per PESCO mobilumo projektą, kai ten irgi yra pinigai mūsų infrastruktūros vystymui, kurie ateis ne per gynybos ministeriją, ne per KAM'ą, o per susisiekimo ministeriją. Tada kibernetinė - nes reikėjo vieno projekto politiškai, kuriam Lietuva lyderiaus. Aš žinau kaip tas gimė. Toliau kokiuose dar projektuose Lietuva dalyvauja - keliuose logistiniuose? O iš tų kitų PESCO projektų rasim Lietuvos vardą? Nes ten dalyvauja KAM, kariuomenė, o ne verslas. PESCO nėra verslo, PESCO yra valstybės narėms. Taip, valstybės narės gali paimti, toliau vystyti, nes jie daro savo projektus, jie įtraukia į tą verslą. Bet ten dalyviai yra valstybės narės. Tuo tarpu EDIDP, EDF projektuose jau yra verslo struktūrėlės.

I: Labai įdomi situacija. Tai nuo ko tada reikia pradėti apskritai, kad keistūsi šitas požiūris, keistūsi šita sistema, kuri neskatina gynybos industrijos vystymosi Lietuvoje?

R: Visų pirma reikia normaliai politiškai Lietuvai pasakyti, kad gynybos pramonė yra svarbi ir pasakyti kodėl. Taip, kaip pasakė kiti. Ir tada pradėti ją po truputį remti ir daryti sąlygas.

I: Bet tai tos iniciatyvos turėtų imtis KAM ar asociacija?

R: KAM turi tą daryti, dėti juridinę bazę, bet aišku visi kiti turi daryti spaudimą. Nes asociacija nepadarys teisinės bazės pakeitimo. Reikia tam, kad būtų politinė valia.

I: O tai su dabartine mūsų sistema ar manote, kad galime kažkaip į ES gynybos industriją įsilieti?

R: Įmonės gali ir jos liejasi kiek įmanoma.

I: Pavienės savarankiškai?

R: Pavienės, savarankiškai, bando eiti per asociacijos plotmę, o taip labiau, kad integruotis, nes asociacija yra Europos gynybos pramonų asociacijų bendra struktūra, kuri labai didelis lobistas yra Briuselyje. Tai

ten jau eina visi kiti vektoriai. Bet pagrindas yra kaip padaryti, kad viduje, valstybėje, irgi turi būti tas požiūris. O dabar nėra požiūrio. Net, sakysim, gaminant šaudmenis Lietuvoje, valstybinė įmonė ir tai kariuomenė nebūtinai nupirks, tiksliau gynybos agentūra nebūtinai nupirks šaudmenis iš jų. Nors, gamindami čia, automatiškai, visi mokesčiai būtų sumokėti Lietuvoje ir toliau investuojama, bet jei kažkas pasiūlo vienu centu pigiau, na, sakysim, ne vienas euras, o 99 centai ir viskas.

I: Bet ar tai negali būti susiję su kažkokiais sutarimais, nežinau, su kitais, dėl saugumo, dėl gynybos ar panašiai?

R: Tai gali ir visos valstybės tą daro. Prioritetą skiria, kad tai ypač per pandemiją paaikškėjo tas tiekimų linijų, problema. O dar labiau, nes netgi jau yra susidurta kai kur net valstybės narės pasako gynybos pramonei, kur savo užsakymas, kad pirmoje eilėje padarysite viską, kas reikalinga mūsų valstybei, o tik po to galėsit kitur. Ta prasme, prioritetą deda ten ir tu kaip mažiukas lieki toli toli.

I: Bet o kaip tada yra, kad didžiosios ES industrijos apskritai, jos pagamina daugiau visko negu joms pačioms reikia, joms dar reikia išdalinti ir kad pirktų ir mažosios, ir mes. Tai ar mes iš viso telpame į tą industriją?

R: Kuria prasme ar telpam? Savo užsakymų prasme ar galimybių?

I: Savo specializacijų ir galimybių tame tarpe.

R: Jos visada ieško, jiems trūksta gamybos pajėgumų. Ypač dabartinėje situacijoje. Buksuoja viskas, vėluoja ir pajėgumų nėra, tiek kiek reikia infrastruktūros ir personalo. Kitas trūkumas yra žaliavos. Kai kurie elementai, komponentai žaliavų, nes jų poreikis didelis. Vėlgi, dalis žaliavų, kurios naudojamos kai kur gynybos pramonėj, vėl gi labiausiai yra sutelkta Kinijos, Rusijos federacijos teritorijoj. Tai čia irgi yra niuansų.

I: O ar turėtų tada ES industrija atsiverti JAV kaip partneriam? Nes, pavyzdžiui, Prancūzija labai atsargiai žiūri į tą tokį bendradarbiavimą, bando aišku proteguoti savo pačios ir apskritai ES industriją, bet jeigu trūksta pajėgumų, žaliavų, ar tada nėra protinga atsiverti JAV ir glaudžiau bendradarbiauti?

R: Tai bet JAV gamintojai Europoje yra. Ar jų galėtų būti daugiau? Čia kitas klausimas.

I: Ar jų galėtų būti daugiau?

R: Čia kitas klausimas. Realiai, kodėl Lietuva, nepasirinko pirkdama visureigių, nepasakė, kad mes norim kažko, dalies, kur JAV rinkai, gaminti Lietuvoje. Mes to nepasakėm.

I: Bet mums reikia, kaip čia pasakyti, palaikyti gražius santykius su JAV ir iš jų pirkti.

R: Bet JAV buvo pasiruošęs gamintojas tą padaryti. Jis yra pasiruošęs, mes neprašom.

I: Vien dėl to, kad tai lemtų privataus verslo įtraukimą į visą procesą?

R: Taip. Nes ypač su trečiom šalim tai net *offsetas* yra galimas. Su ES šalim nėra *offsetas*, yra industrinis dalyvavimas. Pavyzdžiui, Suomia skelbia savo būsimų naikintuvų pirkimo projektą. Yra aiškus reikalavimas, kiek turi daryti Suomijos gynybos pramonė. Koks procentas turi būti.

I: Pas mus tokių nėra nurodoma rodiklių?

R: Ne, mes vieninteliai, kurie to nenaudojame, Lietuvoje.

I: Ar pakankama informacija iš viso pasiekia įmones apie galimybes, ar yra žinoma, kas vyksta, kokie reikalavimai ir tie partneriai, pavyzdžiui, kokia yra galimybė susirasti partnerius iš tikrųjų reali, nepasitelkiant valstybės?

R: Yra sudėtinga. Kelios įmonės bandė judėti pačios. Pats tas biurokratinis mechanizmas, ES praeiti, kadangi jos nėra didelės, jos sakė „mums neverta, neapsimoka, per daug mums, mažiems, komplikuoja.“ Tai va čia yra tas sąvokos *medium enterprise*, tas, kas yra *small* pagal ES apibrėžimą tai Lietuvoje jau yra *medium*. Tai čia vėl yra niuansų. Tai va, trūksta ir administracinių gebėjimų. Informacijos yra ir net, sakyčiau, per daug. Įmonėms arba mažiems SME, jie renkasi. Yra tokios, kur užsiima labai nišiniiais

produktėliais ir bando vystytis ir kada tu jiems kalbi su jais apie šituos, jie pasižiūri ir sako "ne, aš geriau paprastesniu keliu, čia man per daug sudėtinga, per daug komplikuota administraciškai".

I: Tai iš valstybės reikia tik to administracinio įsitraukimo ir atpažinimo, ar reikia ir finansavimo didesnio?

R: Reikia pagalbos per tą administracinį įsitraukimą didesnio, mano nuomone. Finansavimas, kadangi yra EDIDP, ten įmonės susiras vis tiek. Gal pačios mažosios, kurios nuo nulio pradeda, bet jei ji turi tam tikrą bazę, kažkiek savo lėšų, resursų gali skirti papildomai. Rizikuoti. Nes vis tiek tą daro. O kita dalis yra, sakysim, protekcionizmas tose didžiosiose valstybėse. Kur realiai yra produktų pas mus, kur galėtų nupirkti kitų valstybių kariuomenės, bet konkursuose dalyvauti galima, sudalyvauja, bet laimėtojais netampa mūsų įmonės.

I: Bet ar tai yra dėl to, kad tos didžiosios valstybės viduje yra nusistačiusios tam tikras taisykles?

R: Tik savo. Teko kai kur net tos didžiosios korporacijos sako „junkitės prie mūsų, parduosim jūsų daiktus, inkorporuosim.“

I: Bet kaip ir logiška, nes kai industrijos tokio dydžio, valstybei yra svarbu jas palaikyti, visus darbuotojus išlaikyti ir investuoti tam tikra prasme ir į tai.

R: Ir kita prasme yra tas tiekimo linijų saugumas. Aš duosiu gerą pavyzdį iš kokioj situacijos Europos gynybos pramonė buvo, išmaniųjų raketų srity. 2012-ais metais, kai buvo priimtas sprendimas eiti į Libiją, Prancūzija labai stipriai dalyvavo ir per dvi savaites pabaigė savo išmaniuosius ginklus. Pasikvietė gamintoją ir sako „mums reikia dabar.“ Sako „viskas gerai, užsakymas, 18 mėnesių, bus.“ Nėra iš ko paimti, viskas, atsargos baigėsi. Tada 2016-ais metais čia intensyviai Prancūzijos kariuomenė irgi naudojo savo išmaniuosius ginklus, raketas Sirijoje. Irgi pasižiūrėjo, kad yra jau iššūkių, atsargos baigėsi. Pasikvietė verslą ir klausia „mums reikia, kaip galit, 18 mėn. sakysit, bus, ar negalit paskubint?“ Sakė gerai, išmokę pamoką iš Libijos mes prisiėmėm riziką, mes turim pagamintų, bet jums kainuos brangiau. Nes mes saugojom. Paėmė. Tai va dėl ko valstybės žiūri, kad turėtų pas save. Čia pavyzdžiai, kurie neviešinami, bet čia reali situacija. Pavyzdžiui, ten net tos pačios Libijos kampanijos metu didelė

dauguma NATO valstybių oro pajėgų, kurios naudoja Amerikiečių gamybos F-16, tai realiai po savaitės jie baigė savo raketas, turimas atsargose ir visas tiekimas ėjo iš JAV sandėlių. Nes užpirkimų nebuvo.

I: Bet kitos valstybės vis dėlto turi ir poreikius šiek tiek kitokius, negu mes.

R: Mes irgi turim poreikius, nacionališkai, ir nemažus. Ir ypač dabar, kas yra ką komplikuoja technika tai situacija yra tokia, kad tai gerai, kad pavyko įkalbėti tas pats „Rheinmetallis“, kuris dalį Vokietijos technikos pas mus tiekia ir prižiūri, pagaliau pavyko įkalbėti, kad jie atidarytų, kartu jungiantis su keliom Lietuvos įmonėm, padarytų tokį klasterį, kad darytų serviso centrą, kuris gali pavirst ne tik serviso, bet ir gamybos ateity. Bet čia visą tą darė verslas, o ne valstybinė institucija. Tai yra pilnumoj verslas įkalbėjo, kad jie padarytų tai, kas turėjo buvo jau sutarty įdėta, perkant.

I: Bet kažkurioj vietoj atsiranda KAM?

R: KAM atsiras tik tuo, kad jie skelbs konkursą pirkt paslaugą ir arba tas centras laimės, arba nelaimės. Ir tada arba jeigu centras nelaimi, tada nežinau kas laimės, kad ten dar gali remontuoti, prižiūrėti techniką ir ją vežios, mokės pinigus.

I: O su asociacija ar jūs bandote kažkaip su KAM bendrauti?

R: Yra kol kas kalba sudėtinga. Supratimas, požiūris. Matyt dar reikia laiko.

I: Na reikia laiko, bet tuo pačiu reikia keisti turbūt patį požiūrį, sąmoningai.

R: Požiūris lengvai nesikeičia, o yra kita dalis, kaip aš sakau, tas požiūris, kad verslas yra tas, kas sukuria inovatyvų produktą. Tokių Lietuvoje, net pasižiūrėjau, kadangi lazerių asociacija irgi yra kartu, tai vat pažiūrėjau kaip lazerininkai - jie daro komponentus lazeriui, irgi yra ir dvigubos paskirties, bet jie stengiasi neišaugti ir netapti per dideli. Nes jeigu jei taps per dideli, per daug norės, arba juos nupirks didesnis, arba jie bus subankrotinti. Nes realiai kas atsitiktų staiga, jei tai, ką daro Lietuva lazeriai, staiga kažkokia JAV kompanija pavaro masiškai lazerių. Nebeliktų Lietuvos lazerių, nes mes per maži. Aš, kadangi neblogai žiūrėjau kas atsitiko su „Fermentu“ buvusiu, kuris tapo „Thermofisher“, jam buvo du

keliai: parsiduoti arba bankrutuoti. Nes jie išaugo iš savo mažiuko kategorijos, peraugo į kitą svorio kategoriją, o ten jau apyvartos eina dešimtim ir šimtais milijardų.

I: Bet tai ar manot, kad tokioj vietoj, jei atsirastų valstybės palaikymas ir ieškojimas rinkų tiem lazeriam, nebūtų tos problemos? Ar bet koku atveju mes būtume per maži?

R: Būtų, visada bus. Jeigu išliksi ar jungsiesi su kažkuo, jie pasieki tam tikrą lygį, tai čia reali situacija. Plius, norint kažką pardavinėti, daug kur yra ir tie reikalavimai, kad tu atitiktum tam tikrą apyvartą, dalyvauti konkursuose. Ir jei šie konkursai ne Lietuvoje, tai apyvarta eina ne šimtais tūkstančių metinė, o dešimtimis milijonų. Tai kiek lietuviškų įmonių gali tokia apyvarta? Nes dažniausiai, pasižiūrėjus, net asociacijai 70 proc. įmonių apyvarta už 2019/20-us metus - žemiau 10 milijonų.

I: Bet taip išeina, kad įmonės turi balansuoti, kad neužaugtų per didelės, bet ir nebūtų per mažos, kad negalėtų nieko nuveikti su tais projektais.

R: Taip. Ir čia gana protingai daro, tikrai buvau nustebintas kai kurių elgesiu.

I: Galbūt iš dalies gaila, kad neišauga į didesnius, bet kai yra du keliai, matyt yra logiškas sprendimas?

R: Tai va, laikoma tos nišos, kur įmanoma, tos labai mažos nišos, daugiau inovatyvios, yra tokių, yra kitos, kur reikia to palaikymo, nes ta logistinė dalis, kuri irgi gana svarbi ir tikrai lietuviškos yra kelios, kur gana stiprios. Ir kuo toliau, tuo daugiau įgyja tos patirties ir išmanymo, ir gana inovatyvių sprendimų, tai tokia situacija. Tai va, o kalbant apie Europos, viskas tvarkoj, tas yra gerai, nes ES valstybėse reikia didinti investicijas į inovacijas. Aišku, verslas dabar skiria daug, pavyzdžiui, Saab korporacija skiria inovacijom, aš nustebau, 20 proc. savo pelno. Tai jeigu pasižiūrėjus, gaunasi arti lyg tą, ką Lietuvos valstybė skiria inovacijoms.

I: Tai paaiškina ir vystymąsi tam tikrą?

R: Taip, tai va šitas EDIDP ir kiti ES projektai, yra jų ir dar daugiau, kai kuriuos net nežinojom, bet tai susiję, kad ES yra priėmusi tą kryptį, kad eiti labiau žalia ir mažinti kenksmingas medžiagas. Tai ten,

pasirodo, irgi yra daug projektų inovatyvių, finansavimo tų šaltinių. Kur nei KAM nedalyvavo nė vienoj tokioj konferencijoj ir verslas, įmonės nieko nežinojo. Tai irgi kažkuria tai galima ir ten jungtis. Nes irgi karinėj srity gana daug susiję.

I: Supratau, ačiū Jums už interviu.

Interviu Nr. 10: Tomas Žalandauskas, Baltijos pažangių technologijų institutas (BPTI)

I: Pirmiausiai norėčiau paklausti, kokia veikla užsiima BPTI saugumo ir gynybos srityje?

R: Mes bet kuriuo atveju, yra angliškai *research and development*, lietuviškai verčiasi kaip moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra, technologinė plėtra, man tas angliškas atrodo patogesnis terminas. Tai mes iš esmės darom tą veiklą keliose srityse. Kas liečia gynybą, mes dirbam aukštadažnės elektronikos srityje, dirbtinio intelekto taikymo srity, virtualios papildytos realybės ir naujos kartos vartotojų sąsajų srityje. Galima apibendrintai sakyti, *human-machine interaction*. Tai galima sakyti, šitos trys sritys yra, kuriose mes dabar veikiam, greičiausiai panašiai ir veiksime. Jei žiūrėti į tikslus, tai toks didesnis tikslas iš tikrųjų yra kurti Lietuvoj tą gynybos pramonę integruotą su mūsų sąjungininkų gynybos pramonėm. Toks ilgalaikis tikslas. O jeigu žiūrėti *mid-term*, tai integruotis į naujos kartos gynybos sistemų kūrimą, turėti tam tikras savo nišas. Pradžioj dalyvauti pačiam kūrimo procese, o vėliau dalyvauti tiekimo grandinėse.

I: Automatiškai kyla klausimas, kaip sakote, ilgalaikis tikslas - sukurti integruotą pramonę Lietuvoje, tad ar jūs dabar dirbate su Lietuvos pramone ir institucijomis, ar jūsų pagrindinis laukas - užsienio partneriai ir rinkos?

R: Apskritai su Lietuvos įmonėm taip pakankamai daug turėjome bendrų dalykų ir tebeturime, bet gynybos srity čia ne tiek daug yra su kuo bendradarbiauti. Yra tokių. Grįžtant prie tikslų, kadangi tikslas yra sukurti kažką integruoto su sąjungininkais, tai, aišku, jei strategiškai žiūrėt, mes fokusuojamės vis tiek į tuos žaidėjus rinkoj, kurie jau kažką kuria, į bendras iniciatyvas, nes labai dažnai, nepriklausomai nuo ES pastangų, vis tiek daugelis tų naujos kartos ginkluotės sistemų kuriamos bendrai kelių korporacijų, bendrų valstybių. Tai mes žiūrim į tas iniciatyvas, žiūrim, kur mes galim įsiterpt šitoj vietoj. Tai yra

pagrindinis fokusas, bet jeigu Lietuvoj, iš principo, jeigu matom, kad kažkuria prasme yra prasmingas bendradarbiavimas, tai irgi bendradarbiaujam. Iš institucijų, jeigu valstybės institucijos, tai viena dalis yra tokia, kad mes aiškiai suprantam, kad vis tiek neveikia čia ta gynybos pramonė kažkaip paskyrai, ji veikia kartu su savo... nežinau, kariuomenėm ir ten ministerijom, agentūrom, kurios susijusios su KAM. Tai čia aišku, kad yra integruota dalis ir mes tiesiog žiūrim, kaip veikia mūsų sąjungininkai, kurie turi ilgesnes tradicijas, bandom veikt panašiai ir mes. Tam veikime, be abejo, turim sąveikauti ir sąveikaujam ir su mūsų kariuomene, ir su KAM ar ten GRA. Taip, mes bendraujam, turim vieną atvejį tokį, kur įtraukėm mūsų Karinės jūrų pajėgas į projektą OCEAN2020. Toliau galvodami apie dalykus, kur dalyvaut, kur ne, stengiamės atsižvelgt į potencialų pritaikomumą Lietuvoj. Ne visada taip gaunasi, bet turim šitoj vietoj savo... na, vienas kaip strateginių tikslų yra prisidėt prie Lietuvos saugumo, tai natūraliai mes stengiamės žiūrėt į potencialius poreikius Lietuvos. Nebūtinai tas tiesiogiai gali išvirsti į tiesioginį panaudojimą, bet gali išvirsti per tai, kad mes įgysim kažkokių kompetencijų, gebėjimų dalyką, kažkokių didesnių sistemų, pavyzdžiui, naikintuvų. Po to tą gebėjimą galima panaudot darant kažką kito, sąlyginai paprastesnio, kas jau Lietuvos kariuomenei gali būti aktualu, tai tokiu būdu gali toliau tas *know-how* būt panaudotas. Mes šitą strategiškai turim omeny ir planuodami taip dėliojamės.

I: Kalbant apie krašto apsaugos sistemą, ar jums yra ištransliuojami sistemos arba Lietuvos kariuomenės poreikiai, ar labiau iš jūsų pusės yra aktyvumas, kai matote bendradarbiavimo galimybę?

R: Pasakysiu bendresnį vertinimą. Šitam kontekste po to atsakysiu. Istoriskai po tos Nepriklausomybės atgavimo, mūsų šita krašto apsaugos sistema, ji dar neturi išvysčiusi tos dimensijos, kuri susijusi su ginkluotės sistemų kūrimu. Tiesiog yra tam tikra kaip Maslow piramidė - pirmiausiai turi pavalgyt, apsirengt, o po to jau gali sudėtingesnius dalykus daryt. Kol kas mes, jau dabar priaugam prie tos vietos, kai atsiranda vis daugiau tų žmonių ir toj krašto apsaugos sistemoj. Gal čia iš dalies susiję ir su kartu kaita, kai vis labiau aukštesnes pozicijas užima žmonės, kurie ten baigę studijas Danijoje, Vokietijoje ar JAV - jie turi kitokį matymą, matė, kaip ten veikia kariuomenės. Tai šita dimensija pas mus tokia nėra išvystyta, mano matymu, buvo tokių paskirų istoriskai, kiek žinau, bandymų, bet jie globaliai žiūrint, tokie lokalūs, turintys potencialiai galbūt lokalią reikšmę, bet ten neina kalba apie kažką integruoto, nei apie didesnę eksportą tų savo produktų. Dabar paskutinius kokius 5 metus tokių vis daugėja, kaip su tais *Brolis*, turi įmonė savo produktus, gali kažkur dalyvauti tarptautiniu mastu. Tiesiog neturim mes tos istorijos, kitas dalykas - mes neturim institucinės infrastruktūros nei kariuomenėj... nu dabar ministerijoj

su GRA gal jau atsiranda, bet dar labai, mano vertinimu, silpni tie administraciniai gebėjimai. Yra žmonių, kurie jau gaudosi, bet mano manymu, per mažai. Jau vien jei galvot apie kad ir europinių projektų srautą, kiek jų čia galėtų būt, iš mūsų, iš kitų rinkos dalyvių, tokių kaip EDIDP arba EDF, ten visur lygiagrečiai reikalinga administracinė pagalba iš, šiuo atveju, ministerijos ar GRA. Tam reikia žmonių laiko. Ten jau yra žmonių, kurie gali taip daryt, bet mažai. Mažai, lyginant su tuo, kokios galėtų būt galimybės industrijos, kokia ji maža bebūtų.

Kita dalis, jei žiūrėt į kariuomenę, kiek man pavyko suprast, apskritai ten nėra tokios funkcijos kariuomenėj kurt naujas ginkluotės sistemas. Tai skirtingai nuo JAV ar Prancūzijos kariuomenių struktūros, apskritai nėra tokių R&D padalinių. Nebūtinai, kad jie patys tą R&D darytų, bet priežiūros kažkokių... Nuo visų reikalavimų apibrėžimo, projektų sekimo, testavimuose dalyvavimo... Ten yra visa krūva darbo, ir jeigu taip kaip akivaizdų pavyzdį paimti JAV, tai ten yra visiškai normalus kariuomenės karininko karjeros kelias - nuo pradžių iki kokio R&D generolo - jis kabutėse, bet visas jo darbas yra dirbt vystant naujos kartos ginkluotės sistemas. Realiai žmogus ten pradeda kažkokius projektus, jie ilgai trunka, dešimtmečius, panašiai kaip dalis karjeros, jis ten gali pradirbti visą laiką vystydamas tą sistemą, o ne dalyvaudamas kažkokiose pratybose. Šito pas mus kariuomenės struktūroj, kiek aš žinau, nėra, bet gal, žiūrint istoriją, gal ir natūralu, bet aš manau, turės atsirast. Tikiuosi, kad už 10, ne 20 metų.

I: Kadangi valstybinės aiškios struktūros nėra arba ji minimali, kaip jūs bendraujate su likusia Lietuvos gynybos industrijos dalimi?

R: Mūsų matymu, yra nemažai įmonių, kurios kuria komponentus kokius nors ir tiekia kažkam, gali būt ten metalą lanksto, elektros spintas daro, ji gali daryt ir civiliniam sektoriui, gali daryt, tarkim, civiliniam laivui elektros instaliacijos spintas, bet gali ir kariniam. Ir gali pardavinėt. Tai jų yra tokių, kurie daro dalykus, bet nedaro kažkokio savo produkto, bet tiesiog tiekia optinius stikliukus lazerinėm sistemom. Tai tokių yra, bet tokių, kur darytų kažkokį *end* produktą ir dalyvautų kūrime naujos kartos sistemos, tai iš tikrųjų nedaug yra, turbūt 1-2 iš Europos žinau, dar reiktų gerai pagalvot. Tai dėl to kaip bendraujam, tiek kiek to bendravimo yra, susitinki, išgeri kavos, pašneki ir viskas. Kadangi nedaug yra, gali asmeniškai su kiekvienu susitikti ir pasišnekėti, kas aktualu. Paprastai labai. O jeigu kalbant su institucijom, tai su KAM, ta GRA - yra labai aiškus bendravimo kanalas, jie turi paskyrę ten tą skyrių su R&D, ten keli žmonės yra. Tai yra labai aiškus kanalas. O su kariuomene yra šiek tiek sudėtingiau, kadangi tokios aiškios struktūros nėra, tai pakankamai chaotiškai bendraujam. Vis tiek yra kažkokių žmonių, kuriuos asmeniškai žinom, galima sakyt, taip bandom sekt. Nėra aiškios tvarkos, bet jeigu norim,

tai randam tų būdų. Bendraujam su Karinėm jūrų pajėgom bendram projekte, tai natūraliai ir bendraujam.

I: O asociacijoms nepriklausote kaip institutas?

R: Mes priklausėme abiem - vienai priklausėme, tada išėjome iš tos asociacijos ir dalyvavom steigiant kitą, ta viena vadinosi gynybos ir saugumo, o kita - NGPA, o dabar išėjom ir iš tos kitos ir dabar nepriklausom.

I: Gal galite patikslinti, kodėl nepriklausote? Klausiu, nes iš ES institucijų ekspertų išgirdau, jog bendraujama yra per nacionalines asociacijas, ne tiesiogiai su įmonėmis ir organizacijomis. Įdomu, kodėl tuomet nebedalyvaujate asociacijų veikloje?

R: Geras klausimas. Nematau, kad tų asociacijų veikla realiai atitiktų mūsų tikslus, kuriuos anksčiau sakiau. Faktinė veikla. Deklaruojama ten viena, bet kažkiek laiko pabūni metus, kitus viduj ir matai, kad nebūtinai ta faktinė veikla atitinka deklaracijas. O kita dedamoji, kad nemačiau galimybės, kad galėčiau pakeisti šitų asociacijų veiklos modelius. Dauguma narių iš tikrųjų ir šiuo metu gyvena, ir mato perspektyvą, tiesiog aptarnavime Lietuvos kariuomenės ir atstovavime tų visokių užsienio organizacijų kaip prekybos tarpininkai. Tie interesai tokie... jei ne visiškai į skirtingas puses, tai bent jau mažai aktualu didžiajai daliai dalyvių tai, ką sakiau, kokie mūsų tikslai. Dingsta ir prioritetai. Čia jau nekalbant dėl kai kurių įtarimų dėl nebūtinai draugiškų valstybių įtakos tokioms asociacijoms. Nenorėčiau čia pagrindinėti, bet kai kuriais atvejais kildavo įtarimų ir dėl to.

I: Kalbant apie jūsų tikslus, apie integraciją į tiekimo grandines ir kita. Kokiais pagrindiniais būdais jūs to siekiate?

R: Būdas toks, kad tiesiog bandom susirinkt informaciją, kas kur ką planuoja, kur būtų galima bandyt kalbėtis dėl bendradarbiavimo, kuo mes galim būt naudingi. Ir tada eini ir kalbi arba rašai, arba skambini. Kaip ir natūraliai toks gaunasi. Rinka - bandai parsiduot. Rašai, skambini, susitikinėji, siūlai, per kažkiek laiko kažkas pavyksta. 20 iniciatyvų, žiūrėk, viena, kita - kažkas gaunasi.

I: Šitą informaciją jūs renkatės patys? Turbūt turite paskirtus žmones?

R: Mes labai nedidelė organizacija, tai paskirtų žmonių kaip žvalgyboj neturim. Būna renginiai, važiuoji, šnekiesi, dalyvauji kažkokiam projekte, ten vėl susitinki su kažkokiais žmonėm iš įmonių įvairių ar mokslinių tyrimų organizacijų, kurios gynybos srityje aktyviau veikia. Būna didesnėse valstybėse, specializuojasi, mažesnėse mažiau, didesnėse daugiau. Kalbiesi, kas toliau. Natūraliai taip gaunasi, kažkiek žmonių, kurie dalyvauja bendruose veiksmuose, norim turėt tęstinumą, tai kalbamės su žmonėm. Paprastai, žmogiškai, kažkokių stebuklų nėra. Ar tiesiog kažkiek bendrų renginių organizuoja čia ta Europa, vis tiek yra kažkokių per keletą metų žmogiškų kontaktų iš didesnių korporacijų. Nėra čia labai sudėtinga. Specifika yra tokia, kad čia nėra labai daug tų veikiančių institucinių žaidėjų. Jeigu yra kokias nors ten kiekvienoj šaly po vieną arba kelias didesnes įmones, kurios dalyvauja viskame, kas toj šaly vyksta. Kai jau pradėdi su jais bendrauti, tai tada ne taip labai sudėtinga, jei turi, ką pasiūlyt. Nebūtinai įtikini kiekvieną kartą, bet kanalus rast nėra taip labai sunku. Pirmi žingsniai sunkesni, bet jau kai esi viduj, tai ten sąlyginai viskas.. nedaužo idėjų.

I: Tai jūsų įsitraukimas į Horizon ir Ocean projektus taip ir įvyko?

R: Jo, taip ir įvyko. Horizon tai gal nu mes ten esam dalyvavę, bet kiek su saugumo susieta, grynai gavosi kaip keli papildomi prie gynybos. Mes kažką darome, darėme gynybos srityje su įmonėm, darėm projektus, kaip tas OCEAN - didelis, 40 partnerių. Tikrai ne visus apima, bet labai didelę dalį didelių žaidėjų. Užtenka to susitikimo, kalbėjimo. Kartais patys pasiūlo kažką, kai jau antrus, trečius metus.

I: Ar kontaktų užmezgime ir galimybių radime nepasigendate valstybės įsitraukimo ir valstybinių institucijų, gal paties KAM? Užsienio šalių praktika dažnai rodo, kad skiriami dideli žmogiškieji resursai, kad būtų ieškoma kontaktų, galimybių įsitraukti į konsorciumus, ypač bendradarbiauti su didžiaisiais žaidėjais, įmonės yra skatinamos įsitraukti.

R: Suprantu. Kaip jums pasakyti. Teoriškai suprantu, kad galbūt taip, bet iš savo gyvenimo praktikos galiu pasakyti, kad mums to neprireikė. Žinodami, ko norim ir aktyviai darydami, ieškodami galimybių, mes radom tų galimybių. Ir aš objektyviai nematau priežasčių, kodėl bet kas kitas negalėtų daryti to paties. Jeigu tu ieškai priežasčių, kodėl čia kažko nedarai, tai gali sakyti, kad neturiu kontaktų. Bet yra

atviri renginiai, kur gali ten važiuoti. Nu dabar gal negali važiuoti, nepadeda COVID apribojimai, bet kai buvo galima, nuvažiuoji, dalyvauji, atvažiuoji į renginį, ten 100 žmonių yra, pašneki ir su 50 - su vienu labiau pokalbis mezgasi, su kitu mažiau. Aš asmeniškai atsargiai žiūriu. Galbūt kai kuriais atvejais tai gali būt reikalinga, bet Europoje, tarkime, aš nesu tikras. Bent jau nėra būtina tai tikrai. Nesu tikras, ar čia ta optimali valstybės pagalba. Jei žmonės nesugeba net susipažint, kai yra tų galimybių krūva... didesnėse korporacijose yra žmonės, kurių darbas yra eit ir susipažint su kitais. Šita patirtis, kurią nusakiau, ji yra susijusi su Europa. Esu girdėjęs, kad kai kuriais atvejais, net su amerikiečių kai kuriom kompanijom ten būtų gerai dalyvavimas. Bet ten kažkokių stebuklų nereikia, taip pat gali būti galvojant apie tokias šalis kaip Azijoje, bet nesu tikras. Bet šitą darbą pilnai gali daryti gynybos atašė. Tiek, kiek aš susiduriu su tais, kurie yra Lietuvoj, jie tikrai aktyviai tai daro, kviečia. Nesu tikras, kiek mūsų diplomatinės atstovybės mato tame funkcijas savo. Bet kitų šalių jie dirba ir to pilnai pakanka.

I: Po to, kai surandami partneriai ir nusprendžiama vykdyti projektą, mažosioms įmonėms gali būti pernelyg sudėtingi administraciniai ES projektų procesai. Jūsų nuomone, ar šioje vietoje valstybės institucijos turėtų kažkaip įsitraukti?

R: Taip, ten yra pakankamai komplikauta. Jei kalbam apie tuos Horizon, ar PADR, ar EDIDP, ar EDF projektus. Yra ten komplikacijų tam visam administravime. Yra naštos. Mes kadangi treniravomės iš pradžių su mažesniais dalykais, net ne su gynybos, bet kitais projektais, ten truputį tas žinojimas ir tas rizikos laipsnis po truputį augo, bet ir tai dar ten yra krūva reikalų, kur dažnai neaišku, kaip ką daryt. Dažnai neaišku ne tik mums, bet ir tiems konsultantams tos srities. Tiesiog, yra taisyklės, kažkiek laisvės ir nežinai, kaip auditas interpretuos. Tai yra tų niuansų. Ar jie yra labai sudėtingi? Nu sunku vertinti. Man neatrodo, kad labai sudėtingi, bet galbūt. Kažkiek metų tuo užsiimi, natūraliai auga viskas, gal nepastebi. Jei reiktų nuo nulio išokti į didesnę projektą, tai ko gero gali būt sudėtinga administraciškai. Tai taip, gali būti komplikauta. Kiek čia tos valstybės galėtų būt? Bandau praktiškai įsivaizduot, kas čia galėtų būt. Yra išleidžiama tų pinigų, prisamdyta tų žmonių visokių, Mokslo taryboj, *Mitoj*, kurie turi padėt kažką ten, ruošt, bet kaip taisyklė tie žmonės patys nebūna darę tų projektų ir nelabai ką ten gali padėt atsakydami į klausimus, kai perskaito tiesiai iš taisyklių. Bet kaip ten interpretuoti ir ką tas realiai reiškia - paprastai iš jų naudos nebūna. Kas būna, kalbant apie ieškojimą informacijos, tai daug *spam'o*. Tuo *spam'u* žmonės ir disponuoja. Jeigu paimt gynybos sritį, yra kažkiek tų rinkos normalių žaidėjų,

kurie ir planuoja tuos projektus, kurie yra realistiški. Dar nemačiau, kad kažkas iš realių žaidėjų į bendras kontaktų paieškos formas pildytų, taip nebūna. Ten reikia įdėti pastangų, kad įtikintum, kad esi geresnis už kitus. Tai nelabai tikiu aš ta pagalba.

I: Jeigu valstybės institucijose kompetencijos būtų didesnės, galbūt tokiu atveju padėtų?

R: Aš asmeniškai netikiu. Aš manau, kad tie žmonės, kurie gali daryt, jie daro. Kitaip pasakius, jie sužino darydami, bet jie ir yra darytojai projektų. Teoriškai, galima įsivaizduoti, hipotetinis atvejis: žmogus darė daug realaus darbo, projektų vykdymo, darė darė ir kažkuriuo momentu nusprendė, kad vietoj to, kad uždirbtų kažkiek, dabar jis pasirenka eiti į kokią valstybinę organizaciją konsultantu, kur uždirbs 3 ar 5 kartus mažiau ir kažką konsultuos. Man nelabai. Galbūt po kažkiek laiko, kažkas išeis į pensiją. Aš bent jau nesu susidūręs. Ten paprastai būna žmonės, kurie jokios realios patirties neturi. Ir automatiškai iš tuščio į kiaurą gali pilstyti, aš čia taip labai grubiai sakau, bet toks įspūdis susidaro.

I: Kai renkatės, kokiuose projektuose dalyvauti, ar jums svarbu, kas yra projekto iniciatoriai bei kad tai būtų kažkas iš didžiųjų žaidėjų? Pavyzdžiui, estai rodo nemažą aktyvumą, bet ar jums svarbiau žaidėjų dydis?

R: Nėra tiek daug tos statistikos, bet kartais reikia daryt pasirinkimus. Jei galvoji apie kažkokį kvietimą ir yra keli konkuruojantys pasiūlymai, esam susidūrę. Iš principo, pirmas dalykas tai yra tikslas daryt kažką integruoto, tai reiškia, reikia strategiškai palaikyt santykius su partneriais. Tai jei jau yra partneriai, su kuriais turim santykį ir kurį norim plėtot, tai didesnė tikimybė, kad rinksimės tai, o ne tuos, kuriuos pirmą kartą girdim. Dažniausiai to užtenka. Vieną atvejį prisimenu iš pernai ar užpernai, kur iš tikrųjų buvo du įdomūs pasiūlymai ir netgi gal vienas būtų mums aktualesnis, nes ten daugiau šalių buvo iš aplinkinių, iš skandinavų. Bet pasirinkom kitą variantą, kuris buvo tolimesnis, nes anie buvo įtraukę iš Rusijos kažkokį institutą ir mes pagalvojom, kad mums norėtusi palaikyti distanciją. Nes yra galimybė į Horizon įtraukinėti su kažkokiais apribojimais. Tiesiog pasižiūrėjom, kad iš partnerių yra kažkas, nepamenu, kaip vadinasi, iš Rusijos. Nusprendėm, kad nenorim sau to leist. Aš puikiai suprantu ir

skandinavus, jiems ten visokiems norvegams reikia bendradarbiauti nori nenori. Bet mums tai nėra būtina. Tai va toks dar buvo motyvas. Iš principo tie dideli ar maži - irgi visur yra plusų ir minusų. Su dideliais partneriais reiškia, kad būsi trečias brolis. Galėsi daryti ko ten kiti mažiau nori, arba labai sugebėsi įtikinti kažką geriau gauti. Dabar laukiame kelių projektų vertinimų, kur turėjome su mažesnėmis įmonėmis, ten automatiškai patys jaučiamės didesniais svarbesniais, bet kol kas, artimiausiais keletą metų, mums būtų prioritetas visgi dirbti su didesniais rinkos žaidėjais, kad toliau mokytis. Čia lėta industrija ir čia jei taip galvot, poros dešimtmečių perspektyva. Dabartiniame etape, kokius 5 metus reikės pirmiausiai dar mokytis ir integruotis, o tada bus pirmi rezultatai, tikiuosi, bent jau prototipiniai, tada jau kitus dalykus mokysimės. Dabar vis tiek svarbiau mokytis ir integruotis, gilinti kontaktus, bendradarbiavimus. Bet kokia korporacija - pažįsti 3 žmones, bet ten 30 tūkstančių žmonių. Kad viskas vyktų ir veiktų stabiliai, reikia darbo.

I: Kalbant apie integraciją, ar matote kažkokį pokytį nuo maždaug 2016-ųjų metų, kai buvo pradėta ES aktyviau kalbėti ir pasirodė iniciatyvos, tokios kaip PESCO, EDF, PADR ir kitos? Ar yra atsivėręs naujų galimybių laukas?

R: Man sunku adekvačiai kalbėti, ar įvyko pokytis, nes mes nuo panašaus laikotarpio ir patys į tai įsijungėm. Tai aš nežinau, sunku būtų komentuoti, kaip buvo anksčiau, iš asmeninės patirties. Kiek bendrauju su kitais, galiu tuo remtis. Tai mes panašiu laiku įsijungėm, pradžia buvo po visų Krymo įvykių, kai mes susimąstėm, ką mes čia galim naudingo Lietuvos saugumui padaryti, kai pradėjome domėtis aplinkui, radome asociaciją, apie ministeriją pradėjome šnekėti. Per kažkiek laiko čia išlindo, kad Europoje kažkas vyksta, kad būtume svarbi dalis, bandom ten - ne tik politiniam-kariniam, bet ir industriniam lygmeny būtų labai gerai. Aš dabar tų metų tiksliai neprisiminsiu, bet kažkas apie tuos 2016-us. Negaliu lyginti su tuo, kas buvo anksčiau. Jei galvot tiek, kiek esu girdėjęs iš bendravimo su kitais, tai taip, įvyko maždaug gal panašiu laikotarpiu rimti pokyčiai. Pradėjo vykti, sakykim taip. Pasisuko į kitą pusę. Bendravome ir su vyresniais žmonėmis, per tą laiką ir į pensiją kai kas išėjo. Buvo iki Tarybų Sąjungos sugriuvimo ta industrija ėjo aukštyn, buvo prestižiškumas, gal ir šiaip jaunystėje žmonėms viskas buvo geriau, bet buvo objektyviai daugiau tam skiriama dėmesio, pinigų, automatiškai daugiau protingų žmonių ėjo į tuos darbus. Po to ten viskas degradavo - vienur greičiau, kitur lėčiau, bet taip viskas automatiškai gynybos industrijos svarba sumažėjo. Mažėjo mažėjo iki panašiai kokių 15-tų, 14-tų, kaip

kur, ten vėl viskas atgal pradėjo viskas grįžt. Vėl pradėjo jos darytis svarbesnės, vėl ėjo tas dėmesys. Lygiagrečiai ir iš tos Europos. Kol jie buvo mažiau svarbūs, kai kurie turėjo - kai kurie gal ir dabar netyčia turi - turėjo tas eksporto rinkas, ir į tą pačią Rusiją pardavinėdavo tuos dalykus. Tai turėjo neblogus komercinius santykius, dabar viskas lyg tai ten užsidarė, bet atsidarė kiti dalykai, kai pradėjo trūkt pinigų. Pradėjo poreikis augti, dabar ką aš norėjau pasakyti. Gal čia ir akivaizdu. Poreikis pradėjo augt, ta *demand* dalis, o *supply* dalis taip greit neauga. Nes ten yra sudėtinga viskas. Tada atsirado nišų, nes, kaip ir sakau, noro ir pinigų atsirado daugiau negu gebėjimų - fiziškai išsivaikščiojo žmonių, nepriiminėjo, o atsirado poreikis kažką padaryt greičiau. Pigiau - tai dar kitas klausimas. Tai mano matymu tarp tų kelioliktų metų atsirado nišų ir galimybių įeiti į tą rinką, kuri šiaip yra konservatyvi, sudėtinga. Kažkiek mes čia metų malamės, bet dar toli, kad galėčiau sakyti, kad mes esam adekvatūs žaidėjai.

Dabar kita dalis yra. Tai čia tos europinės iniciatyvos, kur ES taip dirbtinai, tom politinėm priemonėm skatina, kad daugiau būtų įtraukiamos kažkokios mažos įmonės, natūraliai vertinant ekspertams geriau atrodo didesni konsorciumai. Kai kuriais atvejais tas būna svarbu, kai netyčia gaunasi rimta konkurencinė kova, nu dėl kai kurių ten tų projektų, kvietimų, nežinau. Čia irgi savo ruožtu tikrai buvo ir turbūt dar bus, nu vat mes įėjom per šitą langą. Nedrįstu pasakyti, kad jau stabiliai įėjom, bet jau šitoj vietoj pabandėm tuo pasinaudot. Kol kas sekasi. Tai taip, atsakant, taip čia yra. Bent jau buvo, bet ir yra, ir manau dar bus tų galimybių įeiti naujiem žaidėjam į rinką, nes paklausa išsiplėtė žymiai greičiau nei gali plėstis pasiūla, o tada atsiranda įtampos, kur galima padėt.

I: Jūsų nuomone, tuomet, net ir mažiausias industrijas turinčioms valstybėms vis tiek yra tos nišos įvairios, galimybės įsitraukti į ES gynybos industriją?

R: Čia labai abstraktu. Jei pažiūrėt į tą gynybos industriją. Kažką iš metalo lankstyt - viena, kažkokius stiklius tiekti - kita. Bet dalyvaut kūrime ir turėt *ownership'ą* kad ir 5 procentų naujai kuriamo dalyko, tai dar trečia. Ten kur aš kalbu, tai aš kalbu apie trečią variantą, kai tu dalyvauji kuriant dalyką ir esi bendrasavininkas to dalyko. O ne tai, kad tieki ten jam metalo lakštus ar dar kažką. Tai mano matymu, nebūtinai su europiniais projektais, bet čia yra labai geras *case'as*, kur galima ir mes tai darome, bandome įeiti į produktų kūrimą, kad turėtume kažkokią savo dalį. Tai taip, yra galimybė ir mažom valstybėm. Yra galimybės ir valstybėm, ir įmonėm tarkim iš mažų valstybių. Yra galimybė dar per EDIDP ar per EDF valstybėm dalyvaut ir prasifinansuot kažkokią dalį kūrimo kaštų. Ir Lietuva gali dalyvaut kaip

valstybė. Kai kuriuose projektuose ir dalyvauja, vienam tikrai žinau, bet čia atskira pasaka. Nebūtinai čia, mes kai kur dalyvaujame be valstybės. Ir gerai ir valstybei tame tarpe.

I: Pabaigai, grįžtant prie valstybės, ar manote, kad reikia strateginės linijos gynybos pramonės vystymui Lietuvoje? Yra paskelbtos 2018-aisiais gairės, bet, kaip suprantu, plano jų įgyvendinimui nėra.

R: Gynybos pramonės vystymo gaires turite omenyje, kur Ekonomikos ministerija? Visiškai *pointless* dalykas.

I: Taip, tai ar manote, kad reikalingos tokios gairės valstybės lygmeniu, ar iniciatyva turėtų ateiti iš tokių žaidėjų kaip jūs?

R: Galiu pasakyti, mano matymu, kiek žinau, tai veikia Vakarų civilizacijose, sakykim, NATO ir ES partnerių valstybėse. Viskas atvirkščiai. Normaliai visi didieji šitoj vietoj industriniai žaidėjai pirmiausiai gyvena iš namų rinkos. Praktiškai visas *development*'as didesnių dalykų yra finansuojamas tų šalių. Aišku, kad darbus daro tos korporacijos. Kadangi valstybės finansuoja *development*'ą, tai po to ekonomiškai logiškai atrodo ir tas ribojimas, leidimas, neleidimas eksportuoti dalykų, nes įmonė nepatirs didelio nuostolio jai uždraudus eksportuoti, kadangi nelabai daug investavo. Tai veikia taip, kad visą kūrimą finansuoja bet kuriuo atveju valstybė ir planuoja, ką ten reikia kurti. Kaip ten lobistiškai kas žaidžia, šitą palieku politikos daliai. Bet normaliai žiūrint, visur šitoje vietoje kūrimą dalykų kuruoja ir finansuoja valstybė, daro paprastai kažkokie dideli kontraktoriai ir čia yra pagrindinis veikimo būdas. Valstybės planuoja, kariuomenės su ministerijom finansuoja *development*'ą ir korporacijos daro. Ten kur yra didesnės, tai gaunasi nebe vienos valstybės ministerijos, kelių valstybių ministerijos planuoja kartu ir kelių valstybių korporacijos daro. Tai dabar dar tik prisideda Europa, dar vienas žaidėjas, kuris duoda dar pinigų ir pabando pareguliuoti kažką tai.

Ką daryt su tokiais mažais kaip mes. Aš išskirčiau du skirtingus dalykus ir skirtingus būdus veikti, ir etapus skirtingus. Yra dalykai, kuriais aš tikiu ir kuriais laikau vertingais ir tais dalykais automatiškai pats užsiimu. Bet nėra atvirkščiai, kad reiktų kitiems daryt, nes aš taip darau. Manau, kad mums iš principo, tame tarpe ir dėl saugumo valstybės, mums būtų gerai dalyvauti kaip normaliai valstybei, kuriant bendras ginkluotės sistemas. Čia kaip sakau, turėtų *impact*'ą, visų pirma, jei iš techninės pusės žiūrėt, čia valstybei padaugės realių techninių kompetencijų, ir ta biurokratija visa tame tarpe. Aš manau,

kad čia yra ta dalis, kurios dabar beveik nėra ir kuri būtų labai naudinga. Ir ekonomiškai, ir techniškai, ir moksliskai, ir saugumo prasme būtų naudinga ir mes dabar bandom tą daryti. Nu, pažiūrėsime. Reikės 10 metų, kol galėsime kažką protingo pasakyti, ar pavyko. Gal dar daugiau. Tai tam, kad tai vyktų pakankamai stabiliai, reikalingas tiesiogiai valstybės dalyvavimas ir valstybės prioritetai. Kad aiškiai suprastų tokie kaip mes ar Elsis, kur čia mums labiau verta koncentruoti dėmesį ir ieškoti kontaktų ir apie ką labiau šnekėt, kur tikėtis, kad bus namų rinka kažkokia, o kur ne. Tai yra kita dalis. Ten, kur yra kažkokie nedideli produktukai, kur galima padaryti vietos jėgoms, bet kaip *end* produktą pardavinėt, kaip Brolių. Tai tokiems galima visai kitaip daryti. Ten, kur yra mažas pačių arba su kažkuo pasikooperuoti, kur padaromas mažas produktėlis, mano manymu, jis niekuo nesiskiria nuo kito produktėlio, net nesvarbu, ar čia *defence*, ar ne *defence*. Žiūrint į rinkos specifiką, gali būti prasminga kaip Estijoje, kažkada pasakojo apie programą, kur pasirašai trišalę sutartį, kur koks KAM kaip mūsų analogas, kariuomenė ir ta įmonė, ištestuoja kariuomenė, paskui lengviau pardavinėt, nes jau yra NATO šalies kariuomenė ištestuota. Tai gali būti pagalbinių priemonės - bet čia nebūtinai valstybei kištis formuluojant. Bet čia su mažais dalykais veikia. Ir tai vyksta natūraliai.

Bet tiems didesniems, tam, kad būtų normalia vakarietiškos civilizacijos dalim, čia jau reiktų aiškiai kartu su valstybe sąveikauti ir veikt kartu. Kaip ir bet kurioj kitoj šaly veikia lygiagrečiai politika, kariuomenė ir industrija. Čia nėra kito varianto. Mum iš principo jei žiūrėt į tam tikrą valstybės raidą šitoj vietoj, reiktų išsiginčyti, kaip tas vyksta ir susikurti tas procedūras - civilizuotas pageidautina.

I: Ačiū jums už atsakymus.